

Mikko Mykkänen
Johanna Liljeroos-Cork
Henri Rikander
Sari Tappura

PrepSec – Ammatillisten oppilaitosten opetushenkilöstön turvallisuusvalmiudet

Tampereen yliopisto
Johtamisen ja talouden tiedekunta
2020

Työsuojelurahasto
Arbetarskyddsfonden
The Finnish Work Environment Fund

Työsuojelurahasto on osallistunut hankkeen rahoittamiseen (Hankenumero 190344)

Loppuraportti

Tampere, 2020

ISBN 978-952-03-1847-5 (online)

Tampereen yliopisto – Tampere University

Mikko Mykkänen, Johanna Liljeroos-Cork, Henri Rikander, Sari Tappura

PrepSec – Ammatillisten oppilaitosten opetushenkilöstön turvallisuusvalmiudet

Loppuraportti

Tiivistelmä

Viimeaikaisten tutkimusten ja selvitysten mukaan ammatillisten oppilaitosten turvallisuusympäristöt ovat muuttuneet ja turvallisuushaasteet ovat yhä monimuotoisempia. Opiskelijoiden mielenterveydelliset ongelmat ovat yleistyneet. Huumeiden ja päihteiden käytön kasvu on johtanut aikaisempaa useammin uhkaaviin tilanteisiin oppilaitosympäristössä. Myös monikulttuurisuudesta johtuvat ongelmat ovat olleet omalta osaltaan vaikuttamassa turvallisuushaasteiden muuttumiseen. Lisäksi työn ja organisaation muutokset, etunenässä ammatillisen koulutuksen reformi, ovat vaikuttaneet turvallisuustilanteeseen. Haasteista huolimatta ammatillisten oppilaitosten turvallisuutta, erityisesti ulkoisten uhkien näkökulmasta, on tutkittu Suomessa verrattain vähän.

Tutkimuksen tavoitteena on ollut selvittää ammatillisten oppilaitosten opettajien tiedollisia ja toiminnallisia turvallisuusvalmiuksia sekä pyrkiä ratkaisukeskeisesti kehittämään käytännöllisiä toimintamalleja, joiden avulla opettajilla on paremmat valmiudet kohdata ja hoitaa arjessa tapahtuvia turvallisuushaasteita. Tutkimuksen relevanssi perustuu siihen, että Suomesta on puuttunut ammattikoulujen oppimisympäristöjä koskeva tutkimuksellinen tieto ulkopuolisen turvallisuusuhan näkökulmasta. Perinteistä työturvallisuutta ja työsuojelua eli ns. safety-turvallisuutta on tutkittu suomalaisessa oppilaitoskontekstissa enemmän, mutta ns. security-turvallisuutta, eli uudenlaisiin ulkoisiin uhkiiin ja niihin varautumiseen liittyvää tutkimusta ei ole tehty ammattikoulujen osalta.

Tutkimukseen osallistui viisi ammatillista oppilaitosta. Tutkimusaloiksi valittiin tunnistetut riskialat sote-ala ja logistiikka-ala sekä verrokkina liiketalouden ala. Tutkimuksen tutkimusmetodina toimivat vinjetit eli lyhyet kuvaukset tai kertomukset. Aineisto kerättiin internetpohjaisella kyselyllä, mihin kuului vinjettien lisäksi täydentäviä kysymyksiä. Kerättyä aineistoa analysoitiin sekä kvantitatiivisin että kvalitatiivisin keinoin riippuen analysoitavan kysymyksen luonteesta.

Tulosten perusteella ammatillisten oppilaitosten opetushenkilöstön turvallisuusosaaminen näyttäytyi osittain puutteellisena suhteessa arjessa toistuviin turvallisuushaasteisiin. Ammatillisten oppilaitosten järjestämät turvallisuuskoulutukset eivät ole vastanneet täysin oppilaitoksissa toimivien opettajien arkityössä tapahtuviin turvallisuushaasteisiin. Tästä epäsuhdasta voidaan päätellä, ettei perehdyttäminen ja kouluttaminen riskien varalta ole ammatillisissa oppilaitoksissa ollut lainsäätäjän vaatimuksiin peilaten riittävällä tasolla. Tuloksista selvisi myös, että ammatillinen opettaja pyrkii ratkomaan turvallisuushaasteita paljolti itse tai kollegan kanssa, mikä viestii oppilaitosten puutteellisista turvallisuuskulttuureista.

Tutkimus tuotti tietoa ammatillisten opettajien turvallisuusosaamisen kehittämisen tueksi. Tuloksista hyötyivät erityisesti hankkeeseen osallistuneet oppilaitokset, jotka saivat ajantasaista tietoa omien opettajiensa turvallisuusvalmiuksista sekä turvallisuuskulttuuristaan. Toisaalta tutkimuksen tulokset ja johtopäätökset ovat sovellettavissa laajemmassakin kontekstissa. Näin on siitä syystä, että vaikka tutkimuksen otanta tuotti satunnaistettua toimintaympäristötietoa, tulosten yleistettävyyys on varmistettu kansallisten ja kattavien kyselyjen pohjalta muodostetuilla vinjeteillä.

Sisällys

1	Lähtökohta ja tausta	1
1.1	Oppilaitosturvallisuus.....	1
1.2	Työturvallisuus	3
1.2.1	<i>Työnantajan velvollisuudet</i>	<i>3</i>
1.2.2	<i>Ammatillisten opettajien toimintaoikeudet</i>	<i>5</i>
1.3	Turvallisuuskulttuuri ja -johtaminen.....	8
1.4	Henkilöturvallisuus.....	10
1.5	Opiskelijahuolto	12
1.6	Työhyvinvointi.....	13
1.7	Resilienssi.....	14
1.8	Kapasiteetin vahvistaminen	15
2	Tavoite, hyöty ja sovellettavuus.....	17
2.1	Tutkimuksen tavoitteet	17
2.2	Tutkimuksen hyöty ja sovellettavuus	18
3	Tutkimuksen osapuolet, menetelmät ja aineisto	19
3.1	Aikataulu ja osallistujat	19
3.2	Tutkimuksen aineisto ja menetelmät	19
4	Tulokset.....	21
4.1	Taustamuuttujat.....	21
4.2	Vinjetit	23
4.2.1	<i>Ensimmäinen vinjetti</i>	<i>23</i>
4.2.2	<i>Toinen vinjetti.....</i>	<i>25</i>
4.2.3	<i>Kolmas vinjetti.....</i>	<i>27</i>
4.2.4	<i>Neljäs vinjetti.....</i>	<i>28</i>
4.2.5	<i>Viides vinjetti.....</i>	<i>29</i>
4.2.6	<i>Kuudes vinjetti.....</i>	<i>31</i>
4.2.7	<i>Seitsemäs vinjetti.....</i>	<i>32</i>
4.2.8	<i>Kahdeksas vinjetti.....</i>	<i>33</i>
4.2.9	<i>Yhdeksäs vinjetti.....</i>	<i>35</i>
4.2.10	<i>Kymmenes vinjetti</i>	<i>36</i>
4.2.11	<i>Yhdestoista vinjetti</i>	<i>38</i>
4.2.12	<i>Kahdestoista vinjetti</i>	<i>39</i>
4.2.13	<i>Kolmastoista vinjetti</i>	<i>40</i>
4.3	Muut kysymykset	41
5	Johtopäätökset	48
	Lähdeluettelo	51

Liitteet

Liite 1: PrepSec-kyselylomake

Liite 2: itsearviointimateriaali oppilaitoksille

1 Lähtökohta ja tausta

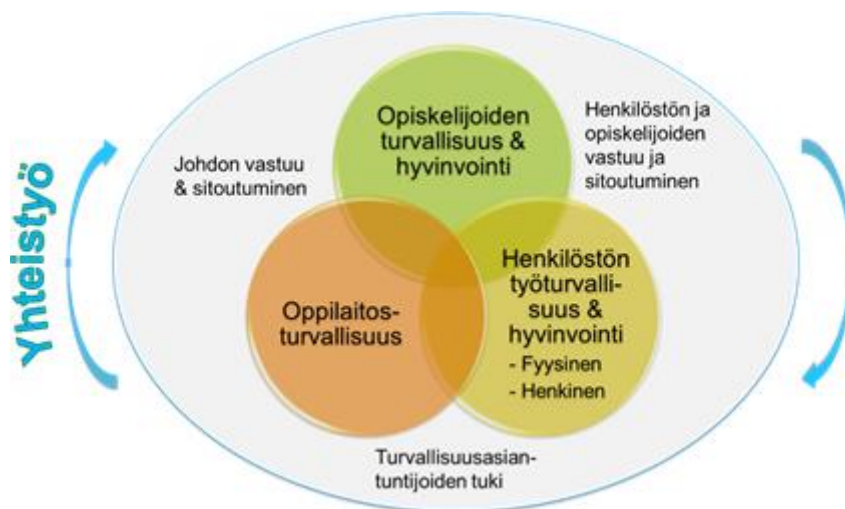
1.1 Oppilaitosturvallisuus

Turvallisuus on moniulotteinen ilmiö ja myös sen määritelmä on aina riippuvainen sitä käsittelevästä tieteenalasta ja kontekstista. Turvallisuus laajana käsitteenä tarkoittaa yhteiskunnassa vallitsevaa tilaa, jossa jokainen sen jäsen pääsee osalliseksi oikeusjärjestelmän takaamista oikeuksista ja vapauksista sekä turvallisesta yhteiskunnasta ilman rikollisuudesta, häiriöistä, tapaturmista tai onnettomuuksista aiheutuvaa pelkoa tai turvattomuutta (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013, 12). Suomen kielen sana ”turvallisuus” pitää sisällään englanninkieliset *security*- ja *safety*-käsitteet, joista tämän tutkimuksen osalta painopiste on *security*-turvallisuudessa. *Security*-turvallisuus tarkoittaa vapautta pelosta, vaaroista, riskeistä, huolista, köyhyydestä ja ahdistuksesta. *Safety*-turvallisuus liittyy läheisesti *security*-turvallisuuteen, mutta se pitää sisällään konnotaation fyysisiin olosuhteisiin, kuten kehon ruumiin ja omaisuuden turvallisuuteen. (Virta 2013.) *Safety*-turvallisuus voidaan liittää myös tahattomiin onnettomuuksiin, tapaturmiin ja menetyksiin ja *security*-turvallisuus puolestaan tahallisiin vahingontekoihin, rikollisuuteen ja terrorismiin (Lanne 2007). Tässä tutkimuksessa hyödynnetään myös Hollnagelin (2014) *safety-II* ja resilienssi -ajattelua, jossa pyritään siihen, että organisaatioissa kyetään toimimaan turvallisesti sekä totutuissa että odottamattomissa tilanteissa. Tämä liittyy vahvasti organisaatioiden ja yksilöiden kykyyn ennakoida tapahtumia, kykyyn seurata ja vastata niihin sekä kykyyn oppia niistä (Patterson & Deutch 2015). *Safety* ja *security* -käsitteiden tulkinnessa on tärkeää huomioida olennainen ero keinoissa vaikuttaa *safety*-turvallisuuteen (tilat, olosuhteet) kuin toisten ihmisten käyttäytymiseen.

Oppilaitoskontekstissa turvallisuus voidaan jakaa kolmeen osaan. Sen ensimmäisenä osana on fyysinen, psyykinen, pedagoginen sekä sosiaalinen turvallisuus, mihin vaikuttavat esimerkiksi oppilaitostapaturmien, uhkailun ja väkivallan sekä kiusaamisen yleisyys sekä oppilaitoksen työskentelyilmapiiri. Toiseksi se tarkoittaa turvallisuuden edistämistä oppilaitoksen arjessa esimerkiksi johtamiskäytäntöjen, toimintatapojen, turvallisuusopetuksen kautta. Kolmanneksi se tarkoittaa turvallisuustietoisuutta, turvallisuusasenteita, turvallisuusosaamista sekä turvallisuuskasvatusta. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013, 12.) Toisaalta turvallisuutta voidaan tarkastella oppilaitoskontekstissa myös kokonaisvaltaisen turvallisuuden kautta. Kokonaisvaltaisen turvallisuuden konsepti jakaantuu useisiin eri tekijöihin ja ulottuvuuksiin, kuten esimerkiksi työturvallisuuteen, opiskelijahuoltoon, henkilöturvallisuuteen, kiinteistö- ja toimitilaturvallisuuteen, toiminnan ja oppimisympäristön turvallisuuteen, ympäristöturvallisuuteen, pelastustoimintaan, valmiussuunnitteluun, ulkomaan toimintojen turvallisuuteen ja sosiaalisen median turvallisuuteen. (Waitinen 2012.)

Oppilaitoksissa turvallisuus koskettaa sekä oppilaita että henkilöstöä, joilla on oikeus turvalliseen opiskelu- ja työympäristöön. Näiden ryhmien lisäksi turvallisuuden puitteissa tulisi ottaa huomioon myös mahdolliset ulkopuoliset palveluntarjoajat, jotka työskentelevät oppilaitoksien yhteydessä. Koulutuksen järjestäjällä on kokonaisvastuu oppimis- ja työympäristön turvallisuudesta. Koulutuksen järjestäjän ylin johto valvoo turvallisuustavoitteiden toteutumista ja toimenpiteiden riittävyttä. Turvallisuuden hallinta on osa koulutuksen järjestäjän johtamis- ja laadunhallintajärjestelmää, ja se

edellyttää turvallisuuden eri osa-alueiden ja asiantuntijoiden kiinteää yhteistyötä. Erityisesti ylin johto ja esimiehet toimivat esimerkkeinä turvallisuuskulttuurin edistämässä, mutta jokainen yhteisön jäsen ylläpitää omalta osaltaan turvallisuutta. Oppilaitosjohton, turvallisuusasiantuntijoiden, esimiesten, muun henkilöstön ja opiskelijoiden sitoutuminen ja aktiivinen osallistuminen turvallisuustyöhön rakentaa oppilaitosyhteisön turvallisuuskulttuuria (Kuva 1). (Tappura ym. 2017a.)

Kuva 1. Turvallisuuden hallinta oppilaitosympäristössä (Tappura ym. 2017a).

Koulutuksen järjestäjän vastuuseen sisältyy velvollisuus tunnistaa työhön liittyvät vaarat ja kehittää toimenpiteitä niiden pienentämiseksi sekä huolehtia opettajien ja muun henkilöstön valmiuksista (ml. perehdyttäminen ja koulutus) toimia turvallisuutta vaarantavissa tilanteissa (738/2002). Työnantajan edustajana esimiesten vastuulla on työympäristön valvonta ja tarvittaessa puuttuminen työntekijöiden fyysistä tai henkistä terveyttä uhkaaviin tekijöihin (738/2002). Kaikkien työntekijöiden velvollisuutena on toimia turvallisesti, noudattaa työnantajan ohjeita ja määräyksiä sekä ilmoittaa havaitsemistaan vaaroista (738/2002). Turvallisuus- ja työsuojeluorganisaatio toimii esimiesten ja muun henkilöstön tukena turvallisuustyössä.

Oppilaitoksissa tapahtuvan turvallisuuden edistämisen keskiössä on turvallisuuskulttuuri sekä toimiva turvallisuuden johtaminen. Oppilaitosten turvallisuuskulttuurin tulisi olla kokonaisvaltaista ja yhteisöllistä sen määritellessä organisaation suhtautumista turvallisen oppiympäristön eri osatekijöiden huomioimiseen ja toteuttamiseen. Turvallisuusjohtamisen tulisi olla kokonaisvaltaista turvallisuuden hallintaa, mikä toteuttaa sekä lakisääteistä että omaehtoista turvallisuusnäkökulmaa. Turvallisuusjohtamisessa yhdistyy menetelmien, toimintatapojen ja ihmisten johtaminen. Sen avulla voidaan minimoida mahdollisia vahinkoja, turvata toiminnan jatkuvuus sekä antaa organisaatiolle valmiuksia toimia erilaisissa tilanteissa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013, 12; Lindfors 2012; Waitinen 2012; Paasonen ym. 2012; Tappura ym. 2017b, 2018.)

Suomessa ammatillisten oppilaitosten toiminnasta vastaavat opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämän järjestämisluvan kautta osoitetut omalla alueellaan toimivat koulutuksen järjestäjät. Koulutuksen järjestäjänä voi toimia kunta, kuntayhtymä, rekisteröity yhteisö, säätiö tai valtion liikelaitos. Ammatillista opetusta järjestetään peruskoulutuksen, näyttötutkintoon valmistavan peruskoulutuksen sekä lisäkoulutuksen (ammatti- ja erikoisammattitutkinnot) muodossa. Tyypillisesti koulutuksen järjestäjät toimivat eri koulutusaloilla useissa toimipisteissä eri kuntien alueilla. (Tappura

ym. 2017a.) Ammatillisten oppilaitosten perustutkintokoulutuksessa, ammattitutkintokoulutuksessa ja erikoisammattikoulutuksessa opiskeli vuonna 2018 yhteensä noin 322 tuhatta opiskelijaa (SVT 2019).

Suomessa ammatillisten oppilaitosten turvallisuustilanteeseen on viimevuosina vaikuttanut sekä turvallisuusympäristön muutos että turvallisuushaasteiden monimuotoistuminen. Opiskelijoiden mielenterveydelliset ongelmat ovat yleistyneet, mikä on lisääntyneen huumeiden ja päihteiden käytön kanssa johtanut aikaisempaa useammin uhkaaviin tilanteisiin oppilaitosympäristössä. Myös opiskelijoiden arjenhallintataitojen heikkeneminen sekä monikulttuurisuudesta johtuvat ongelmat ovat olleet omalta osaltaan vaikuttamassa turvallisuushaasteiden muuttumiseen. Lisäksi työn ja organisaation muutokset, etunenässä ammatillisen koulutuksen reformi, ovat vaikuttaneet turvallisuustilanteeseen. Koulutuksen monimuotoisuuden lisääntyminen ja aiempaa enemmän työpaikalla tapahtuva oppiminen ovat luoneet uudet vaatimukset turvallisuuden luomiselle monitoimijaisen yhteistyön kautta. (Liljeroos ym. 2018.)

1.2 Työturvallisuus

1.2.1 Työnantajan velvollisuudet

Työturvallisuuden perussäädös on työturvallisuuslaki (738/2002) jonka tarkoituksena on parantaa työympäristöä ja työolosuhteita työntekijöiden työkyvyn turvaamiseksi ja ylläpitämiseksi sekä ennalta ehkäistä ja torjua tapaturmia, ammattitauteja ja muita työstä ja työympäristöstä johtuvia työntekijöiden fyysisen ja henkisen terveyden, jäljempänä terveys, haittoja. Työturvallisuuslain käsite *terveydestä* on laaja tarkoittaen sekä fyysistä että psyykkistä terveyttä. Työturvallisuuslain soveltamisala on *yleinen* tarkoittaen, että lakia sovelletaan työ- ja virkasuhteessa sekä virkasuhteeseen verrattavassa julkisoikeudellisessa palvelusuhteessa tehtävään työhön.

Ammattioppilaitosten turvallisuusympäristön kompleksisuus asettaa työnantajalle haasteita ja työnantajaa koskeva työturvallisuuslain *yleinen huolehtimisvelvoite* 8 § resonoi ammatillisten oppilaitosten opettajien tiedollisten ja toiminnallisten turvallisuusvalmiuksien kanssa. Työnantajan on yhtäältä tunnistettava arjen turvallisuustyön tiedolliset ja toiminnalliset haasteet ja toisaalta suhteuttava nämä vaatimukset työntekijöiden osaamisen kanssa. Yleinen huolehtimisvelvoite yhdessä työturvallisuuslain 10 § työn *vaarojen ja selvittämisen arviointi* muodostavat parin, jolla hallitaan oppilaitoksen turvallisuutta. Turvallisuuden johtaminen onkin rakentunut työturvallisuuslain sisälle.

1.2.1.1 Työnantajan yleinen huolehtimisvelvoite 8 §

Työturvallisuuslain keskeinen säännös on 8 §. Tämä työnantajan yleistä huolehtimisvelvoitetta koskeva säännös on sekä itsenäinen että muita työturvallisuuslain ja alemman asteista sääntelyä ohjaava säännös. Kyseisen säännöksen mukaan työnantajan on *tarpeellisilla*¹ toimenpiteillä velvollinen huolehtimaan työntekijöiden turvallisuudesta ja terveydestä työssä. Tässä tarkoituksessa työnantajan on otettava huomioon työhön, työolosuhteisiin ja muuhun työympäristöön samoin kuin työntekijän

¹ Tarpeellisuuden vaatimus on relatiivinen sillä lain esitöissä HE 59/2002 käsitettä ei ole tarkemmin määritelty.

henkilökohtaisiin edellytyksiin liittyvät seikat. Työntekijäkohtaisuus tarkoittaa työntekijöiden tarkastelua *yksilöinä* suhteessa työturvallisuuslain vähimmäistasoon.

Huolehtimisvelvollisuuden laajuutta rajaavina tekijöinä otetaan huomioon epätavalliset ja ennalta arvaamattomat olosuhteet, joihin työnantaja ei voi vaikuttaa, ja poikkeukselliset tapahtumat, joiden seurauksia ei olisi voitu välttää huolimatta kaikista aiheellisista varotoimista. Kyse on siitä, että työnantajaa voidaan pitää oman alansa asiantuntijana, josta seuraa, että tämän tulee olla selvillä työhön liittyvistä vaara- ja haittatekijöistä ja niiden torjunnasta. (HE 59/2002, 30). Mikäli työnantajalla ei ole tarvittavaa asiantuntemusta voidaan apuna käyttää ulkopuolisia asiantuntijoita.

Työnantajan on suunniteltava, valittava, mitoitettava ja toteutettava työolosuhteiden parantamiseksi tarvittavat toimenpiteet. Säännöstekstistä huomioon otettavien periaatteiden luettelo ei ole tyhjentävä. Onkin tärkeää tiedostaa työturvallisuuslain dynaaminen luonne, jolla tarkoitetaan työolojen ja -tapojen jatkuvaa kehittämistä.

Työnantajan on jatkuvasti tarkkailtava työympäristöä, työyhteisön tilaa ja työtapojen turvallisuutta. Työnantajan on myös tarkkailtava toteutettujen toimenpiteiden vaikutusta työn turvallisuuteen ja terveellisyyteen. Kyse on jatkuvasta tarkkailuvelvoitteesta kattaen *kaikkien* toimintojen seuraamisen. Työnantajan velvollisuus on tietää, mitä työpaikalla tapahtuu, josta seuraa velvollisuus toimia etupainotteisesti esim. teettämällä työolokyselyjä. Tämä ennakointivelvollisuus kytkeytyy työturvallisuuslain 10 §:n vaarojen arviointiin.

Työnantajan yleinen huolehtimisvelvoite liittyy turvallisuusjohtamiseen, sillä työnantajan on huolehdittava siitä, että turvallisuutta ja terveellisyyttä koskevat toimenpiteet otetaan huomioon tarpeellisella tavalla työnantajan organisaation kaikkien osien toiminnassa. Ylemmillä esimiehillä on aina velvollisuus asemansa puolesta valvoa alustensa työskentelyä. Tämä tarkoittaa, että työturvallisuuslain velvoitteet tulee tunnistaa ja organisoida kaikille organisaation tasoille. Selkeästi jaettu toimivalta ja -vastuu mahdollistaa tehokkaan toiminnan ja työn valvonnan.

1.2.1.2 Vaarojen selvittäminen ja arviointi 10 §

Turvallisuusjohtamisen näkökulmasta työntekijöiden terveys ja turvallisuus on yrityksen toiminnan keskeinen periaate ja siksi sitä ei tule ymmärtää organisaation ydintoiminnoista irrallisena elementtinä. Työturvallisuuslain 10 § tunnistamisvelvoite kattaa työn vaarojen selvittämisen ja arvioinnin. Säännöksen mukaan työnantajan on työn ja toiminnan luonne huomioon ottaen riittävän järjestelmällisesti selvitettävä ja tunnistettava työstä, työajoista, työtilasta, muusta työympäristöstä ja työolosuhteista aiheutuvat haitta- ja vaaratekijät sekä, jos niitä ei voida poistaa, arvioitava niiden merkitys työntekijöiden turvallisuudelle ja terveydelle. Säännöksestä löytyvä lista huomioon otettavista tekijöistä ei ole tyhjentävä.

Vaarojen arviointi on suunnitelmallista ja jatkuvaa toimintaa. Kerran tehtyä ja lopullista vaarojen arviointia ei siten ole olemassa. Selvitystä ja arviointia on tarkistettava olosuhteiden olennaisesti muuttuessa ja se on muutenkin pidettävä ajan tasalla. Mikäli työnantajalla ei ole vaarojen arviointiin riittävää asiantuntemusta on tällöin käytettävä ulkopuolisia asiantuntijoita. Työnantajan velvollisuus on varmistaa näiden asiantuntijoiden osaaminen. Vastuu vaarojen selvittämisestä säilyy aina työnantajalla. Työturvallisuuslain 10 § ei määrittele vaarojen arvioinnin määrämutoa. Ottaen huomioon vaarojen arvioinnin jatkuvuuden ja sen, että vaarojen arvioinnin tulokset olisivat myöhemmin todennettavissa, on kirjallinen asiakirja suositeltavin muoto.

1.2.1.3 Lopuksi

Oppilaitoksessa työskentelevien valmiudet kohdata ulkoisia uhkia eivät jakaannu tasaisesti (Liljeroos ym. 2018). Oppilaitosturvallisuutta edistäviä toimia on viime vuosina toteutettu valtakunnallisesti, mutta ne ovat olleet lyhytkestoisia hankkeita tai yksittäisiä irrallisia koulutuspäiviä (Teperi ym. 2018). Yksittäisen oppilaitoksen tasolla suhtautuminen turvallisuuden kehittämiseen on voinut jäädä yksittäisen henkilön aktiivisuuden tasolle. Työturvallisuuslaki ei mahdollista sitä, että vastuu turvallisuuden kehittämisestä ja ylläpitämisestä ulkoistettaisiin oppilaitoksen ulkopuoliselle taholle. Vakavimmissa tapauksissa työturvallisuuden laiminlyönnit tulevat arvioitavaksi rikosoikeudellisesti. Tällöin rangaistukseen tuomitaan se, jonka velvollisuuksien vastainen teko tai laiminlyönti on ollut.

1.2.2 Ammatillisten opettajien toimintaoikeudet

Oppilaitosten henkilöstön kokemat uhka- ja väkivaltatapaukset nousevat säännöllisesti julkiseen keskusteluun. Keskustelun virittäjinä ovat tyypillisesti vakavimmat tapaukset mutta myös sellaiset tilanteet, jotka ovat päätyneet sosiaaliseen mediaan oppilaiden kuvaamisen toimesta. (YLE 2013; YLE 2016.) Oppilaitosten turvallisuushaasteisiin on pyritty vaikuttamaan lainsäädäntöä kehittämällä mutta on viitteitä siitä, että toimivaltuuksien soveltamisessa on haasteita. Lisäksi on ilmennyt, että sellaisia oppilaiden välisiä väkivaltatilanteita, jotka kuuluisivat poliisille, selvitetään oppilaitoksissa sisäisesti (ks. Hurme ym. 2019).

Oppilaan häiritsevään, uhkaavaan ja jopa aggressiiviseen toimintaan puuttuminen on haasteellista. Oppilaitoksessa työskentelevän juridista osaamista on tuntea alan lainsäädäntö ja soveltaa sitä perus- ja ihmisoikeusmyönteisesti. Soveltaminen puolestaan tarkoittaa tarkoituksenmukaisen toimivaltuuden valitsemista ja sen tosiasiallista käyttämistä esim. voimankäyttöä.² Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (531/2017) 80 §:ssä säädetään turvallisesta oppimisympäristöstä. Säännöksen mukaan opiskelijalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. Oppilaitokseen ei saa tuoda eikä työpäivän aikana pitää hallussa sellaista esinettä tai ainetta, jonka hallussapito on muussa laissa kielletty tai jolla voidaan vaarantaa omaa tai toisen turvallisuutta taikka joka erityisesti soveltuu omaisuuden vahingoittamiseen, ja jonka hallussa pidolle ei ole hyväksyttävää syytä.

Turvallisen oppimisympäristön takaaminen lähtee suunnitelmallisesta toiminnasta. Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 80 § velvoittaa koulutuksen järjestäjää laatimaan suunnitelman kurinpitokeinojen käyttämisestä ja niihin liittyvistä menettelytavoista. Tämän lisäksi koulutuksen järjestäjän on hyväksyttävä järjestyssäännöt tai annettava muut oppilaitoksessa sovellettavat järjestysmääräykset, joilla edistetään sisäistä järjestystä, opiskelun esteetöntä sujumista sekä opiskeluympäristön turvallisuutta ja viihtyisyyttä (ks. Opetushallituksen määräys 2018).

Opiskeluympäristössä annettavia kurinpitorangeistuksia ovat kirjallinen *varoitus*, oppilaitoksesta *erottaminen* määräajaksi, *poistaminen* jäljellä olevan oppitunnin ajaksi tai *epääminen* opetuksesta enintään kolmen työpäivän ajaksi. Opiskeluoikeuden *pidättäminen* tulee kyseeseen tilanteessa, jossa tarkastetaan opiskelijan soveltuvuutta alalle (terveydentila ja rikostausta) ja tämä kieltäytyy osallistumasta tarkastuksiin tai toimittamasta rikosrekisteriotetta. Kurinpitotoimeksi on katsottava opettajan oikeus ottaa oppilaalta *haltuun* esineitä ja aineita. Tässä osiossa tarkastellaan kahta yleisintä

² Voimankäyttöoikeus on luonteeltaan sekundäärinormi, joka tarkoittaa, että taustalla on oltava laillinen tehtävä (primäärinormi) jonka loppuun saattamiseksi tarvitaan voimakeinoja.

kurinpitotilannetta eli oppilaan poistamista luokasta ja tämän hallussa olevan esineen tai aineen poisottamista.³

Ennen toimivaltasäännösten tarkastelua on syytä muistuttaa lainalaisuusperiaatteesta ja lakisidonnaisuusperiaatteesta. Perustuslain (731/1999) 2 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että julkisen vallan käytön tulee perustua eduskuntalain tasoiseen säännökseen ja lainsoveltajan on tiedettävä soveltamansa säännöksen tai säännösten tausta-ajatus eli se, miksi kyseinen lainkohta on säädetty. Lakisidonnaisuus tarkoittaa myös sitä, että sitä käytetään vain säädettyyn tarkoitukseen. Toisin sanoen kyse on vallan väärinkäytön kiellosta.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 85 §:n 3 momentin mukaan opetusta häiritsevä, väkivaltaisesti tai uhkaavasti käyttäytyvä taikka toisen henkeä tai terveyttä vaarantava opiskelija voidaan *määrätä poistumaan* jäljellä olevan oppitunnin ajaksi luokahuoneesta tai muusta tilasta, jossa opetusta annetaan, taikka koulutuksen järjestäjän järjestämästä tilaisuudesta.

Säännöksessä toimivallan laukaisevia käsitteitä ovat *häiritsevä*, *väkivaltainen* tai *uhkaava* käytös ja *vaarantava* toiminta. Opettajan tai rehtorin harkintaa edustava käsite on puolestaan *voidaan*. Käsitteistä häiritsevä lienee monitulkintaisiin, jossa huomioidaan mm. opetustilanteen luonne ja toimintaympäristö. Esimerkiksi konesalissa kovaääninen kiroilu tai laulaminen ei häiritse samalla tavalla kuin sen tapahtuessa kieliluokassa ruotsinkuuntelun yhteydessä. Määritelmänä häiriö on siten varsin relatiivinen ja ympäristön kanssa vuorovaikutuksessa. Tilannesidonnaisuudesta johtuen häiriötä tulee tarkastella keskiverto-opettajan näkökulmasta eli siten, minkälainen toiminta hänen mielestään olisi tilanteessa sallittua? Muiden laukaisevien käsitteiden osalta tilanne ei liene ongelmallinen. Säännöksen käsite *voidaan* puolestaan liittyy poistamista koskevaan 87 §, jossa säädetään, että toimivalta oppilaan poistamiseen on *vain* opettajalla ja/tai rehtorilla. Oppilaan poistaminen on *mahdollista*, jos tämä ei noudata hänelle annettua poistumismääräystä.⁴ Käsitteet *voidaan* ja *on mahdollista* liittävät kokonaisvaltaiseen tarkoituksenmukaisuusharkintaan, jossa turvallisuusnäkökulmien lisäksi tulisi huomioida toimenpiteen kohteeksi joutuva opiskelija henkilönä.⁵

Jos poistettava opiskelija koettaa vastarintaa tekemällä välttää poistamisen, rehtorilla ja opettajalla on oikeus käyttää sellaisia opiskelijan poistamiseksi *tarpeellisia* voimakeinoja, joita voidaan pitää *puolustettavina* opiskelijan ikä ja tilanteen uhkaavuus tai vastarinnan vakavuus sekä tilanteen kokonaisarviointi huomioon ottaen. *Tarpeellisuudella* tarkoitetaan sellaisia keinoja, jotka ovat välttämättömiä tehtävän suorittamiseksi ja muita keinoja ei ole käytettävissä. Tarpeellisuus arviointiin liittyy keinojen oikea-aikaisuus ja tehokkuus. Voimakeinojen käyttöä ei saa aloittaa liian aikaisen eikä käyttöä saa jatkaa tarpeettoman pitkälle. Tehokkuusvaatimus tarkoittaa sitä, että toimenpiteeksi valitaan lievin tehokas keino ja sitä, että toimenpiteellä ylipäätään on mahdollista saavuttaa haluttu lopputulos. Sellaista voimakeinoja ei saa käyttää, jolla ei olisi edes mahdollista päästä tavoiteltuun lopputulokseen. *Puolustettavuuden* arvioinnissa huomio kiinnittyy erityisesti voimakeinojen käytöstä aiheutuvien haittojen kohtuullisuuteen. Kyse on tilanteen ja siinä käytettyjen voimakeinojen seurausten keskinäisestä oikeasuhtaisuudesta. Arvioinnissa tulee huomioida opiskelijan ikä ja

³ Oppilaitoksessa työskenteleville voi toimivaltaa muodostua myös pakkokeinolain (806/2011) 2 luvun 2 § yleisen kiinniotto-oikeuden ja rikoslain (39/1889) 4 luvun (515/2003) 4 § hätävarjeluoikeuden kautta.

⁴ Rehtorilla ja opettajalla on myös oikeus poistaa koulun tai oppilaitoksen alueelta opiskelija, joka ei poistu saatuaan tiedon opetuksen epäämisestä.

⁵ Tällä tarkoitetaan mm. oppilaan stigmatisoitumista.

tilanteen uhkaavuus tai vastarinnan vakavuus sekä tilanteen kokonaisarviointi. Mahdollisuus voimakeinojen käyttämiseen ja puuttuminen opiskelijan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen on tarkoitettu vain niitä poikkeuksellisia tilanteita varten, joissa muut toimenpiteet eivät ole auttaneet ja muiden opiskelijoiden oikeus opetukseen, työrauhaan tai turvallisuuteen vaatii välittömiä toimenpiteitä.

Mikäli opiskelija päädytään poistamaan ei-tilanteessa saa käyttää voimankäyttövälineitä. Tilanteen jälkeen voimakeinoja käyttäneen opettajan tai rehtorin on annettava tapahtuneesta kirjallinen selvitys opetuksen järjestäjälle. Kyse on sekä voimakeinoja käyttäneen että opiskelijan oikeusturvasta. Myös oppilaitoksen kokonaisturvallisuuden kannalta on syytä tarkastella missä ja minkälaisissa olosuhteissa esiintyy senkaltaista ei-toivottua toimintaa, joka edellyttää voimakeinojen käyttöä.

Rehtorilla ja opettajalla on työpäivän aikana oikeus tarkastaa opiskelijan mukana olevat tavarat, opiskelijan hallinnassa olevat oppilaitoksen säilytystilat ja päällisin puolin hänen vaatteensa, sellaisen ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 80 §:n 2 momentissa tarkoitetun esineen tai aineen haltuun ottamiseksi, jolla voidaan vaarantaa omaa tai toisen turvallisuutta, jos on *ilmeistä*, että opiskelijan hallussa on tällaisia esineitä tai aineita ja opiskelija pyynnöstä huolimatta kieltäytyy niitä luovuttamasta tai ei luotettavasti osoita, ettei hänen hallussaan niitä ole.

Käsitteellä ilmeinen voidaan tarkoittaa tilannetta, jossa opettajalla on hyvä syy uskoa vallitsevan esineen tai aineen olemassaolo. Ennen tarkastuksen aloittamista on opiskelijalla annettava mahdollisuus luovuttaa esine tai aine vapaaehtoisesti tai todistaa, että sellaista ei ole hänen hallussaan. Tarkastukseen ryhdyttäessä tulee oppilaan tietää toimenpiteen syy. Sensitiivisyyssyistä tulee tarkastajan olla samaa sukupuolta tarkastettavan kanssa. Toimitettaessa tarkastusta on tarkastajan lisäksi oltava paikalla toinen täysi-ikäinen oppilaitoksen *henkilökuntaan* kuuluva. Opiskelijan pyynnöstä tarkastuksessa tulee olla läsnä hänen valitsemansa oppilaitoksen henkilöstöön kuuluva, jos tämä on saapuvilla. Mikäli tilanne on kiireellinen, voidaan sukupuolisäännöstä ja todistajien läsnäolosta poiketa. Tämä poikkeaminen tulee olla turvallisuuden kannalta ehdottoman välttämätöntä.

Haltuun ottamisen ja tarkastamisen yleisten periaatteiden mukaan toimenpiteet on toteutettava mahdollisimman turvallisesti. Toimenpiteillä ei saa puuttua opiskelijan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja yksityisyyteen enempää kuin on välttämätöntä opiskelurauhan ja turvallisuuden varmistamiseksi. Esineiden ja aineiden haltuun ottamisessa ja tarkastuksessa on noudatettava olosuhteiden edellyttämää hienotunteisuutta.

On syytä korostaa, että lain 91 § velvoittaa koulutuksen järjestäjää suunnittelemaan ja ohjeistamaan oppilaan tarkastamisen ja haltuunoton käytännöt. Tämä vaatimus liittyy edellä kuvattuun työturvallisuuslain työnantajan ohjeistusvelvollisuuteen. Työntekijä tulee opastaa työn turvalliseen tekemiseen. Voimakeinojen käyttöön turvautuneen opettajan tai rehtorin tulee antaa kirjallinen selvitys tapahtuneesta opetuksen järjestäjälle. Opiskelijan tarkastaminen ja esineiden ja aineiden haltuun ottaminen tulee kirjata ja toimenpiteistä on ilmoitettava opiskelijan huoltajille mahdollisimman pian.

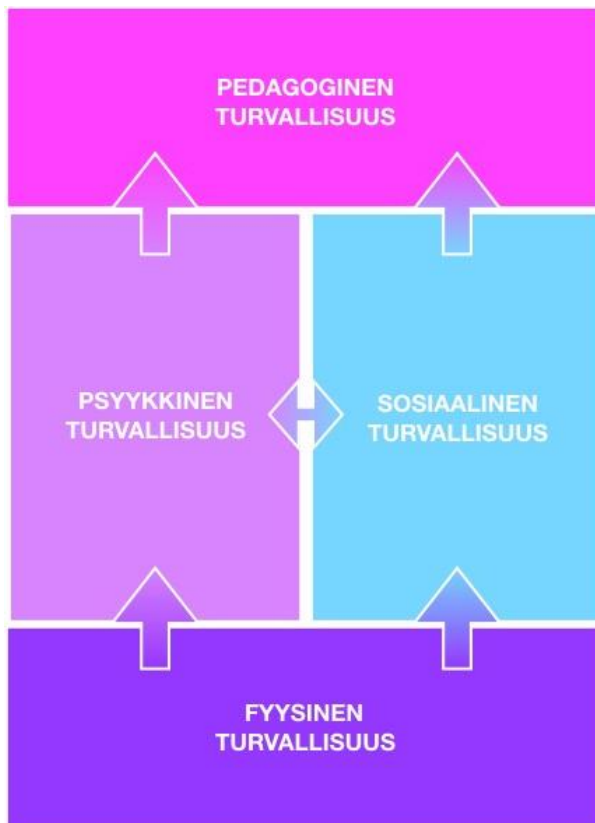
Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 89 §:n mukaan rehtorilla tai opettajalla on yhdessä tai erikseen *oikeus* työpäivän aikana ottaa haltuunsa opiskelijalta 80 §:n 2 momentissa tarkoitettu kielletty esine tai aine. Jos haltuun otettavaa esinettä tai ainetta hallussaan pitävä opiskelija koettaa vastarintaa

tekemällä välttää haltuun ottamisen, rehtorilla tai opettajalla on oikeus käyttää sellaisia esineen tai aineen haltuun ottamiseksi *välttämättömiä* voimakeinoja, joita voidaan pitää *puolustettavina* opiskelijan ikä ja tilanteen uhkaavuus tai vastarinnan vakavuus sekä tilanteen kokonaisarviointi huomioon ottaen. Oikeus käyttää voimakeinoja koskee vain opiskelijan omaa tai muiden turvallisuutta vaarantavia esineitä tai aineita. Myöskään voimankäyttövälineitä ei saa käyttää. On syytä huomata, että säännöksen mukaan kyse on oikeudesta eikä velvollisuudesta esineiden tai aineiden haltuunottoon. Sääntely antaa siten mahdollisuuden harkintaan, jossa tulee huomioida myös työturvallisuus.

Opettajan tai rehtorin haltuun ottama häirintään käytetty esine tai aine on luovutettava takaisin opiskelijalle oppitunnin tai koulun tilaisuuden päättymisen jälkeen. Jos on todennäköistä, että häirintä oppitunnin jälkeen jatkuu, häirintään käytetty esine tai aine tulee luovuttaa takaisin viimeistään työpäivän päättyessä. Muut kielletyt esineet ja aineet luovutetaan opiskelijan huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle. Esineet ja aineet tulee kuitenkin luovuttaa poliisille tai muulle laissa säädetylle viranomaiselle, jos opiskelijalla, tämän huoltajalla tai muulla laillisella edustajalla ei lain mukaan ole oikeutta pitää niitä hallussaan. Ennen luovuttamista esine tai aine tulee säilyttää huolellisesti. Esineiden ja aineiden luovutus tulee järjestää mahdollisimman pian haltuunotosta. Haltuun otetut huumausaineet, ampuma-aseet, aseiden osat, patruunat, ammuksiset ja kaasusumuttimet sekä räjähteet tulee luovuttaa poliisille välittömästi. Jos huoltaja ei kolmen kuukauden kuluessa haltuunottoa koskevasta ilmoituksesta nouda esinettä tai ainetta, se voidaan todisteellisesti hävittää. Esineiden ja aineiden hävittäminen ja luovuttaminen tulee kirjata.

1.3 Turvallisuuskulttuuri ja -johtaminen

Oppilaitos on organisaatio, jonka eri osat (opiskelijat, opettajat, muu henkilökunta) muodostavat työ- ja oppimisyhteisön. Oppilaitoksen rehtori vastaa turvallisuusjohtamisellaan siitä, että tämä yhteisö voi työskennellä ja opiskella turvallisesti. Lainsäädännön antaman velvoitteen mukaan rehtorin ja opettajien velvollisuutena on kehittää oppimisympäristön turvallisuutta. Oppimisympäristön turvallisuus jakaantuu fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen pedagogiseen näkökulmaan (ks. kuvio 1). (Lindfors 2012, Rikander 2020a.)

Kuvio 1. Oppimisympäristön turvallisuuden osa-alueet (Rikander 2020a)

Hyvän oppimisympäristön rakenne on olennaista tiedostaa, tunnistaa ja ymmärtää, mikäli oppilaitoksen toimintakulttuuria halutaan kehittää parempaan suuntaan. Oppilaitoksen turvallisuutta määrittää viime kädessä riskien hallinnan kautta syntyvä oppilaiden turvallinen olo, mistä syntyy isossa kuvassa turvallinen oppimisympäristö. (Lindfors 2012.)

Turvallisen oppimisympäristön saavuttamiseen vaikuttaa organisaation turvallisuuskulttuuri. Yleisesti turvallisuuskulttuurin katsotaan olevan osa organisaatiokulttuuria. Organisaatiokulttuurilla tarkoitetaan tässä yhteydessä implisiittisesti yhdessä jaettuina arvoja, uskomuksia, oletuksia ja ilmaisuja. Turvallisuuskulttuuri on se osa organisaatiokulttuuria, mikä koskettaa riskien kasvamiseen ja pienenemiseen liittyviä asenteita ja käytöstä. (Guldenmund 2010; Reiman ym. 2008.)

Turvallisuuskulttuuria toteutetaan käytännössä oppilaitoksen sosiaalisissa prosesseissa, minkä lisäksi siihen vaikuttavat organisatoriset sekä psykologiset ulottuvuudet. Oppilaitoksen turvallisuuskulttuuri jakaantuu fyysiseen, psyykkiseen, sosiaaliseen sekä pedagogiseen ulottuvuuteen. Käytännössä turvallisuuskulttuuri jakaantuu ennakointiin, valvontaan, arviointiin, seurantaan ja kehittämiseen. Se pitää myös sisällään kaikki oppilaitoksen jokapäiväiset turvallisuusratkaisut, kuten rakenteelliset turvallisuusratkaisut, koulu yhteisön ilmapiirin ja henkisen hyvinvoinnin. Turvallisuuskulttuuri määrittää esimerkiksi sen, millä hanakkuudella oppilaitoksessa tapahtuviin väkivallantekoihin puututaan. Oppilaitoksen turvallisuuskulttuuri luo siis perustan sen päivittäiselle arkiturvallisuudelle. (Reiman ym. 2008; Lindfors 2012; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013, 38-40; Sisäasiainministeriö 2010, 11.)

Organisaation turvallisuuskulttuurin kannalta johtajan rooli aloitteentekijänä ja ylläpitäjänä on keskeinen. Turvallisuusjohtamisen tulisi olla tavoitteellista ja johdonmukaista sekä sen tulisi pyrkiä

kohti turvallisuusasioiden kokonaisvaltaista edistämistä koko organisaatiossa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013, 38-40.)

Turvallisuusjohtaminen on järjestelmällistä organisaatiota uhkaavien tapahtumien ennaltaehkäisemiseen tähtäävää johtamista, johon kuuluu myös reaktiivisuus tiettyjen akuuttien tilanteiden hoitamisen myötä, mikäli ne eivät kuulu muille viranomaisille (esim. poliisitoimi). Ennaltaehkäisyllä pyritään puuttumaan asioihin ja tapahtumiin, jotka uhkaavat vahingoittaa oppilaita, henkilöstöä, ympäristöä, tietoa, mainetta tai omaisuutta. Turvallisuusjohtaminen pitää sisällään idean jatkuvasta turvallisuuden ja terveyden edistämisestä, jatkuvasta turvallisuussuunnittelusta sekä oppilaitoksen turvallisuustoiminnan jatkuvasta seurannasta. Hyvä turvallisuusjohtaminen, kodin ja oppilaitoksen toimiva yhteistyö sekä toimiva aidosti vuorovaikutuksellinen oppilaitosarki luovat yhdessä mahdollisuuden oppilaitoksen turvalliseen hyvinvointiin turvallisuusjohtamisen sulautuessa organisaation normaaliin johtamisprosessiin. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013, 38-40; Waitinen 2012, 48; Lanne 2007.)

Hyvä turvallisuuden johtamistapa voidaan tiivistää viiteen eri tekijään. Ensimmäinen tärkeä tekijä on *kommunikaatio*. Vain riittävän kommunikoinnin kautta johtaja pystyy välittämään alaisilleen ne vaatimukset ja näkemykset, minkä mukaan turvallisuustyötä ryhdytään organisaatiossa tekemään. Kun johtaja kommunikoi turvallisuudesta, hänen tulisi pitää huolta siitä, että viestintä on sekä laadukasta että määrällisesti riittävää. Toinen oleellinen tekijä on johtajan oma toiminta eli *esimerkillä johtaminen*. Johtajan oma toiminta välittää viestin organisaatiolle siitä, että turvallisuutta priorisoidaan, mikä taas vaikuttaa alaisten psykologiseen turvallisuuden tunteeseen ja turvallisuuteen liittyvien käyttäytymisnormien laatuun. Kolmas tekijä on organisaationaalisten *turvallisuusnormien ylläpitäminen*. Johtajan täytyy sitoutua turvallisuuden ylläpitämiseen pitkällä aikavälillä, sillä turvallisuusnormien käyttöönotto ilman kunnollista seurantaa saattaa olla yhtä vahingollista kuin toiminta kokonaan ilman näitä normeja. Turvallisuusnormien ylläpitoon liittyy myös turvallisuustoiminnan tavoitteellisuus, mikä tarkoittaa turvallisuuden edistämisen integrointia osaksi oppilaitoksen normaalia toimintaa. Neljäs asia on alaisten *osallistaminen*. Työntekijöiden osallistaminen turvallisuuteen liittyviin päätöksentekoprosesseihin ja ongelmanratkaisuun parantaa organisaation toimintakykyä turvallisuuteen liittyvissä toiminnoissa. Turvallinen oppilaitos on seurausta rehtorin, opettajien, oppilaiden, vanhempien sekä muun oppilaitoksen henkilökunnan yhteisestä työstä. Turvallisuusjohtamisessa huomiota tulisi kiinnittää siis myös kodin ja oppilaitoksen väliseen rajapintaan. Viimeinen tärkeä asia turvallisuusjohtamisessa on oikeanlaisen turvallisuustoiminnan huomioiminen ja palkitseminen eli *kannustaminen*. Normaalin palautteen antamisen lisäksi hyvä johtaja käyttää erilaisia kannusteita kehittääkseen organisaatiotaan turvallisemmaksi. (Wong ym. 2016; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013, 38-40.)

1.4 Henkilöturvallisuus

Opetustyö ei kuulu niin kutsuttuihin riskiammatteihin, mutta opetusalan arkityössä tapahtuu päivittäin väkivaltatilanteita, mitkä aiheuttavat turvattomuutta oppilaitoksissa. Väkivaltaa ehkäisemällä on siis mahdollisuus lisätä oppilaitosten turvallisuutta. 2000-luvulla suomalaisissa oppilaitoksissa on tehty monia koulusurmia, jotka ovat järkyttäneet ja aiheuttaneet ahdistusta laajalti. Pitkän aikavälin trendi on, että opetustyössä tapahtuvat uhka- ja väkivaltatilanteet ovat lisääntyneet. Yhteiskunnassa ilmenevä syrjäytyminen ja eriarvoistuminen lisää koulujen uhka- ja väkivaltatilanteiden todennäköisyyttä. (Fagerström ym. 2015, 6; Ellonen 2012, 223.) Nämä riskit on huomioitava

oppilaitoskohtaisessa lakisääteisessä vaarojen arvioinnissa (Työturvallisuuslaki (738/2002) 2 luku 10§). Vuoden 2019 Opetusalan ammattijärjestön OAJ:n opettajille tekemän työolobarometrin mukaan 4% ammatillisista oppilaitoksista tulevista vastaajista oli kokenut väkivaltaa viimeisen 12 kuukauden aikana (OAJ 2020). Vuoden 2015 OAJ:n työolobarometrissä vastaava luku oli 2% ja vuoden 2017 barometrissä 3%, joten viimeisten vuosien osalta trendi on ollut nouseva (OAJ 2018, OAJ 2016).

Henkilöturvallisuus voidaan yhtäältä nähdä osana laajempaa työturvallisuuden käsitettä, mutta tässä tutkimuksessa se on selvyden vuoksi erotettu omaksi käsitteekseen ja sillä tarkoitetaan ihmisten fyysisen turvallisuuden takaamista oppilaitoksen tiloissa sekä oppilaitoksen toimintaan liittyen muualla (Virta ym. 2018). Henkilöturvallisuuden keskiössä on riskitilanteiden tunnistaminen ja niihin varautuminen. Uhka- ja väkivaltatilanteiden tunnistamisen kautta niihin on mahdollista varautua kehittämällä toimintamalleja, jotka helpottavat ongelman ratkaisua silloin, kun tilanne on käynnissä. (Ellonen 2012, 223.)

Oppilaitosten uhka- ja väkivaltatilanteisiin liittyvä riskitekijöiden arviointi auttaa organisaatiota varautumaan ja tekemään suunnitelmat väkivallan ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi. Riskitekijöiden arviointia on relevanttia täydentää organisaation kesken käytävällä avoimella keskustella. (Ellonen 2012, 223.)

Väkivaltaa oppilaitoksissa ehkäisevät toimet voidaan jakaa primaari-, sekundaari- ja tertiäripreventioon. *Primaaripreventiolla* tarkoitetaan väkivaltaa ennaltaehkäisevää toimintaa, mikä on kohdistettu kaikille oppilaille. Toiminnan tarkoituksena on estää väkivaltaan johtavia riskitekijöitä syntymästä. *Sekundaaripreventio* on luonteeltaan reagoivaa toimintaa ja se pyritään kohdistamaan väkivallan riskiryhmille (potentiaaliset väkivallan käyttäjät ja uhrin). *Tertiäripreventio* tarkoittaa jälkitoimia, jotka otetaan käyttöön, kun väkivaltaa on ilmennyt. Sen kohteena ovat pääasiassa väkivallantekijät ja väkivallan uhrin. (Lintunen ym. 2012, 25.)

Oppilaitoksissa tapahtuvissa väkivaltatilanteissa on kaksi huomionarvoista seikkaa. Ensinnäkin opettajien ja oppilaiden vuorovaikutussuhteet ovat pitkäkestoisia, mikä tarkoittaa sitä, että yhteistoiminnan täytyy useimmiten jatkua väkivaltatilanteen jälkeenkin. Toinen huomioonotettava seikka on opettajan vastuu omasta opiskelijaryhmästään, minkä vuoksi hän ei voi keskittyä ajattelemaan vain omaa turvallisuuttaan. (Lintunen ym. 2012.)

Opettajan tekemällä interventiolla on merkitystä sekä kohteelle että tapahtumia todistaville. Sensitiivinen työskentelytapa tavoittelee opiskelijan tunnetasojen laskemista niin, että varsinainen väkivaltatilanne kyetään välttämään. Mikäli tilanteessa joudutaan turvautumaan voimakeinoihin tai jopa puolustuksellisiin toimenpiteisiin, on tärkeää, että tapahtumien purkaminen järjestetään asianmukaisesti. Toimenpiteiden legitimiisyys muodostetaan niiden oikeasuhtaisuuden ja perusteluiden kautta. Kyse on myös siitä, että turvallisuus on oppilaitoksen mainetekijä. Oppilaitoksen sisäinen ja ulkoinen maine vaikuttavat siellä työskentelevän yksilön turvallisuuskäsitykseen ja koettuun turvallisuuden tunteeseen. (Rikander 2020b.)

Uhka- ja väkivaltatilanteiden riskien arviointi voidaan jakaa asennoitumiseen ja uskomuksiin, uhkatilanteiden ja väkivaltaisten henkilöiden tunnistamiseen sekä työolojen ja palvelusympäristön erittelyyn (Ellonen 2012, 224). Uhka- ja väkivaltatilanteiden riskien arvioinnin yhteydessä on oleellista tiedostaa ns. vuotamisen ilmiö. Se tarkoittaa tilannetta, jossa väkivallantekijä vuotaa ennen tekoaan suunnitelmistaan kolmannelle osapuolelle. Kommunikointi voi tapahtua suoraan kolmannelle

osapuolelle tai se voi tapahtua esimerkiksi kirjeen, blogin, tekstiviestin tai muun vastaavan välityksellä. Vuotaminen voi tapahtua enemmän tai vähemmän tahallaan, riippuen taustalla olevista psykologisista ja sosiaalisista syistä. (Meloy & O’Toole 2011.) Suomen olosuhteissa väkivallantekoa edeltää erittäin harvoin ennakoiva suora uhkaus. Sen sijaan vuotaminen ja muut väkivallanteon valmisteluprosessin aikana henkilön käytöksessä ilmenneet eri tason varoitussignaalit ovat yleisiä. (Sisäasiainministeriö 2010, 10.)

Asennoitumisen ja uskomusten vaikutus väkivaltariskien arviointiin oppilaitoksissa on merkittävä. On yleistä ajatella, että opettaja pystyy hoitamaan vastaan tulevan uhkatilanteen pelkästään auktoriteettinsa tai didaktisen osaamisensa avulla. Toisaalta väkivallan mahdollisuutta saatetaan vähätellä, koska se kuuluu opetustyön negatiivisiin tekijöihin. Kuitenkin opettajan riskiä joutua työtehtävissään uhan tai väkivallan kohteeksi lisää hänen roolinsa auktoriteettina ja vallankäyttäjänä. Opettajan toimintaan kuuluu myös riitatilanteisiin puuttuminen ja oppilaiden kontrolloiminen. Opetustilanteissa uhan riskiä saattaa nostaa myös eri tasoiset opetusryhmät ja suuret ryhmäkoot. Opetustyössä uhka- ja väkivaltatilanteen mahdollisuutta ei voida koskaan sulkea kokonaan pois, joten henkilöturvallisuudesta huolehtiminen tulisi olla integroituna turvallisuuskulttuuriin. (Ellonen 2012, 222-225.)

Etenkin väkivallan todennäköisyyttä vähättelevät asenteet heikentävät henkilöturvallisuutta vaikeuttamalla sen ylläpitoa ja kehittämistä. Siksi on oleellista tunnistaa yleisimpiä virheellisiä oletuksia. Ensinnäkin on tavallista ajatella, että väkivalta syntyy nopeasti ilman, että siihen on mahdollista varautua. Joskus näin todellakin käy, mutta silti useimmiten väkivallan uhasta on etukäteen saatu merkkejä, jotka on kuitenkin jätetty huomiotta. Henkilöturvallisuuden kannalta oleellista on riskien arviointi ja sitä kautta ennakointi. Edellä kuvattu ajatusmalli estää kunnollisen varautumisen ja näin siis heikentää henkilöturvallisuutta. Toinen yleinen ajatteluvirhe on kuvitella, että tekemällä työnsä hyvin ei voi joutua väkivallan kohteeksi. Kuitenkin esimerkiksi opiskelijan mielenterveydelliset ongelmat saattavat johtaa ennalta arvaamattomaan tilanteeseen, missä opettajan omalla toiminnalla saavutetut vaikutukset voivat olla hyvin rajattuja. Kolmanneksi konfliktitilanteessa saattaa tulla mieleen toimintamalli ”jos ei hyvällä niin pahalla”, minkä taustalla on ajatus siitä, ettei väkivaltaista henkilöä saa päästää hallitsemaan tilannetta. Kuitenkin tällainen lähestymistapa saattaa johtaa tilanteen nopeaan eskaloitumiseen, mikä ei ole tietenkään toivottu kehitys konfliktitilanteelle. Tällainen ajattelutapa hankaloittaa myös oman turvallisuuden varmistamista, mistä opettajan tulisi ensisijaisesti huolehtia. (Ellonen 2012, 222-225.)

1.5 Opiskelijahuolto

Opiskelijahuolto on ammatillista koulutusta koskevan lain mukaan oppilaan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa. Opiskelijahuolto jakaantuu yhteisölliseen ja yksilökohtaiseen opiskelijahuoltoon. Opiskelijahuollon organisoii ammatillisen koulutuksen järjestäjä, joka tekee yhteistyötä eri asiaan liittyviä palveluita tarjoavien viranomaisten ja muiden tahojen kanssa. (Opetushallitus 2020.)

Yhteisöllisen opiskelijahuollon tavoitteena on turvallinen ja hyvinvointia edistävä opiskeluympäristö. Ajatuksena on, että henkilökunta ja opiskelijat yhdessä ovat luomassa turvallista ja hyvinvointia

edistävää opiskeluympäristöä. Yhteisöllinen opiskelijahuolto on osa koko oppilaitoksen toimintaa ja se ilmenee sekä osana opetusta että erilaisten aktiviteettien kautta. Opiskelijahuoltoryhmä luo opiskelijahuoltosuunnitelman yhdessä relevanttien viranomaistahojen kanssa, minkä mukaan yhteisöllistä opiskelijahuoltoa toteutetaan oppilaitoksessa. (Opetushallitus 2020; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013.)

Yksilökohtainen opiskelijahuolto tarkoittaa palveluita, jotka ovat käytettävissä ammatillisen perustutkinnon opiskelijalle. Tällaisia ovat terveydenhoitajan ja koululääkärin, kuraattorin sekä psykologin palvelut. Tarvittaessa opiskelijahuolto tekee yhteistyötä myös opiskelijan muun mahdollisen hoito- ja kuntoutusverkoston kanssa. (Opetushallitus 2020.)

Huomion arvoista on, että aikanaan on tunnistettu puutteita siinä, miten opettajankoulutuksessa käsitellään opiskelijahuollon asioita. Sisäministeriön raportti vuodelta 2010 toteaa, että opiskelijan tukemiseen ja moniammatillisen yhteistyöhön liittyviä aihepiirejä tulisi korostaa opettajankoulutuksessa. Myös ongelmien varhaiseen tunnistamiseen ja puuttumiseen liittyvien toimintamallien vahvempaa käsittelyä peräänkuulutettiin. (Sisäasiainministeriö 2010, 24.)

1.6 Työhyvinvointi

Työhyvinvointi on käsitteenä erittäin monitahoinen, eikä sitä laajuutensa vuoksi ole helppo määritellä ristiriidattomasti. Yhden määritelmän mukaan se voidaan nähdä yksilön kokemuksena työnteon mielekkyydestä, työyhteisön ilmapiiristä, johtamisesta sekä työn sujumuuden ja yhdessä aikaansaamisen kokemuksesta. Laajemman näkemyksen mukaan työhyvinvointiin liittyy organisaatioperspektiivi (tavoitteellisuus, joustavuus, kehittyminen, työympäristö), osallistava ja kannustava johtaminen, työyhteisön avoin vuorovaikutus ja työyhteisötaidot, työn hallinta (vaikuttamismahdollisuudet, oppiminen ja monipuolisuus) sekä työntekijän omat ominaisuudet (Manka 2016, 76). Työhyvinvointiin liittyy myös opettajien työn fyysiset rasitustekijät, kuten opettajien terveys, ergonomia, ammattitaudit ja työtapaturmat. (Onnismaa 2010, 5.)

Opettajan työ on tutkitusti ammatti, mikä tuottaa paljon stressiä. Opetustyön työhyvinvointia on lähestytty pitkään tilastollisen työstressitutkimuksen kautta. Tässä lähestymistavassa on keskeistä tarkastella työntekijän ja työympäristön yhteensopivuutta. Työstressitutkimuksen perusajatus on, että työympäristön universaalit kuormitustekijät aiheuttavat yksilössä kuormitusta. Tämän kuormituksen ylittäessä yksilön resurssit, syntyy stressiä. (Koli 2014, 1, 6-7.)

Eräs opettajan ammatissa työnhyvinvointiin vaikuttava tekijä on henkisen väkivallan uhka. Useimmiten opettajaa kohtaava henkisen väkivallan tilanne on sellainen, jossa opiskelija käyttäytyy opettajaa kohtaan loukkaavasti. Opettaja on todennäköisimmin tällaisen henkisen väkivallan kohteena silloin, kun hän puuttuu oppilaiden sääntöjen vastaiseen toimintaan tai menee väliin oppilaiden välisiin riitatilanteisiin. Henkistä väkivaltaa voi kohdistua opettajiin myös oppilaan vanhempien toimesta. (Kauppi 2011; Onnismaa 2010, 12.) Opetusalan ammattijärjestö OAJ:n opettajille tekemän vuoden 2019 työolobarometrin mukaan vakavaa ja toistuvaa epäasiallista kohtelua tai kiusaamista viimeisen 12 kuukauden aikana oli kokenut 26% ammatillisista oppilaitoksista tulleista vastaajista (luku pitää sisällään myös toisten työntekijöiden taholta tulleet epäasiallisen kohtelun tai kiusaamisen tapaukset). Samaisessa barometrissä 31% ammatillisten oppilaitosten vastaajista kertoi saaneensa koulutusta häirintä- sekä konfliktitilanteiden kohtaamiseen ja niissä toimimiseen viimeisen kahden vuoden aikana. (OAJ 2020, 13, 15.)

Työpaikkakiusaaminen on opettajien työyhteisössä yhtä yleistä kuin muissakin ammateissa. Opettajien keskuudessa kiusaaminen voi ilmetä sosiaalisena eristämisenä, sukupuolisena häirintänä tai juoruiluna ja maineen mustaamisena. Esimiesten opettajiin kohdistama henkinen väkivalta voi olla esimerkiksi hallinnollisten keinojen väärinkäyttöä, suosikkijärjestelmän ylläpitoa tai muuten sopimatonta käytöstä. (Onnismaa 2010, 13.)

Työhyvinvointiin saattaa vaikuttaa myös poikkeuksellinen työympäristö. Maahanmuuttajaoppilaiden kanssa työskentelevät opettajat kokevat eriarvoisuutta verrattuna muihin opettajiin, sillä he ymmärtävät työnsä olevan normaalia vaativampaa ilman että sitä heille mitenkään korvataan. Samalla nämä opettajat kantavat myös vastuuta yhteiskunnan monikulttuuristen tavoitteiden saavuttamisesta. Niinpä maahanmuuttajaoppilaiden kanssa työskentelevien opettajiin tulisi kiinnittää erityistä huomiota, jotta heidän hyvinvointinsa, työolosuhteet ja toimintaresurssit riittäisivät vastaamaan työn haastavuuteen. (Onnismaa 2010, 23.)

Monikulttuurisessa ympäristössä toimiva ammatillinen opettaja kokee vähemmän stressiä, mikäli hän ymmärtää erilaisuutta ja on kulttuurisesti orientoitunut. Tässä kontekstissa toimimisen yhteydessä myös empatiakyky, luottavaisuus ja avoimuus ovat opettajalle ominaisuuksia, mitkä auttavat häntä toimimaan työssään paremmin. (Onnismaa 2010, 23.)

1.7 Resilienssi

Yksilöresilienssistä puhuttaessa tarkoitetaan yksilön kykyä kehittyä ja mukautua menestyksellisesti tilanteeseen, jossa hän altistuu vakaville stressitekijöille, joista pahimmillaan seurauksena olisi joko trauma tai mielenterveydellisiä ongelmia. Resilienssi on siis ensisijaisesti henkinen suorituskyky, mikä pitää sisällään erilaisia toimintamalleja, taitoja, ominaisuuksia sekä resursseja. Tämä suorituskyky antaa yksilölle mahdollisuuden vastata kohtaamiinsa haasteisiin sekä palautua ja oppia niistä. Resilienssin avulla yksilö voi myös palautua ja oppia haasteista, sekä lopulta mahdollisesti kehittyä lähtötilannetta vahvempaan tilaan. (Hyvönen ym. 2019, 27; Beltman ym. 2011, 188.) Toisaalta yksilön resilienssin katsotaan olevan enemmän kuin pelkkä yksilön henkinen kapasiteetti, sillä olemassa olevien riskien ja suojaavien tekijöiden välisestä dynaamisesta suhteesta syntyvä monimutkainen konstruktio vaikuttaa myös sen vahvuuteen. (Beltman ym. 2011, 186.) Kyseessä on siis pitkäkestoinen ja monitahoinen prosessi, johon vaikuttavat yksilön oman suorituskyvyn lisäksi hänen elinympäristössään vaikuttavat eri tasojen tekijät, kuten perhe, lähipiiri, koulut sekä yhteiskunta. (Hyvönen ym. 2019, 27.)

Yksi tapa ymmärtää resilienssiä opettajan työympäristössä on nähdä se samanaikaisesti sekä kapasiteettina, prosessina että lopputuloksena. Ensiksi resilienssi voidaan nähdä kapasiteettina, koska se valjastaa yksittäisen opettajan henkilökohtaiset ja kontekstuaaliset resurssit ongelmatilanteen selvittämiseksi. Toiseksi resilienssi on myös dynaaminen prosessi, missä yksittäisen opettajan ominaisuudet sekä hänen siviili- ja ammatillinen ympäristönsä ovat vuorovaikutuksessa opettajan käyttäessä valitsemiaan strategioita ongelmatilanteen selvittämiseksi. Lopulta resilienssi voidaan nähdä myös lopputuloksena, kun tästä kaikesta seuraa sitoutunut ja hyvinvoiva opettaja, joka aktiivisesti toimiessaan kasvaa ammatillisten haasteidensa mukana. (Mansfield ym. 2016, 80.) Hyvinvoiva resilienssi opettaja on siis tyytyväinen omaan työhönsä ja samanaikaisesti myös sitoutunut omaan alaansa. (Beltman ym. 2011, 188.)

Yksilötasolla opettajien resilienssissä oleellista on luottamus omiin kykyihin, itsevarmuus sekä erilaiset selviytymisen strategiat (Beltman ym. 2011, 188). Opettajien korkeaa resilienssiä puoltavia yksilöllisiä ominaisuuksia ovat mm. optimismi, määrätietoisuus, oivalluskyky, luovuus, aloitteellisuus, sinnikkyys, huumorintaju, moraalisuus, vahvat ihmissuhteet sekä itsereflektio. Sosioekonomisesti haastavassa ympäristössä opettava opettaja tarvitsee lisäksi myös sosiokulttuurista tietoisuutta, kontekstuaalista ihmistuntemusta sekä riskinottoa kykyä ollakseen resilientti. (Yonezawa ym. 2011, 916-917.)

Resilientti organisaatio luo turvallisuutta neljän eri ominaisuuden kautta. Ensinnäkin organisaation tulee kyetä *ennakoimaan* häiriöitä, paineita ja niiden seurauksia. Toiseksi organisaation tulee kyetä sekä ympäristönsä että oman toiminnan *tarkkailun*, minkä perusteella se kykenee sopeuttamaan omaa toimintaansa. Kolmanneksi organisaatiolla tulisi olla kykyä *reagoida* erilaisiin ongelmatilanteisiin, myös niissä tilanteissa, kun valmista toimintasuunnitelmaa ei ole. Viimein, organisaation tulisi kyetä aidosti *oppimaan* tapahtuneista tilanteista. Yhteenvetona resilientti organisaatio ei siis saavuta turvallisuutta ominaisuuksiensa takia, vaan koska sen jatkuva toiminta ennakoinnin, tarkkailun ja reagoinnin muodossa luo turvallisuutta. (Uusitalo ym. 2009.)

Organisaation toimenpiteillä on merkitystä yksittäisen opettajan resilienssin kannalta. Opettajia täytyy tukea laaja-alaisesti siten, että heidän on mahdollista kehittää johtajuuttaan, kulttuurista ymmärrystään sekä itsereflektiokykyään. Organisaation täytyy luoda opettajille oppimismahdollisuuksia, jotka nousevat omasta kollegiaalisesta yhteisöstä, eikä pelkästään teknisen tietotaidon tarjoaminen ole organisaatiolta riittävä toimi resilienssin lisäämiseksi. (Yonezawa ym. 2011, 926-927.) Tässä mielessä organisaation tuki resilienssin luomiseen voidaan rinnastaa kouluissa tapahtuvaan kapasiteetin rakentamiseen, missä oleellista on teknisen osaamisen sijaan yhdessä tekemisen kautta käytännössä tapahtuva oppiminen (Fullan 2005, 69).

1.8 Kapasiteetin vahvistaminen

Kapasiteetin vahvistaminen kouluissa tarkoittaa pyrkimystä vaikuttaa positiivisesti kaikkien koulussa toimivien yksilöiden tietoihin, taitoihin sekä prioriteetteihin. Tähän pyritään implementoimalla kouluorganisaation eri tasoilla joukko johdonmukaisia strategioita. Näiden strategioiden muovautumiseen vaikuttavat rakenteelliset, kulttuurilliset ja vuorovaikutukselliset lähtökohdat ja niiden päämääränä on parantaa oppilaiden oppimista. Toisin sanoen kyse on resurssien mobilisoinnista, jonka tavoitteena on kehittyminen sekä saavutetun tason ylläpito. (Bain ym. 2011, 701.)

Kapasiteetin vahvistaminen yhdessä opettajien voimaannuttamisen kanssa ovat avaintekijöitä koululaitosten laadun kehittämisessä. Opettajien sitoutuminen, mahdollisuudet osallistua päätöksentekoon, omassa työssä oleva autonomia sekä luottamus omiin kykyihin toimivat indikaattoreina siihen, miten kapasiteetin vahvistaminen koulussa etenee. Tästä perspektiivistä katsottuna kapasiteetin vahvistaminen voidaan ymmärtää myös itsensä organisoivana järjestelmänä, jossa muutosagentit tukevat, kiihdyttävät ja aloittavat muutosprosesseja ilman että heitä ohjataan. (Ho & Lee 2016, 496-497; Bain 2011, 704.)

Menestyksellinen kapasiteetin rakentaminen kouluissa tarkoittaa jatkuvaa johtajuuskapasiteetin kasvattamista, jotta tulevaisuuden haasteisiin pystytään vastaamaan luomalla jatkuvuutta. On

tärkeätä huomata, ettei kapasiteetin vahvistamisessa ole kyse vain henkilöstön parantuneista teknisistä tiedoista, vaan oleellista on käytännön tason yhteistyö ja siellä toimivien mekanismien valjastaminen toiminnan parantamiseksi (Fullan 2005, 69). Toisin sanoen kapasiteetin vahvistamisen päämääränä on parantunut yhteistyö koulun sisällä, mikä saavutetaan, kun opettajien tiedot ja taidot kehittyvät ja he käyttävät niitä ongelmanmäärittelyyn, ongelmanratkaisuun sekä suunnitteluun (Hopkins 2001, 13).

Stringer (2013) selittää kapasiteetin vahvistamista neljän eri tekijän kautta. Ensimmäinen näistä on *kontekstisidonnaisuus*. Konteksti eli oppilaitoksen visio, sidosryhmät muutosagentteina, oppilaitoksen kulttuuri ja ammatillinen kehittyminen vaikuttavat siihen, miten kehittämisen toimintatapoja implementoidaan. Tällaisia toimintatapoja ovat tiedon tuottaminen ja hyödyntäminen, aktivoivan ajattelun malli sekä roolien ja vastualueiden jakaminen. Toinen tekijä on *liitännäisyys*. Tällä tarkoitetaan edellä mainittuja kehittämisen toimintatapoja, jotka edistävät oppilaiden oppimista ja ikään kuin toisiinsa liittyneinä vahvistavat toiminta- ja ryhmätyökulttuuria. Käytännössä liitännäisyyttä luovat systeemit, rakenteet ja prosessit, näiden toimiessa koulun sisäisillä ja ulkoisilla rajapinnoilla sekä koulun operatiivisessa toiminnassa. Kolmas tekijä on *tehokas hallinto ja johtajuus*, sillä kapasiteetin vahvistamisen onnistuminen liittyy kategorisesti organisaation johtajuuden elinvoimaisuuteen. Viimeisenä tekijänä on kapasiteetin vahvistamisesta seuraava *lopputulos*. Yksilön, kollektiivin ja systeemin kannalta on tärkeää, että kapasiteetin vahvistaminen on sidottu tavoitteelliseen lopputulokseen, mikä on organisaatiolle merkityksellinen. Lopputuloksen kautta voidaan myös tuottaa organisaatiolle palautetta, mikä taas vahvistaa kapasiteetin vahvistamisen seuraavaa sykliä. (Stringer 2013, 91.)

2 Tavoite, hyöty ja sovellettavuus

2.1 Tutkimuksen tavoitteet

Viimeaikaisten tutkimusten valossa voidaan todeta, että oppilaitosten turvallisuusympäristöt ovat muuttuneet ja turvallisuushaasteet ovat yhä monimuotoisempia (Liljeroos, Pekkola & Virta 2018; Virta ym. 2018; Tappura ym. 2017a; Tappura ym. 2019; Teperi ym. 2018). Haasteista huolimatta oppilaitosturvallisuutta on, erityisesti uusien ulkopuolisten uhkien näkökulmasta (kts. Virta 2013), tutkittu Suomessa verrattain vähän. Virran (2018) ja Teperin (2018) tutkimukset keskittyvät yliopistojen ja peruskoulujen henkilöstön turvallisuuskokemuksiin, jättäen ammattikoulujen henkilöstön kokemukset huomiotta. Tappuran ym. (2017a) tutkimuksessa selvitettiin turvallisuuden hallinnan käytäntöjä ammatillisessa koulutuksessa. Tutkimuksen mukaan opettajat ovat lähtökohtaisesti sitoutuneita turvallisuustyöhön, mutta heidän valmiuksiinsa edistää turvallisuutta tehtäviensä mukaisesti ei ole kiinnitetty riittävästi huomiota eivätkä he saa tähän työhön riittävästi tukea omasta organisaatiostaan. Vuonna 2018 OKM:n teettämän kyselyn mukaan ammattikouluissa kuitenkin kohdataan laajasti erilaisia turvallisuusuhkia (Liljeroos ym. 2018). Kyselyyn vastanneiden turvallisuudesta vastaavien henkilöiden mukaan uhkaavia tilanteita esiintyy useammin kuin ennen; esimerkiksi opiskelijoiden mielenterveydelliset ongelmat ovat lisääntyneet, huumeiden ja päihteiden käyttö on lisääntynyt, ja monikulttuurisuus ja siihen liittyvät haasteet ovat lisääntyneet. Lisäksi ammatillisen koulutuksen reformin myötä tulleet muutokset heijastelevat turvallisuuden hallintaan, kun oppimisympäristöt ja koulutustavat ovat monipuolistuneet. Turvallisuudesta vastaavat henkilöt peräänkuuluttavatkin turvallisuuskulttuurin tärkeyttä eli sitä, että *henkilöstö huolehtii turvallisuudesta arjen työssä*.

Ammattioppilaitosten turvallisuusympäristön kompleksisuus asettaa arjen turvallisuustyölle tiedollisia ja toiminnallisia haasteita, joiden kartoittamiseen tässä tutkimuksessa keskitytään. Tutkimuksen tavoitteena on ollut selvittää ammattioppilaitosten opettajien tiedollisia ja toiminnallisia turvallisuusvalmiuksia sekä pyrkiä ratkaisukeskeisesti kehittämään käytännöllisiä toimintamalleja, joiden avulla ammattioppilaitosten opettajilla on paremmat valmiudet kohdata ja hoitaa arjessa tapahtuvia turvallisuushaasteita. Näin tutkimus on pyrkinyt vastaamaan sekä aiemmin tunnistettuihin turvallisuushaasteisiin että kehittämään opettajien resilienssiä suhteessa työn hallintaan.

Tutkimukselle on asetettu 5 tavoitetta, joilla on jokaisella oma tutkimuskysymyksensä (Taulukko 1).

Tutkimustavoite	Tutkimuskysymys
Kartoittaa ammatillisten oppilaitosten opettajien tiedollisia valmiuksia turvallisuusongelmissa toimimiselle	Onko ammatillisten oppilaitosten opettajilla tietoa, miten turvallisuusongelmissa toimitaan?
Kartoittaa ammatillisten oppilaitosten opettajien toiminnallisia kykyjä ja keinoja ratkoa turvallisuushaasteita	Miten ammattioppilaitosten opettajat ratkovat turvallisuushaasteita?
Kartoittaa ammatillisten oppilaitosten opettajien mahdollisuuksia ratkoa turvallisuushaasteita	Onko ammatillisten oppilaitosten opettajilla keinoja ratkoa turvallisuushaasteita?
Kartoittaa ammatillisten oppilaitosten opettajien tärkeimpiä sidosryhmiä turvallisuushaasteiden ratkomisessa	Ketkä ammatillisten oppilaitosten opettajat näkemät tärkeimpinä toimijoina turvallisuushaasteiden ratkomisessa?
Tarkastella yksityisen ja julkisen koulutuksenjärjestäjän eroja turvallisuushaasteiden ratkomisessa	Vaikuttaako koulutuksenjärjestäjän julkinen tai yksityinen oikeusmuoto opettajien tapaan hahmottaa turvallisuusympäristöä?

Taulukko 1. Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset.

2.2 Tutkimuksen hyöty ja sovellettavuus

Hanke on tarpeellinen suomalaisen työelämän näkökulmasta, sillä Suomesta puuttuu ammattikoulujen oppimisympäristöjä koskeva tutkimuksellinen tieto ulkopuolisen turvallisuusuhan näkökulmasta. Perinteistä työturvallisuutta ja työsuojelua eli ns. safety-turvallisuutta on tutkittu suomalaisessa oppilaitoskontekstissa enemmän, mutta ns. security-turvallisuutta, eli uudenlaisiin ulkoisiin uhkiin ja niihin varautumiseen liittyvää tutkimusta ei ole tehty ammattikoulujen osalta. Viimeaikaisissa tutkimuksissa on kartoitettu ammatillisten oppilaitosten turvallisuustilannetta johtajien näkökulmasta (Liljeroos ym. 2018) sekä peruskoulujen ja yliopistojen henkilöstön turvallisuuskokemuksia (Virta ym. 2018, Teperi ym. 2018), mutta ammattikoulujen opettajien kokemukset ovat jääneet vähäiselle huomiolle. Näin ollen käsillä oleva tutkimus vahvistaa ymmärrystä oppilaitosturvallisuuden nykytilasta ammatillisissa oppilaitoksissa sekä luo tilannetietoisuutta oppimisyhteisöjen turvallisuuskulttuurista ja erityisesti opettajien valmiuksista toimia turvallisuustilanteissa. Lisäksi tutkimus on pyrkinyt tuottamaan uutta ratkaisukeskeistä tietoa, jonka avulla ammatillisten oppilaitosten opettajien resilienssiä suhteessa työn hallittavuuteen voidaan kehittää. Erityisesti security-turvallisuusilmiöt juontuvat usein laajemmista yhteiskunnallisista kysymyksistä, jotka heijastelevat myös työyhteisöissämme, kuten oppilaitoksissa. Tutkimus on valottanut tämän kytkeytyneisyyden problematiikkaa tarkastelemalla opettajien keinoja ja mahdollisuuksia ratkaista tämänkaltaisia turvallisuushaasteita. Tieto on tarpeellista, sillä vain ymmärtämällä puutteita, voidaan niitä alkaa ratkoa. Tiedollisten ja toiminnallisten turvallisuusvalmiuksien kehittäminen lisää työnhyvinvointia, kun työn hallittavuuden tunne paranee. Lisäksi tutkimus tuottaa tietoa julkisten ja yksityisten koulutuksenjärjestäjien turvallisuusvalmiuksien eroista. Mikäli merkittäviä eroja esiintyy, voidaan johtamisjärjestelyillä vastata esiintyviin puutteisiin. Tutkimuksessa on kartoitettu yleisiä, mutta myös oppilaitoskohtaisia toimintakulttuurin elementtejä, jotka edistävät tai estävät turvallisen oppimis- ja työskentely-ympäristön muodostumista. Turvallisuuskulttuuri nähdään osana työhyvinvointia, niin työntekijöiden kuin opiskelijoidenkin kannalta. Keskeistä on oppilaitoksen johtamiskulttuuri ja -käytänteet, mutta myös jokaisen toimijan osuus kulttuurin muodostumisessa. Tämän tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää valtakunnallisesti ammatillisissa oppilaitoksissa hankkeen tuottamien lisämateriaalien avulla, esimerkiksi luomalla vinjeteissä käytettyjen tilannekuvauksien ympärille case-tyyppistä turvallisuuskoulusta ja keskustelua (ks. liitteet 1 ja 2).

3 Tutkimuksen osapuolet, menetelmät ja aineisto

3.1 Aikataulu ja osallistujat

Tutkimus toteutettiin yhteistyössä Tampereen yliopiston Johtamisen ja talouden tiedekunnan sekä Tampereen ammattikorkeakoulun ammatillisen opettajakorkeakoulun kanssa aikavälillä 1.1.2020–31.12.2020. Tutkimuksen vastuullisena johtajana toimi professori Sirpa Virta Tampereen yliopiston Johtamisen ja talouden tiedekunnasta. Tutkimuskohteina tässä tutkimuksessa toimii 5 ammatillista oppilaitosta (Kuvio 2).

Kuvio 2. Tutkimuksen osapuolet.

3.2 Tutkimuksen aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen kohteena ovat ammatillisten oppilaitosten opettajat ja heidän tiedolliset ja taidolliset turvallisuusvalmiutensa. Aineistona toimivat vinjetteihin pohjautuvat kyselyt. Tutkimuskohteiksi pyrittiin valitsemaan sekä julkisia että yksityisiä koulutuksenjärjestäjiä ja tutkimuskohteiden valinnoissa huomioitiin mm. oppilaitoksen koko ja maantieteellinen sijainti sekä monialaisuus. Tutkimusaloiksi valittiin tunnistetut riskialat sote-ala ja logistiikka-ala sekä verrokkina liikelouden ala. Vinjettikyselyt lähetetään sähköisesti valittujen alojen opettajille sekä yksityisten että julkisten koulutuksenjärjestäjien oppilaitoksissa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa vinjettien avulla etsitään vastaajien reaktioita spesifeihin tilanteisiin. Yleensä vastaajia pyydetään kertomaan, miten he toimisivat tai miten he kuvittelevat jonkun toisen toimivan tilanteessa. (Barter & Renold 1999.) Tässä tutkimuksessa osallistujia pyydetään kertomaan, miten he itse toimisivat tilanteessa, sillä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita nimenomaisen kohderyhmän toiminnasta, käsityksistä ja

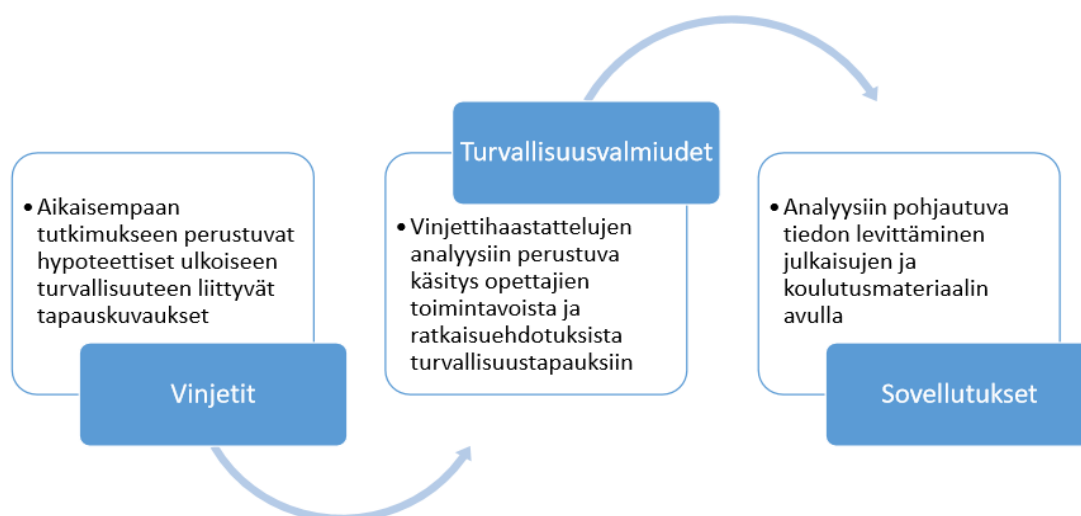
asenteista turvallisuusilmiöitä kohtaan. Subjektivisuus tässä kohtaa on tärkeää, sillä kysymys siitä, mitä kolmas osapuoli mahdollisesti tekisi ei ole sama asia kuin kysymys omasta toimijuudesta (Finch 1987).

Tutkimuksen tutkimusmetodinä toimivat vinjetit eli lyhyet kuvaukset tai kertomukset. Vinjettejä on käytetty laajasti tutkimusmetodinä mm. yhteiskuntatieteissä, erityisesti organisaatio- ja johtamistieteissä (Wason, Polansky & Hyman 2002; Fitzpatrick & Stephens 2014; Beer, Ayres, Clower, Faller, Sancino & Sotarauta 2018) ja niitä käytetään yleisimmin silloin, kun halutaan tarkastella ihmisten käsityksiä, mielipiteitä, arvoja ja asenteita tutkittavia asioita kohtaan (Hazel 1995; Hughes 1998; Finch 1987). Vinjettien käytön etu suhteessa tavallisiin haastatteluihin tai havainnointiin on niiden toimivuus esimerkiksi sensitiivisten aiheiden käsittelyssä, jollaisia mm. turvallisuushaasteet voivat olla. Toisaalta vinjetit voivat toimia ”jäänmurtajina” ja saattavat auttaa vastaajia hahmottamaan turvallisuustilanteita paremmin ja puhumaan niistä avoimemmin. (Barter & Renold 1999.)

Vinjettejä voidaan käyttää joko yksittäisten ihmisten haastatteluissa tai fokusryhmähaastatteluissa. Tämä tutkimus toteutettiin vinjettikyselyn muodossa. Vinjetit eli lyhyet kuvaukset laaditaan huolella vastaamaan toimintaympäristöä, sillä osallistujien on voitava samaistua tilanteisiin ja kuvausten täytyy olla uskottavia (Barter & Renold 1999). Aikaisempien tutkimustulosten (Liljeroos ym. 2018) perusteella tiedetään, millaisia turvallisuushaasteita ammatillisissa oppilaitoksissa esiintyy, joten vinjetit kyettiin muodostamaan siten, että ne kuvasivat todellisuudessa esiintyviä tilanteita ja tapahtumia. Vinjettien autenttisuus varmistettiin käymällä avointa keskustelua vinjeteistä oppilaitosten edustajien kanssa sekä pilotoimalla kysely ammatillisten oppilaitosten turvallisuuspäälliköillä.

Aineisto analysoitiin sekä kvantitatiivisin että kvalitatiivisin keinoin. Kyselyn kvantitatiivisista kysymyksistä tehdään määrällistä analyysiä. Laadullinen sisällönanalyysi puolestaan sopii aineiston avoimien vastausten käsittelyn välineeksi ja sen avulla aineistosta pystytään luotettavasti ja systemaattisesti tuottamaan tuloksia. (Tuomi & Sarajärvi 2002.)

Tutkimus tuotti tuloksia kohderyhmän tiedollisista ja toiminnallisista valmiuksista turvallisuustilanteissa. Kerätty aineisto kuvaa kohderyhmää monipuolisesti ja tutkimus- sekä analyysimetoilla varmistettiin tulosten luotettavuus. Tutkimuksen otanta tuottaa satunnaistettua toimintaympäristötietoa, mutta tulosten yleistettävyyden varmistaa kansallisten ja kattavien kyselyjen pohjalta muodostetut vinjetit. Näin ollen tutkimuksen tulokset ja johtopäätökset ovat sovellettavissa laajemmankin kontekstissa. Tuloksia pyritään levittämään julkaisujen ja koulutusmateriaalin avulla. (Kuvio 3).

Kuvio 3. Tutkimusasetelma

4 Tulokset

4.1 Taustamuuttajat

Tutkimus suoritettiin internetissä jaetun sähköisen kyselyn kautta. Sähköinen kysely jakaantui kolmeen osioon: taustatietoihin, vinjetteihin sekä viimeisteleviin kysymyksiin siten, että yhteensä kysymyksiä esitettiin 32 kappaletta. Kyselyn tekemiseen ei annettu aikarajaa ja keskimääräinen vastaamisaika oli 47 minuuttia. Kyselyyn vastanneille painotettiin erityisesti, että kaikkiin kysymyksiin tulisi vastata omien tietojen pohjalta, ilman tiedonhakua.

Kysely lähetettiin arvion mukaan 683 opettajalle. Joudumme esittämään kokonaismäärästä arvion, sillä yksi osallistuneista instituutioista ei toimittanut tarkkaa tutkimukseen kutsuttujen lukumäärää tiedoksemme. Vastauksia saatiin yhteensä 220, joista miesvastaajia oli 62 ja naisvastaajia 158. Tämän tutkimuksen otoksessa naisvastaajat (71,8%) olivat jonkin verran yliedustettuina perusjoukkoon nähden (56,3%) ja vastaavasti miehet jäivät aliedustetuiksi (Opetushallitus 2017). Koko tutkimuksen vastausprosentiksi muodostui 32,2%, perustuen siis osittain arvioituun kutsumäärään. Niiden instituutioiden osalta, joista tarkka kyselyyn kutsuttujen lukumäärä saatiin, vastausprosentiksi muodostui 39,5% (423 lähetettyä kutsua, 167 vastausta).

SUKUPUOLI	N	PROSENTTIOSUUS VASTANNEISTA	AMMATILLISTEN OPETTAJIEN SUKUPUOLIJAKAUMA SUOMESSA (2016)
Mies	62	28,2%	43,6%
Nainen	158	71,8%	56,3%
Yhteensä	220	100%	100%

Taulukko 2. Tutkimuksen sukupuolijakauma

Tutkimukseen osallistuneista koulutusaloista suurin oli sosiaali- ja terveysala (43,2%). Yhdessä toiseksi suurimman koulutusalan eli liiketalouden (35,9%) kanssa nämä tuottivat vastauksista lähes 80 prosenttia. Tutkimukseen saatiin myös muutamia vastauksia (3,2%) muilta aloilta (hyvinvointiala, lentokonetekniikka, rakennusala). Oppilaitoksista eniten vastauksia kerättiin Jyväskylän koulutuskuntayhtymästä (28,6%). Noin neljännes vastaajista saatiin Savon koulutuskuntayhtymästä (26,8%) ja Tampereen seudun ammattiopistosta (24,1%). Muutamaa vastausta (0,9%) ei pystytty yhdistämään mihinkään oppilaitokseen. Koulutustaustan osalta pääjoukko vastanneista oli suorittanut korkeimpana tutkintonaan ylemmän korkeakoulututkinnon (67,3%).

KOULUTUSALA	N	PROSENTTIOSUUS VASTANNEISTA
Liiketalouden ala	79	35,9%
Logistiikka-ala	39	17,7%
Sote-ala	95	43,2%
Jokin muu	7	3,2%
Yhteensä	220	100%

Taulukko 3. Vastaajat koulutusalan mukaan

OPPILAITOS	VASTAUS- PROSENTTI	N	PROSENTTIOSUUS KAIKISTA VASTANNEISTA
Jyväskylän koulutuskuntayhtymä Gradia	43,8%	63	28,6%
Satakunnan koulutuskuntayhtymä Sataedu	73,3%	22	10,0%
Savon koulutuskuntayhtymä Sakky	31,2%	59	26,8%
Tampereen aikuiskoulutussäätiö TAKK	35%	21	9,5%
Tampereen seudun ammattiopisto Tredu	20,4%*	53	24,1%
Tuntematon oppilaitos		2	0,9%
Yhteensä	32,2%*	220	100%

Taulukko 4. Vastausprosentit sekä vastaajien jakautuminen oppilaitoskohtaisesti (*tarkkaa lukumäärää ei saatavilla, esitetty prosentti on muodostettu arvion pohjalta)

KOULUTUSASTE	N	PROSENTTIOSUUS VASTANNEISTA
Alempi korkeakoulututkinto	41	18,6%
Alin korkea-aste	12	5,5%
Keskiaste (ylioppilas- ja ammatillinen tutkinto)	17	7,7%
Ylempi korkeakoulututkinto	148	67,3%
Tutkija-aste	2	0,9%
Yhteensä	220	100%

Taulukko 5. Vastaajat koulutusasteen mukaan

Tutkimuksen otannassa oli opettajien iässä mitaten hieman kansallista keskiarvoa enemmän iäkkäämpiä opettajia, sillä yli 50-vuotiaita kyselyyn vastanneita oli 59 prosenttia (valtakunnan tasolla osuus 56%), 40-49 vuotiaita 33 prosenttia (30%), 30-39 vuotiaita 6 prosenttia (13%) sekä alle 30-vuotiaita yksi prosentti (valtakunnan tasolla lukema sama). (Opetushallitus 2017).

MUUTTUJA	N	MATALIN ARVO	KORKEIN ARVO	KESKIARVO	KESKIHAJONTA
Ikä	220	21	66	51,2	7,87
Kokonaiskokemus oppilaitoksissa työskentelystä	220	1	38	14,1	8,40
Kokemus nykyisestä työpaikasta	220	1	37	11,3	7,21

Taulukko 6. Vastaajajoukon ikään, kokonaiskokemukseen ja nykyisessä työpaikassa toimimiseen liittyviä avainlukuja

Tutkimuksessa käytettyjen vinjettien vastauksia analysoitiin laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Vinjettivastaukset kvantifioitiin pisteyttämällä ne numeeriseen muotoon vastauksissa esiintyneiden avaintekijöiden esiintymisen mukaisesti. Korkea pistemäärä kertoo siis vastauksesta, jossa oli esitetty useita vinjettiin sopivia relevantteja toimenpideratkaisuja ja vastaavasti matala pistemäärä tai pisteittä jääminen kertoo kapea-alaisesta tai olemattomasta toimenpidekuvauksesta. Taulukko 7 esittää vinjettien pisteasteikon sekä pisteiden keskiarvot ja keskihajonnat.

VINJETTI	PISTEASTEIKKO	PISTEIDEN KESKIARVO
Vinjetti 1	0-6	2,88
Vinjetti 2	0-6	1,82
Vinjetti 3	0-6	1,67
Vinjetti 4	0-6*	1,35
Vinjetti 5	0-6	1,60
Vinjetti 6	0-6*	1,44
Vinjetti 7	0-6	1,54
Vinjetti 8	0-6	1,93
Vinjetti 9	0-6*	1,63
Vinjetti 10	0-6*	2,11
Vinjetti 11	0-6*	1,50
Vinjetti 12	0-6**	2,71
Vinjetti 13	0-6**	2,62

Taulukko 7. Vinjettien pisteytys, pisteiden keskiarvo. (*=skaalattu alaspäin, **=skaalattu ylöspäin)

4.2 Vinjetit

4.2.1 Ensimmäinen vinjetti

Ensimmäisessä vinjetissä tarkasteltiin vastaajien reagoitua opiskelijan taholta tulevan häirinnän, epäasiallisen kohtelun ja väkivallanuhkan sisältävään tilanteeseen. Seuraavassa vinjetti kokonaisuudessaan:

Ammatillisessa oppilaitoksessa oppitunnillasi kolme nuorta miestä pitävät meteliä ja häiritsevät tuntiasi niin, että toteat tunnin pitämisen mahdottomaksi. Opiskelijat lausuvat henkilökohtaisia ja loukkaavia kommentteja sinusta ja aggressiivisia kommentteja toisista oppilaista.

Päättelet, että he "haastavat riitaa" kenen kanssa tahansa. Mitä asioita otat huomioon, kun alat tilannetta selvittää? Mitä teet?

Ensimmäisen vinjetin vastaukset kvantifioitiin siten, että jokaisesta vastauksesta huomioitiin kuusi keskeistä toimintatapaa asiassa. Nämä olivat tunnin keskeyttäminen, oma rauhallinen ja provosoitumaton toiminta, häiriköivien opiskelijoiden siirtäminen erilleen, avunpyynnön esittäminen henkilökunnalle, oman ja oppilaiden turvallisuuden huomioon ottaminen sekä muut jatkotoimet. Useimmiten vastauksissa (70%) esiintyi häiriköivien oppilaiden siirtäminen erilleen muista oppilaista, mikä tapahtui poistamalla heidät luokasta tai jättämällä heidät luokkaan muiden opiskelijoiden poistuessa tilasta.

"Jos sanallinen aggressiivisuus on muuttumassa fyysiseen uhkaan, keskeytän tunnin pidon heti. Jos pysyy sanallisena, otan huomioon aiemmat kokemukset heidän kanssaan (joskus kyse on joka tunnin alussa tapahtuvasta "asetumisesta" eli tilanne voi mennä hetkessä myös ohi). Jos ei ole tällaista etukäteiskokemusta, olen tarkempi."

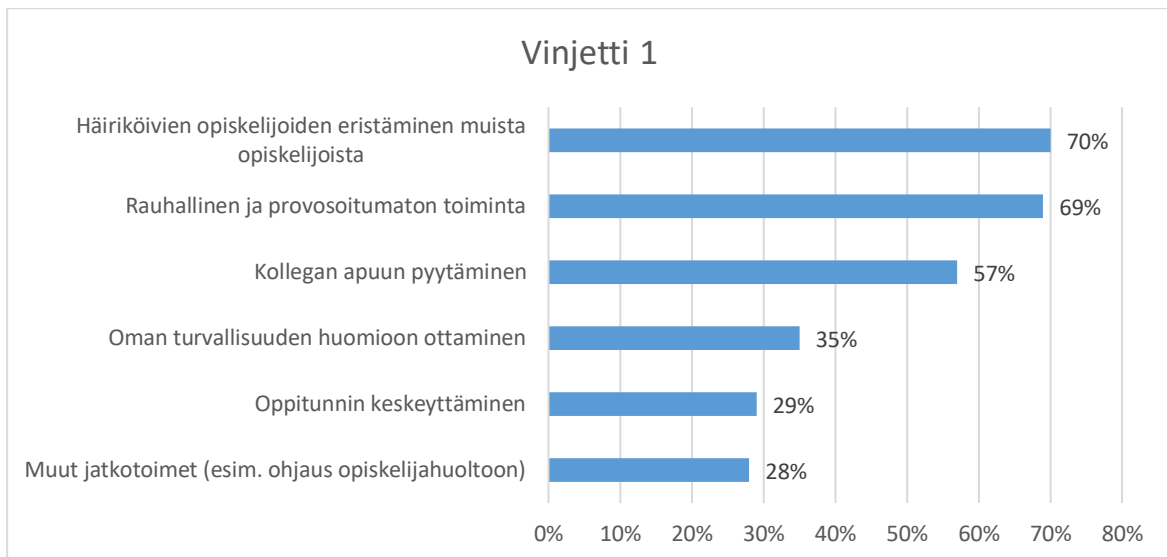
69% vastaajista ilmoitti, että tilanteessa toimivan opettajan olisi tärkeää toimia rauhallisesti ja provosoimatta häiriköiviä oppilaita.

"Yritän olla provosoitumatta heidän käytöksestään. Juttelen ehkä jotain, jotta he voivat kokea tulleeensa huomatuksi. Yritän että he kohdistaisivat puheensa minulle eikä toisiin oppilaisiin."

Myös kollegan pyytäminen apuun esiintyi yli puolessa vastauksista (57%) ja tässä yhteydessä vastauksissa huomioitiin esim. matkapuhelimen sijoittamista siten, että oppilaitoksen turvallisuussovelluksen käyttö tai viestittäminen kollegoille onnistuisi nopeasti tilanteen sitä vaatiessa.

"Tunnustelen tilannetta. Onko mahdollisuus, että joku on fyysisesti vaarassa. Tietokoneella on hälytysnäppäimet, joten pysyttelen koneen lähetyvillä. Tarvittaessa lähetän viestin muille [kollegoille]"

Reilu kolmasosa vastaajista (35%) kertoi, että ottaisi tilanteessa huomioon erityisesti oman ja oppilaiden turvallisuuden suhteessa esimerkiksi fyysisen ympäristön asettamiin rajoitteisiin (esim. poistumistiet, luokan sijainti suhteessa lisäävun saatavuuteen, muut esteet, ovien asento (kiinni/auki), häiriköiden käytössä olevat astalot ja muu materiaali). 29% vastaajista kertoi, että he keskeyttäisivät ko. tilanteessa oppitunnin pitämisen. Lopulta 28% vastanneista mainitsi vastauksessaan vielä jatkotoimet, jotka seuraavat akuutin tilanteen lauettua. Tällaisia jatkotoimia olivat esimerkiksi ilmoitukset opiskelijahuoltoon, viranomaisille tai huoltajille (mikäli osallisina olisi alaikäisiä).

Kuvio 4. Ensimmäisen vinjetin vastausten jakautuminen

Kaikkia vinjettejä tarkasteltiin tuloksellisesti suhteessa muutamiin taustamuuttujiin (sukupuoleen, ikään, kokemukseen ja fyysisen turvallisuuskoulutuksen suorittamiseen viimeisen kolmen vuoden aikana) suorittamalla kerätylle datalle vinjeteittäin kahden riippumattoman otoksen t-testit. Nollahypoteesina oli, että kunkin taustamuuttujan osalta (mies vastaan nainen; alle 52-vuotta vastaan 52-vuotta tai vanhempi; alle kolmetoista vuotta työkokemusta vastaan kolmetoista vuotta tai enemmän työkokemusta; fyysinen turvallisuuskoulutus suoritettu viimeisen kolmen vuoden aikana vastaan ko. koulutusta ei suoritettu mainittuna aikana) luoduista joukoista ei löytyisi eroja vinjeteistä saatujen pisteiden osalta keskiarvojen osalta. Kuitenkin mikäli kahden riippumattoman otoksen t-testistä saavutettava p-arvo olisi pienempi kuin 0,05, voitaisiin nollahypoteesi hylätä ja todeta vertailtavien ryhmien välillä olevan tilastollisesti merkitsevä ero. Näiden taustamuuttujien osalta todettiin, ettei työkokemus (yli kolmetoista vuotta opetusallalla) eikä fyysisen turvallisuuskoulutuksen suorittaminen viimeisen kolmen vuoden aikana (uhkaavan henkilön kohtaaminen, järjestyksenvalvojakoulutus) vaikuttaneet keskiarvollisesti tämän tutkimuksen vinjeteissä saavutettuihin pisteisiin. Sen sijaan iän ja sukupuolen osalta löytyi vinjettikohtaisia eroja. Nämä erot käydään läpi kunkin vinjetin osalta erikseen.

Ensimmäisen vinjetin osalta ikä ei vaikuttanut vastauksien tasoon. Vastaajista 117 kappaletta oli vastaushetkellä 52-vuotta tai vanhempia ja heidän pistekeskiarvostaan ei löytynyt tilastollisesti merkittävää eroa alle 52-vuotiaisiin vastaajiin, joita vastaajajoukossa oli 102 kappaletta. Sukupuolen osalta tilastollisesti merkitsevää eroa ei myöskään löytynyt 158 naisvastaajan ja 62 miesvastaajan välillä.

4.2.2 Toinen vinjetti

Toisessa vinjetissä tarkasteltiin vastaajien reagointia opiskelijan taholta tulevan syrjinnän, radikalisoitumisen- ja väkivallanuhkan sisältävään tilanteeseen. Seuraavassa vinjetti kokonaisuudessaan:

Olet kiinnittänyt huomiota opiskelijaan, joka suhtautuu väkivaltakuvauksiin hyväksyvästi ja ihannoivasti. Opiskelijan mukaan väkivalta on oikeutettu tapa opettaa heikompia ja erityisesti muista kulttuureista tulleita. Mistä mahtaa olla kyse ja miten toimit tilanteessa?

Toisen vinjetin vastaukset kvantifioitiin edelleen siten, että jokaisesta vastauksesta huomioitiin kuusi keskeistä reaktiota tilanteeseen. Näitä olivat oppilaan kanssa asiasta keskustelu, kollegan tai esimiehen konsultointi, asian vieminen opiskelijahuoltotyöryhmälle, viranomaisen konsultointi, opiskelijan toiminnan seuranta ja radikalisoitumisen riskin tunnistaminen. Eniten vastauksissa esiintyi keskustelu opiskelijan kanssa (67%), millä mm. toivottiin apua opiskelijalle ja samalla myös lisätietoa tilanteesta.

”Opiskelija tarvitsee apua. Otan puheeksi asian opiskelijan kanssa. Otan keskusteluun mukaan opiskeluhuollon henkilön tai henkilöitä. Haastattelemme ja selvitämme, miten opiskelija ajattelee. Kerromme, että ko. asennetta ei hyväksytä oppilaitoksessa.”

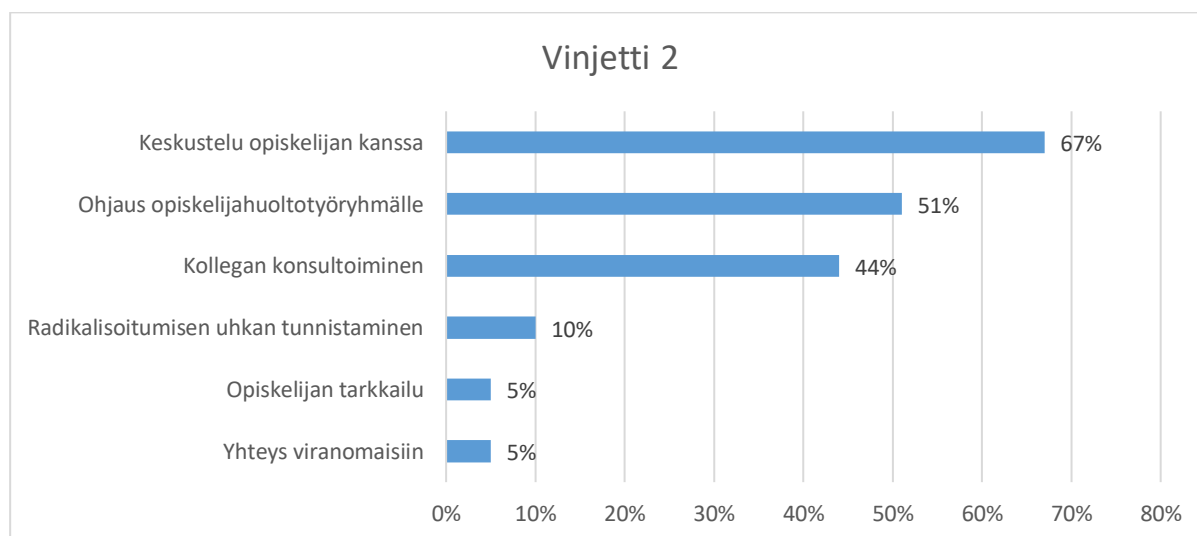
Hieman yli puolet vastanneista (51%) ohjaisi opiskelijan opiskelijahuoltotyöryhmän huomaan. 44% vastanneista konsultoi tilanteesta kollegaa tai esimiestä esim. vertaillakseen tietojaan oppilaan käytöksestä, arvioidakseen tilanteen vakavuutta ja pohtiakseen eri toimintamalleja.

”Koulun kanta on nollatoleranssi kaikessa kiusaamisessa. Asiaa tulee selvittää ko. opiskelijalle yhteistyössä esim. koulutuspäällikön sekä oppilashuollon kanssa”

Kymmenesosa vastaajista (10%) viittasi tilanteessa olevaan radikalisoitumisen uhkaan.

”Kyseessä on ääriajattelija, jolla voi olla radikaalejakin toimintasuunnitelmia. Otan asian puheeksi opiskelijan kanssa sekä informoin oppilaitoksen muuta henkilökuntaa ja turvallisuudesta vastaavia.”

Pieni osa (5%) vastaajista mainitsi konsultoivansa viranomaisia (poliisi, sosiaalihuolto) tai tarkkailevansa opiskelijan toimintaa tarkemmin.

Kuvio 5. Toisen vinjetin vastausten jakautuminen

Toisen vinjetin osalta ikä ei vaikuttanut vastauksien tasoon vertailtaessa yli 52-vuotiaita alle 52-vuotiaisiin. Sukupuolen osalta tilastollisesti merkitsevä ero löytyi, sillä 62 miesvastaajan keskiarvoksi muodostui 1,55 pistettä, kun 158 naisvastaajan osalta keskiarvoksi muodostui 1,92 pistettä. Tämä tarkoitti sitä, että naisvastaajien vastaukset olivat keskimäärin vinjetin kokonaisarviointin kannalta miesvastaajien vastauksia kattavampia.

4.2.3 Kolmas vinjetti

Kolmannessa vinjetissä tarkasteltiin vastaajien reagointia opiskelijoiden väliseen häirinnän ja epäasiallisen kohtelun tilanteeseen. Seuraavassa vinjetti kokonaisuudessaan:

Opiskelija on jutellut Kik-sovelluksessa nuoren naisen kanssa ja keskustelun aikana lähettänyt kuvan sukupuolielimestään. Tätä kuvaa ennen poika oli lähettänyt koko vartalokuvan itsestään ja molemmissa kuvissa pojalla on samat vaatteet. Poika on siis yksilöitävissä. Kuvien lähettämisen jälkeen naisena esiintynyt paljastaa pojalle, että kyse oli kostosta pojan tekemän kiusaamisen vuoksi. Nyt kuvaa jaetaan oppilaitoksessa. Osa opiskelijoista on sitä mieltä, että paha sai palkkansa ja kuvan lähettänyt poika on puolestaan maansa myynyt. Miten asiaa tulisi mielestäsi hoitaa?

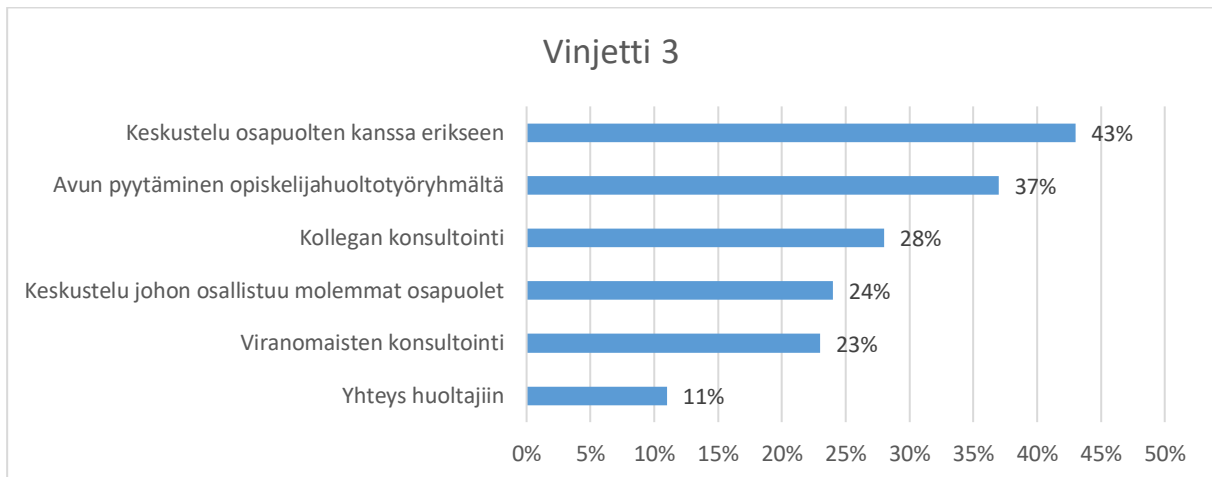
Vinjetin kvantifioinnissa käytettiin seuraavia tekijöitä: opiskelijoiden kanssa keskusteleminen yksittäin, opiskelijoiden kanssa keskusteleminen ryhmässä, kollegan tai esimiehen konsultointi, asian vieminen opiskelijahuoltotyöryhmälle, viranomaisen konsultointi ja huoltajien kanssa keskusteleminen. Vastauksissa useimmiten esiintyi keskustelun järjestäminen yksittäin tilanteen osapuolien kanssa (43%).

”Kyse on kiusaamisesta ja siinä pitää olla nolla toleranssi. Tutoropettajana otan asian puheeksi molempien kanssa ensin erikseen ja sitten mahdollisesti yhdessä. Mikäli kyse on alaikäisistä, otan yhteyttä vanhempiin, joiden kanssa käyn keskustelun tilanteesta. Tarvittaessa minulla on mukana oppilashuoltoon kuuluva henkilö.”

37% vastaajista pyytäisi apua opiskelijahuoltotyöryhmältä ja 28% konsultoi kollegaa tai esimiestä asian tiimoilta. Noin neljäsosa (24%) vastaajista järjestäisi sovittävän keskustelutilanteen, jossa olisivat paikalla samanaikaisesti molemmat riidan osapuolet. 23% vastanneista konsultoi jotakin viranomaistahoa, kuten poliisia tai lastensuojelua.

”Rikoksen mahdollisuuden selvittämiseksi ohjaan opiskelijaa / konsultoin itse poliisia. Jos kyseessä on alaikäisiä opiskelijoita, asian käsittelyssä ollaan yhteydessä huoltajiin ja huoltajia kuullaan yhdessä opiskelijoiden kanssa. Moniammatillinen tiimi tueksi asian käsittelyyn sekä yksittäisten että opiskelijaryhmien.”

Reilu kymmenesosa (11%) ilmoitti, että he ottaisivat yhteyden opiskelijoiden vanhempiin (mikäli tapauksen opiskelijat olisivat alaikäisiä).

Kuvio 6. Kolmannen vinjetin vastausten jakautuminen

Kolmannen vinjetin osalta ei löytynyt iän (alle/yli 52-vuotta) puitteissa löytynyt tilastollisesti merkitseviä eroja. Sen sijaan sukupuolen puitteissa ero oli tilastollisesti merkitsevä, kun 62 miesvastaajan keskiarvo oli 1,39 ja 158 naisvastaajan 1,78 eli jälkimmäisen ryhmän vastaukset olivat keskimäärin vinjetin kokonaisarvioinnin kannalta miesvastaajien vastauksia kattavampia.

4.2.4 Neljäs vinjetti

Neljännessä vinjetissä tarkasteltiin vastaajien reagointia opiskelijan epäasialliseen käytökseen. Seuraavassa vinjetti kokonaisuudessaan:

Oppilaitokselle tullessasi satut ulko-ovelle yhtä aikaa opiskelijan kanssa, josta lehahtaa imelä kannabiksen tuoksu. Tunnistat hajun. Mitä teet?

Vinjetin kvantifioinnissa käytettiin seuraavia tekijöitä: ohjaus terveydenhuoltoon, ohjaus opiskelijahuoltotyöryhmälle, opiskelijan toimintakyvyn arvioiminen, yhteydenotto viranomaiseen, alaikäisen opiskelijan huoltajalle ilmoittaminen, oppilaan puhuttaminen, oppilaan poistaminen koulun alueelta, kollegan konsultointi ja kollegan pyytäminen todistajaksi tilanteeseen. Suosituin menettelytapa tilanteessa oli asiasta keskusteleminen kollegan, kuten ryhmänohjaajan tai koulutuspäällikön kanssa, minkä ilmoitti tekevänsä tasan puolet vastanneista.

”Panen asian merkille ja mainitsen asiasta ryhmänohjaajalle, asia seurantaan. Pelkkä tuoksu ei riitä puuttumaan asiaan välittömästi, mutta asia on eri, jos oppilas on selvästi päihtyneessä tilassa, jolloin siihen on puututtava heti.”

Toiseksi suosituin vastaus (45%) oli opiskelijan puhuttaminen tilanteessa lisätietojen saamiseksi.

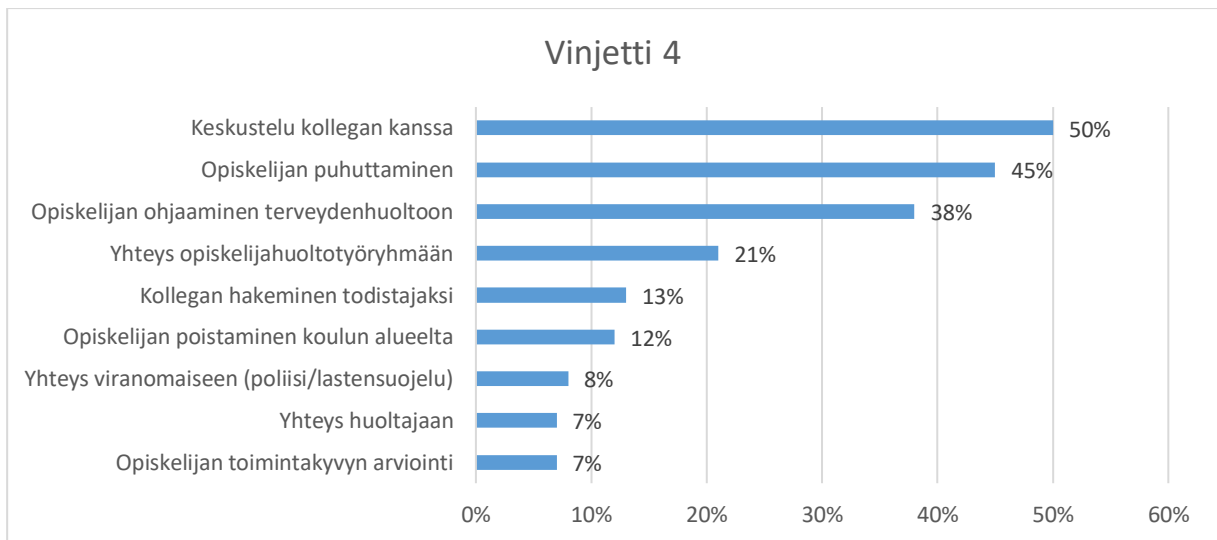
”Pysäytän opiskelijan vien hänet sivummalle juttelemaan ja kerron epäilykseni, sekä kysyn suoraan, mikä on asian laita. Mikäli sanoo ettei ole poltellut, kysyn

mistä epäilykseni voisi johtua. Muistutan suomen laista, oppilaitoksen säännöistä sekä varoitan etten halua aiheetta tehdä asiasta ilmoitusta koulutuspäällikölle, kotiin tai viranomaisille. Tilanteesta ja henkilöstä riippuen voin myös pyytää tyhjentämään taskunsa ja reppunsa. Tilanteessa olen kuitenkin opiskelijan puolella, enkä syyllistä ja uhkaile vaan osoitan huoleni ja tarjoan tukea huumausaineisiin liittyvissä asioissa.”

38% vastanneista ilmoitti, että he ohjaisivat opiskelijan oppilaitoksen terveydenhuollon pakeille ja 21% ottaisi yhteyden opiskelijahuoltotyöryhmään tai sen jäseniin (kuraattori). 13% vastanneista hakisi kollegan välittömästi todistajaksi tilanteeseen ja lähes tulkoon sama määrä (12%) poistaisi opiskelijan koulun alueelta. Yhteydenoton viranomaiseen (poliisi, lastensuojelu) mainitsi vastauksessaan 8% vastanneista.

”Pyydän paikalle kuraattorin ja ohjaan opiskelijan hänen kanssaan keskusteluun. Menen itse mukaan. Alaikäisen osalta ilmoitus kotiin ja poliisille. Opiskelija käsittelyn jälkeen kotiin.”

7% vastanneista ilmoitti ottavansa yhteyden alaikäisen opiskelijan huoltajaan ja sama määrä vastanneista mainitsi, että arvioisivat opiskelijan toimintakykyä ennen päätöstä jatkotoimenpiteistä.

Kuvio 7. Neljännen vinjetin vastausten jakautuminen

Neljännen vinjetin osalta ei löytynyt tilastollisesti merkitseviä eroja sukupuolen eikä iän (alle/yli 52-vuotta) vaikutuksesta vastauksien laatuun.

4.2.5 Viides vinjetti

Viidennessä vinjetissä tarkasteltiin vastaajien reagointia opiskelijoiden väliseen häirinnän ja epäasiallisen kohtelun tilanteeseen. Seuraavassa vinjetti kokonaisuudessaan:

Olet kiinnittänyt huomiota opiskelijaan, joka käyttää muita oppilaita kohtaan hyvin loukkaavaa ja aggressiivista kieltä. Et ole kuitenkaan havainnut, että tällainen puhe olisi aiheuttanut vakavampaa konfliktia oppilaiden välille. Mistä mahtaa olla kyse ja miten toimit tilanteessa?

Vinjetin kvantifioinnissa käytettiin seuraavia tekijöitä: opiskelijan puhuttaminen kahden kesken, opiskelijan ottaminen tarkempaan seurantaan, opiskelijan ohjaaminen opiskelijahuoltotyöryhmälle, kollegan tai esimiehen konsultointi asiassa, koko luokan kanssa asiasta keskusteleminen ja huoltajien kanssa kommunikointi. Useimmiten vastauksissa esiintynyt toimenpide tilanteessa oli opiskelijan kanssa kahden keskusteleminen, minkä ilmoitti tekevänsä 85% vastaajista.

”Opiskelijalla saattaa olla tuen tarvetta vuorovaikutustaidoissa ja sosiaalisissa suhteissa tai tunteiden ilmaisemisessa. Otan vuorovaikutuksen asian puheeksi opiskelijan kanssa...”

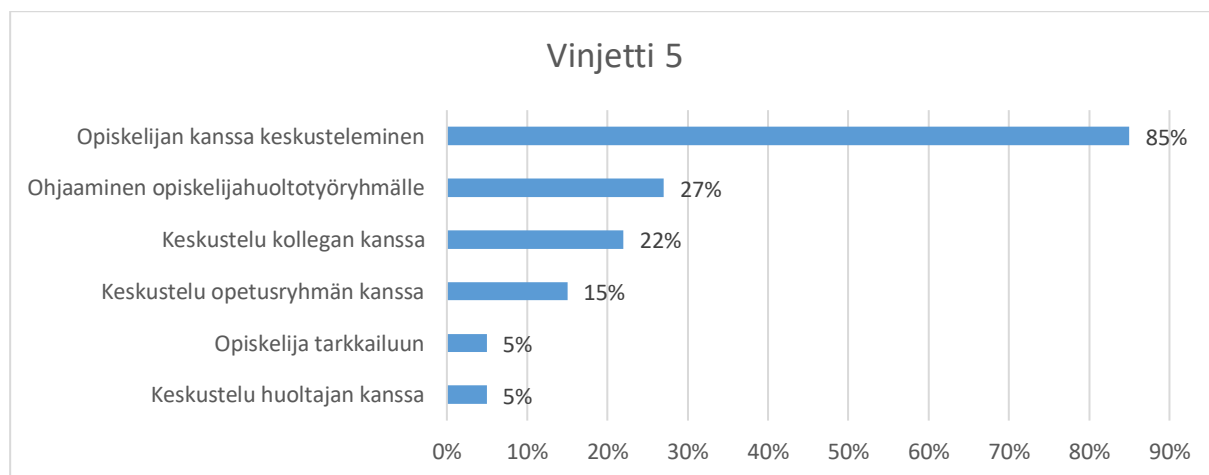
Seuraavaksi useimmiten esiintyi opiskelijahuoltotyöryhmän pakeille ohjaaminen (27%). 22% vastanneista keskustelisi kollegoiden tai esimiehen kanssa, jotta esimerkiksi opiskelijasta tehtyjä havaintoja voitaisiin arvioida laajemmin.

”Pyydän ryhmänohjaajaa jututtamaan häntä. Kuraattorin/koulupsykologin kanssa voimme selvittää tilannetta.”

Vastanneista 15% keskustelisi tilanteesta oman opetusryhmänsä kanssa esimerkiksi korostaakseen yhteisten pelisääntöjen merkitystä.

”...Otan vuorovaikutuksen ja tunnetaitojen tukemisen ja harjoittamisen osaksi ryhmän opetusta. Keskustelen asiasta ryhmän kanssa, sekä yksilöllisesti opiskelijoiden kanssa, nostamatta kuitenkaan esille yksittäisen tietyn opiskelijan toimintaa (pyrin välttämään johdattelua ja leimaamista omien asenteideni ja havaintojeni vuoksi ja saamaan opiskelijalta hänen kokemuksensa esiin).”

Pieni osa vastaajista (5%) keskustelisi tilanteesta (alaikäisen) opiskelijan huoltajan kanssa tai laittaisi opiskelijan toimet tarkemman seurannan alle.

Kuvio 8. Viidennen vinjetin vastausten jakautuminen

Viidennen vinjetin osalta sukupuolten väliltä löytyi tilastollisesti merkitsevä ero, kun 62 miesvastaajan keskiarvoksi tuli 1,31 ja 158 naisvastaajan keskiarvoksi tuli 1,71 eli naisvastaajat suoriutuivat keskimäärin vinjetin kokonaisarviointin kannalta miesvastaajia paremmin. Ikä ei tässä vinjetissä vaikuttanut tilastollisesti merkittävällä tasolla vastauksiin.

4.2.6 Kuudes vinjetti

Kuudennessa vinjetissä tarkasteltiin vastaajien reagoitua opiskelijan radikalisoitumiseen. Seuraavassa vinjetti kokonaisuudessaan:

Olet kiinnittänyt huomiota opiskelijaan, jolla on vaikeuksia sosiaalisissa kanssakäymisissä. Keskustelet opiskelijan kanssa ja havaitset, että hänellä on väkivaltaa ihannoivia ajatuksia. Saat myöhemmin tietää toiselta opettajalta, että opiskelija oli piirtänyt vihkoonsa päähän ammutun ihmisen ja tämä oli aiheuttanut huolta opettajassa. Mistä mahtaa olla kyse ja miten toimit tilanteessa?

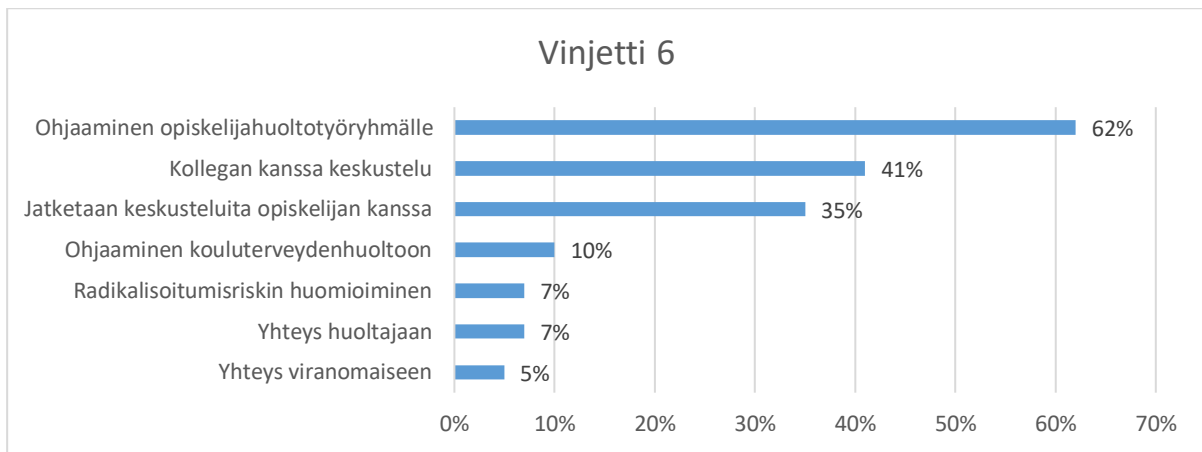
Vinjetin kvantifioinnissa käytettiin seuraavia tekijöitä: jatkokeskustelun käyminen opiskelijan kanssa, opiskelijan ohjaaminen opiskelijahuoltotyöryhmälle, opiskelijan ohjaaminen opiskelijaterveydenhuoltoon, viranomaisten konsultointi, kollegan tai esimiehen kanssa asian käsitteleminen, huoltajan kanssa keskusteleminen ja radikalisoitumisriskin tunnistaminen. Suosituin toimenpide asiassa oli tilanteen ohjaaminen opiskelijahuoltotyöryhmälle, minkä ilmoitti tekevänsä 62% vastanneista.

”Otan asian käsittelyyn mukaan moniammatillisen tiimin. Aluksi konsultoin nimeämättä opiskelijaa. Erityisen tuen selvittämiseen erityisopettaja mukaan. Huolen herätessä ohjaan opiskelijan opiskeluhuollon palveluihin.”

Kollegan tai esimiehen kanssa jatkotoimenpiteistä keskustelisi 41% vastanneista.

”Asia käsitellään pikimmiten opiskelijan kohdalta koulutuspäällikön, opiskelijoiden huoltajien, kuraattorin ja opinto-ohjaajan kanssa kuulemistilaisuutena. Aggressiivisuus/väkivaltaisuus ei ole missään ympäristössä sallittua ja pahimmillaan siitä voi seurata opintojen väliaikainen keskeytys/erottaminen/ (oikeudellinen asia, mikäli tilanne etenee poliisi - ja rikosasiaksi). Kyseessä on selkeä turvallisuusuhka, johon pitää puuttua välittömästi.”

35% jatkaisi opiskelijan kanssa käytäviä keskusteluja ja 10% ohjaisi opiskelijan kouluterveydenhuollon huomaan. 7% vastaajista ottaisi yhteyden (alikäisen) opiskelijan huoltajiin. Samoin 7% vastanneista mainitsi erikseen tilanteessa olevan radikalisoitumisriskin. Lopulta 5% vastanneista ottaisi yhteyden viranomaiseen, kuten poliisiin tai kunnan sosiaalityöntekijään. Vastauksissa esiintyi toimenpiteiden lisäksi usein pohdintaa tilannetta selittävästä taustatekijöistä, joista mainittakoon koulukiusaaminen, syrjäytyminen, masennus sekä liiallinen pelaaminen.

Kuvio 9. Kuudennen vinjetin vastausten jakautuminen

Kuudennen vinjetin osalta ei löytynyt tilastollisesti merkitseviä eroja sukupuolen tai iän (alle/yli 52-vuotta) vaikutuksesta vastauksien laatuun.

4.2.7 Seitsemäs vinjetti

Seitsemännessä vinjetissä tarkasteltiin vastaajien reagoitua opiskelijalta tulevaan häirintään ja epäasialliseen kohteluun. Seuraavassa vinjetti kokonaisuudessaan:

Opiskelija menestyy pitämässäsi kokeessa huonosti ja on selvästi tyytymätön ja pettynyt saamaansa arvosanaan alkaen loukkaavasti kritisoida koetta ja sinua. Hän on silmin nähden hyvin kiihtynyt. Miten selvität tilanteen?

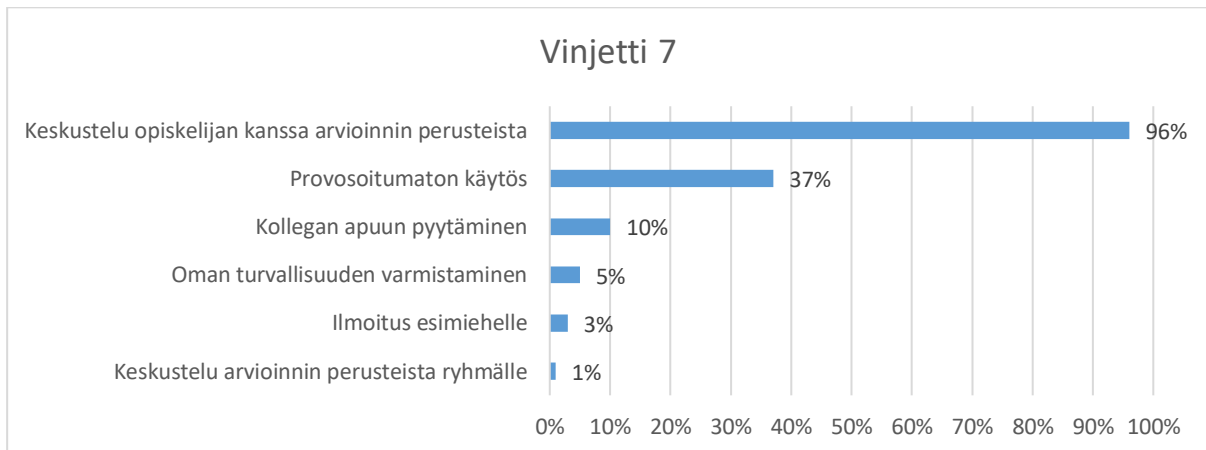
Vinjetin kvantifioinnissa käytettiin seuraavia tekijöitä: oppilaan kanssa käytävä keskustelu arvioinnin perusteista, oman toiminnan rauhallisuus ja provosoitumattomuus, oman turvallisuuden huomioon ottaminen omassa toiminnassa, kollegan avuksi hakeminen ja arviointiperusteiden läpikäyminen ryhmässä. 96% vastanneista ilmoitti, että he kävisivät opiskelijan kanssa keskustelun arvioinnin perusteista. Osa ilmoitti käyvänsä keskustelun heti oppitunnin jälkeen, mutta osalla taktiikkana oli sopia kyseinen keskustelu muutaman päivän päähän, jotta tilanne olisi varmasti rauhoittunut.

”Rauhoitan häntä ja kerron, että asiaan voi vaikuttaa, että keskustellaan, kun hänelle sopii. Että otetaan ulkopuolinen henkilö keskusteluun mukaan. Tai vaihtoehtoisesti voi mennä oppilashuoltoon pyytämään apua, kuinka edetä asian kanssa. En yritä käsitellä asiaa kiihtyneen kanssa mutta pyrin rauhoittamaan hänet.”

Osassa vastauksista tähän keskusteluun oli integroitu myös virallisen valitusprosessin selostaminen opiskelijalle. 37% vastanneista painotti, että tilanteessa olisi tärkeää toimia provosoitumatta. Kymmenesosa vastaajista pyytäisi arviointikeskusteluun avuksi kollegan.

”...Kyllä [vinjetin kaltaisessa tilanteissa] yleensä opettajana on aika yksinäinen olo. Esimies kun ei mielellään näihin haluaisi puuttua ollenkaan. Parasta apua saa kollegoilta ja erityisopettajilta. Yleensä näissä tilanteissa on lopputulema se, että asia ns. painetaan villaisella opiskelijan kannalta eli soo soo ei näin saa tehdä. Mitään muutahan näistä ei seuraa käytännössä koskaan opiskelijalle. Opiskelijan huoltajakin on nykyään näissä asioissa lapsensa puolella.”

5% vastaajista ottaisi vinjetin kuvaamassa tilanteessa erityisesti huomioon oman turvallisuuden (esim. miten hälyttää apua, ovatko poistumistiet vapaana). Kolme prosenttia vastanneista ilmoittaisi tilanteesta esimiehelleen ja noin prosentti vastanneista kävisi keskustelua arvioinnin perusteista koko opetusryhmänsä kesken.

Kuvio 10. Seitsemän vinjetin vastausten jakautuminen

Seitsemän vinjetin osalta sukupuolten väliltä löytyi tilastollisesti merkitsevä ero, kun 62 miesvastaajan keskiarvo oli 1,34 samaan aikaan kun 158 naisvastaajan keskiarvo oli 1,61 eli naisvastaajien vastaukset olivat keskimäärin vinjetin kokonaisarvioinnin kannalta miesvastaajien vastauksia kattavampia. Sen sijaan iän (alle/yli 52-vuotta) puitteissa ei löytynyt tilastollisesti merkitseviä eroja.

4.2.8 Kahdeksas vinjetti

Kahdeksannessa vinjetissä tarkasteltiin uhkatilanteen jälkeisiä palautumistoimenpiteitä. Seuraavassa vinjetti kokonaisuudessaan:

Oppilaitoksessasi on ollut edellisellä viikolla tilanne, jossa opiskelija on esitellyt repussa olevaa käsiasetta. Asiasta ilmoitettiin poliisille, joka otti oppilaan kiinni ja henkilövahingoilta vältyttiin. Nyt kuluvalle viikolla olet havainnut, että tapaus herättää edelleen huolta oppilaitoksessasi. Kuinka toimit tilanteessa, jossa perusturvallisuuden tunne on järkkynyt?

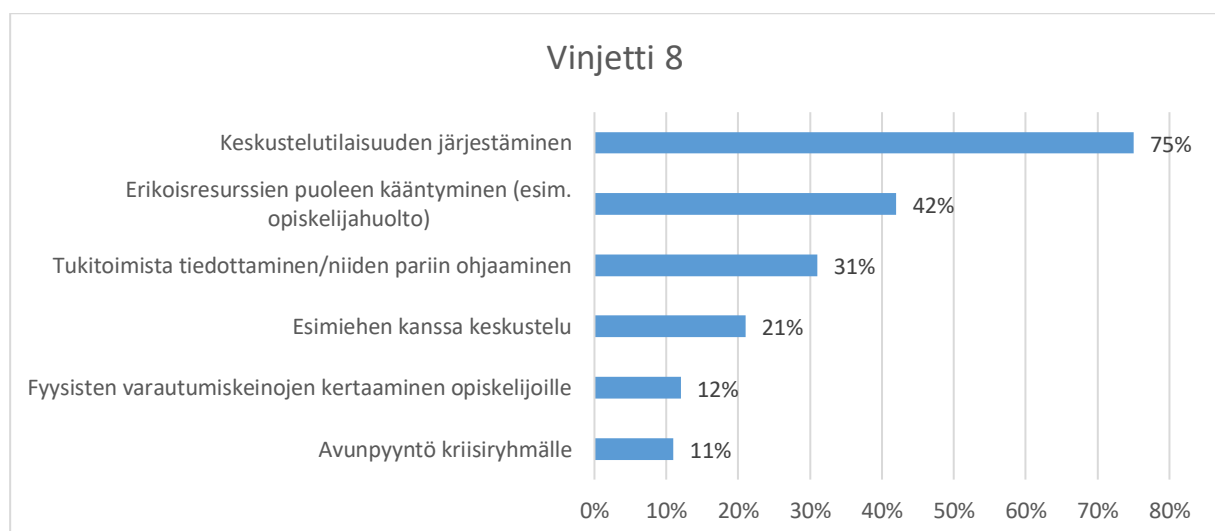
Vinjetin kvantifioinnissa käytettiin seuraavia tekijöitä: keskustelutilaisuuden järjestäminen, tukitoimien tarjoaminen tai niistä kertominen, fyysisten varautumistoimien kertaaminen, oppilaitoksen organisaatiossa olevien ammattiauttajien hyödyntäminen, esimiehen konsultointi ja kriisiryhmän hyödyntäminen. Eniten vastauksissa esiintyi keskustelutilaisuuden järjestäminen opiskelijoille, jonka mainitsi 75% vastaajista.

”Otan asian puheeksi ryhmän kanssa, jota parhaillaan opetan. Käyn keskustelun avulla tilannetta läpi ja kaikilla on mahdollisuus kertoa tuntemuksistaan. Kerron heille myös, että tällainen on hyvin harvinaista, eikä varmaankaan toistu kovin pian uudelleen. Kerron myös, että meillä on koululla turvallisuushenkilöstöä sekä toimintasuunnitelmat vastaavien tilanteiden varalle. Tärkeätä on, että jokainen kertoo heti havainnoistaan, jos huomaa jotakin epäilyttävää. Lisäksi käymme läpi koulun pelastussuunnitelman kohdan, jossa kerrotaan, miten tulee toimia uhkaavissa tilanteissa.”

Tämä luku pitää sisällään sekä opettajan itsensä johtamat keskustelut että tarjolla olevaa ammattiapua hyödyntävät tilaisuudet. 42% vastaajista ilmoitti, että he käyttäisivät tilanteessa eri tavoin hyväkseen organisaation erikoisresursseja, kuten opiskelijahuolto, terveydenhuolto tai turvallisuushenkilöstöä. Hieman alle kolmannes (31%) vastaajista tiedottaisi tai ohjaisi opiskelijoitaan olemassa olevien tukitoimien pariin (esim. kuraattori, koulupsykologi).

”Otan asian puheeksi luokassa ja kuuntelen heidän tuntemuksiaan. Tarjoan heille mahdollisuuden keskusteluun psykologin kanssa tai oppilaitoksemme kriisiryhmän henkilön kanssa - joko koko ryhmänä tai yksin.”

21% vastanneista joko ilmoittaisi havainnoistaan esimiehelle tai muuten konsultoisivat esimiestä tilanteeseen liittyen. Reilu kymmenesosa kertaisi opiskelijoidensa kanssa fyysisiä varautumiskeinoja (12%) tai pyytäisi apua kriisiryhmältä (11%).

Kuvio 11. Kahdeksannen vinjetin vastausten jakautuminen

Kahdeksannen vinjetin osalta sukupuolten välinen ero vastauksissa oli tilastollisesti merkitsevä, kun 62 miesvastaajan keskiarvo oli 1,44 ja 158 naisvastaajan keskiarvo oli 2,12. Näin ollen naisvastaajien

vastaukset olivat keskimäärin vinjetin kokonaisarvioinnin kannalta miesvastaajien vastauksia kattavampia. Iän (alle/yli 52-vuotta) puitteissa vastauksista ei löytynyt tilastollisesti merkitseviä eroja.

4.2.9 Yhdeksäs vinjetti

Yhdeksännessä vinjetissä tarkasteltiin vastaajien reagointia huoltajan taholta tulevaan häirintään ja epäasialliseen kohteluun. Seuraavassa vinjetti kokonaisuudessaan:

Olet joutunut suorittamaan kurinpitotoimia opiskelijaasi kohtaan. Kyseisen opiskelijan huoltaja on asiasta tuhtunut ja ottaa sinuun yhteyttä puhelimitse. Puhelussa huoltaja käyttää hyvin aggressiivista ja uhkaavaa kieltä sinua kohtaan. Miten selvität tilanteen?

Vinjetin kvantifioinnissa käytettiin seuraavia tekijöitä: provosoitumattomuus sekä rauhallinen kuunteleminen, kurinpitotoimien seikkaperäinen perustelu, rikosilmoituksen tekeminen, huoltajan kutsuminen koululle tapaamiseen, keskustelu asiasta esimiehen kanssa, huoltajan ohjaaminen esimiehen pakeille ja puhelun lopettaminen siten, että asiaan palataan myöhemmin. Useimmiten vastauksissa esiintyi huoltajan kuunteleminen provosoitumatta, minkä ilmoitti tekevänsä 65% vastaajista.

”Kuuntelen ja pyrin olemaan provosoitumatta. Keskustelen asiasta, mutta jos huoltaja ei rauhoitu, pyydän häntä soittamaan uudelleen myöhemmin. Käyn asiasta keskustelua esimieheni kanssa.”

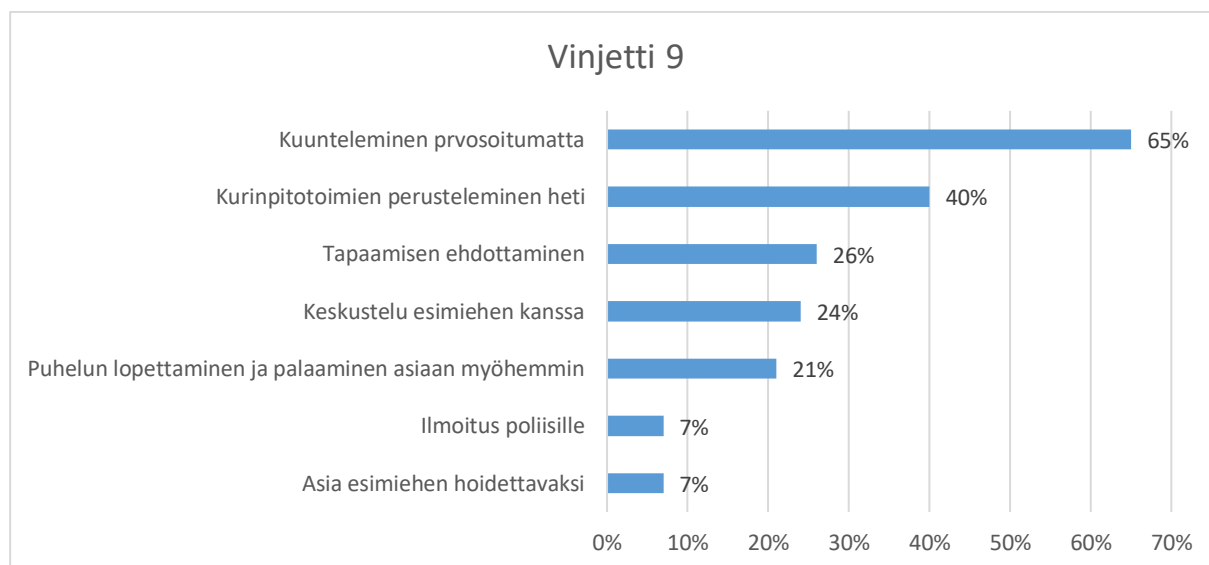
40% vastaajista ilmoitti, että mikäli mahdollista, he perustelisivat puhelussa huoltajalle kurinpitotoimien syyt. Noin neljäsosa (26%) vastaajista ehdottaisi huoltajalle tapaamista koulun tiloissa myöhempänä ajankohtana.

Pyrkisin rauhoittamaan tilanteen ja antaisin kertoa asiansa siinä puhelimesa, mutta tavoittelisin, että voitaisiin sopia ajankohta, jossa oltaisiin kummatkin yhdessä palaverissa keskustelemassa asiasta. Suosittelen, että opiskelija itse tulee huoltajansa kanssa tuohon palaveriin. Tarvittaessa kun kurinpidollisia toimenpiteitä oppilaitoksen ohjeistuksen mukaan palaveriin kutsuisin esim. esimieheni tai rehtorin. -Kertoisin myös huoltajalle ketä palaveriin kutsutaan huoltajan ja opiskelijan lisäksi.”

24% vastaajista keskustelisi tilanteesta esimiehensä kanssa.

”Ole asiallinen ja älä provosoi tilanteessa. Kerro faktat ja oppilaitoksen ohjeet (perustelee toimintasi). Jos asia menee äärimmäisyyksiin ja uhkauksiin - pyydä olemaan yhteydessä omaan esimieheesi. Älä jää tilanteessa yksin - asian läpikäynti esimiehen kanssa. Kerro, että ei tarvitse kuunnella ala-arvoista tekstiä / haukkumista. Ehdota, että asianomainen voisi keskustella tästä jonkun kollegan kanssa, jos yhteistyö ei juuri minun kanssani onnistu (rajan veto epäasialliseen käyttäytymiseen vs. ammatti).”

21% lopettaisi puhelun palatakseen asiaan, kun huoltaja on rauhoittunut. Pieni joukko (7%) ohjaisi huoltajan esimiehensä hoidettavaksi tai ilmoittaisi asiasta poliisille.

Kuvio 12. Yhdeksännen vinjetin vastausten jakautuminen

Yhdeksännen vinjetin osalta ei löytynyt tilastollisesti merkitseviä eroja sukupuolen tai iän (alle/yli 52-vuotta) vaikutuksesta vastauksien laatuun.

4.2.10 Kymmenes vinjetti

Kymmenennessä vinjetissä tarkasteltiin vastaajien toimia hätätilanteessa, mikä potentiaalisesti pitää sisällään aseellisen hyökkäyksen. Seuraavassa vinjetti kokonaisuudessaan:

Olet pitämässä oppituntia, kun etäisesti käytävältä kuuluu hälinää ja pauketta, jonka voisi tulkita myös aseiden laukauksiksi. Miten otat selvää tilanteesta ja miten toimit opiskelijoiden suhteen?

Vinjetin kvantifiointiin käytettiin seuraavia tekijöitä: tilan lukitseminen, valojen sammuttaminen, opiskelijoiden rauhoittaminen ja hiljaisuus, puhelinten sulkeminen tai äänettömäksi laittaminen, opiskelijoiden siirtäminen suojaisaan kohtaan, aktiivinen tilanteesta viestiminen tai ilmoittaminen ja lisätietojen odottaminen. 60% vastaajista ilmoitti lukitsevansa opetustilansa ulkopuolisten sisäänkäynnin estämiseksi ja 55% ilmoitti siirtävänsä opiskelijat suojautumaan paikkaan, mikä antaa paremman suojan.

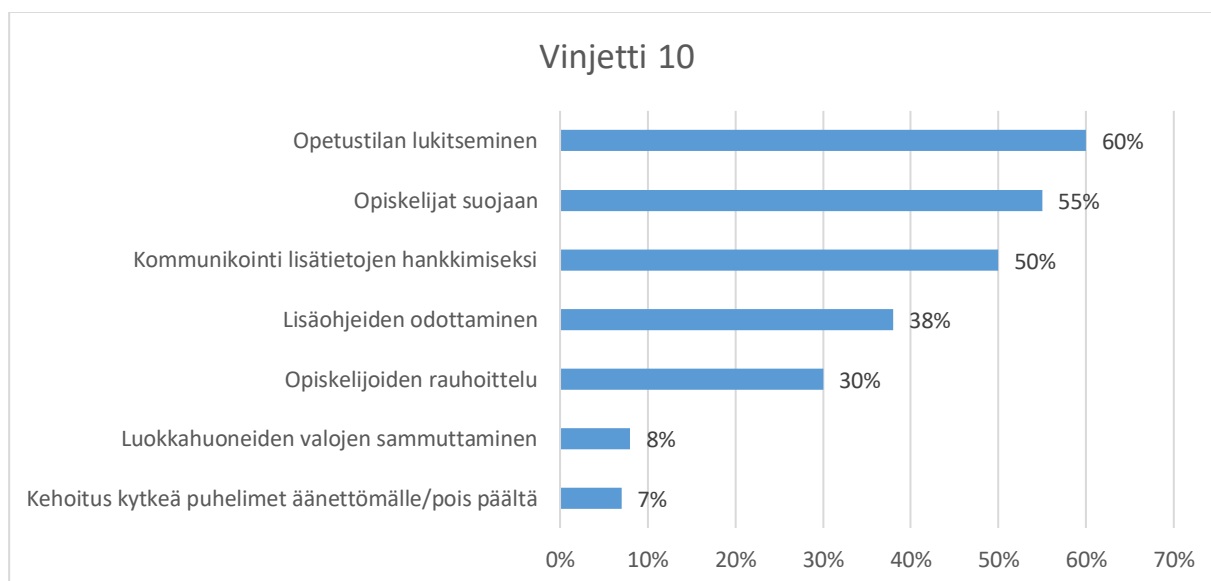
”Pidetään luokka lukossa, Pyydetään opiskelijoita olemaan hiljaa. Jos käytävästä kuuluu muita epäilyttäviä ääniä, niin valot pois. Opiskelijat matalaksi seinän viereen. Kaikki pysyvät hiljaa. Opettaja ryhmään viesti, millä käytävällä on epäilyttävää toimintaa. Yhteys poliisiin.”

Tässä yhteydessä vastauksissa nousi esiin huoli infrastruktuurin aiheuttamista haasteista suhteessa tehokkaaseen suojautumiseen (esim. lasiseinien luoma suojattomuus). Tasan puolet vastanneista kommunikoi jollekin taholle tilanteen selvittämiseksi (kollega, turvallisuushenkilö, viranomainen) ja lisäohjeita jäisi odottamaan 38% vastanneista (esim. kuulutusten tai turvallisuussovelluksen kautta). Hieman alle kolmannes vastanneista (30%) pyrki pitämään opiskelijat mahdollisimman hiljaisina ja rauhallisina.

”Jos opiskelijat sen huomaavat, rauhoittelen heitä, että ne eivät välttämättä ole laukauksia vaan myös rakentamisen ääniä. Minulla oli tällainen tilanne kuukausi sitten. Opiskelija huudahti tunnilla tuskaisena, että oliko tuo laukauksen ääni. Rauhoittelin ja pyysin, että odottakaa, minä selvitän tilannetta. Menen ovelle ja kuuntelen ja mahdollisesti kurkkaan varovasti ovesta, jos asia ei selviä muuten.

Jos tilanne näyttäisi siltä, että kyseessä oli laukaus. Pyytäisin opiskelijat rauhallisesti siirtymään sille seinustalle, mikä olisi turvallisin juuri siinä luokassa. Teen ilmoituksen poliisille ja meidän talon turvaohjeiden mukaisesti. Tärkeintä olisi pitää opiskelijat mahdollisimman hiljaisina ja rauhallisina. Samalla pohtisin, miten pystyisimme suojautumaan mahdollisimman hyvin esim. pulpetein jne. En siis poistuisi luokasta opiskelijoiden kanssa, ennen kuin viranomaiset antaisivat luvan.”

8% vastanneista sammuttaisi luokahuoneestaan valot ja 7% käskisi opiskelijoiden sulkea puhelimensa tai kytkeä ne äänettömälle.

Kuvio 13. Kymmenennen vinjetin vastausten jakautuminen

Kymmenennen vinjetin osalta ikä vaikutti vastauksiin tilastollisesti merkittävästi. 52-vuotta tai vanhempien keskiarvoksi muodostui 2,30 (117 vastaajaa) samalla kun alle 52-vuotiaiden keskiarvoksi tuli 1,90 (102 vastaajaa). Näin ollen 52-vuotta tai vanhemmat suoriutuivat keskimäärin nuorempaa vertailuryhmää paremmin vinjetin kokonaisarvioinnin kannalta. Sukupuoli ei vaikuttanut tämän vinjetin osalta vastauksiin tilastollisesti merkittävästi.

4.2.11 Yhdestoista vinjetti

Yhdennessätoista vinjetissä tarkasteltiin vastaajien reagointia esimiehen taholta vastaajaa itseään kohtaan kohdistuvaan häirinnän ja epäasiallisen kohtelun tilanteeseen. Seuraavassa vinjetti kokonaisuudessaan:

Esimiehesi on kohdellut sinua epäasiallisesti. Hän on haukkunut ja nimitellyt sinua työkaverittesi kuullen tiimipalaverin aikana. Miten asiaa tulisi mielestäsi hoitaa?

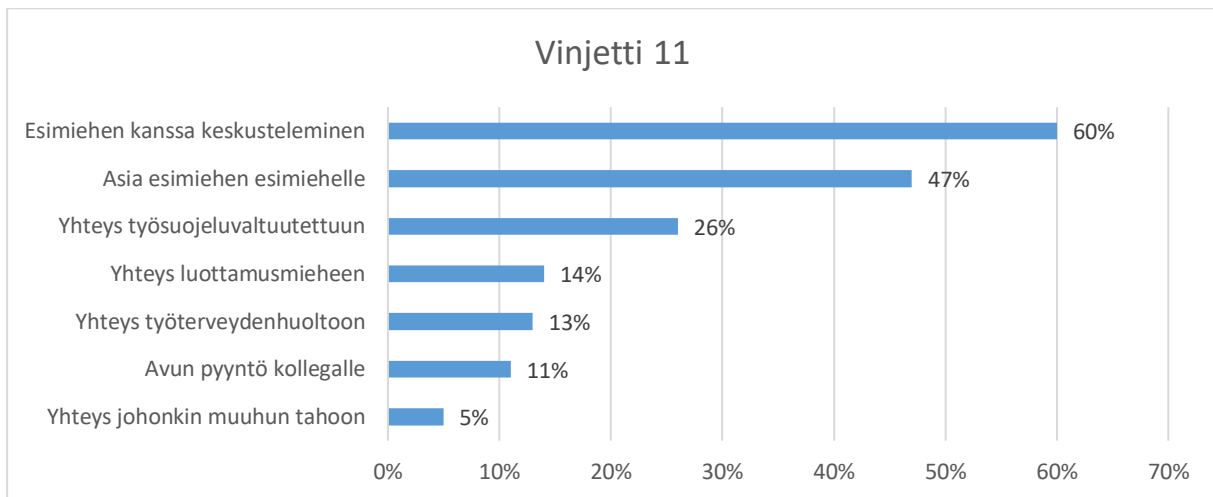
Vinjetin kvantifiointissa käytettiin seuraavia tekijöitä: keskustelu esimiehen kanssa, työsuojeluvaltuutetun konsultointi, työterveydenhuollon konsultointi, asian vieminen esimiehen esimiehelle, luottamusmiehen konsultointi, kollegan tai tiimin kanssa asian selvittäminen ja jonkun muun tahon apuun pyytäminen. Yleisin vastaus (60%) oli esimiehen kanssa asiasta keskusteleminen (mukaan lukien sekä kahdenkeskiset että esimiehen lisäksi useamman osapuolen kanssa käytävät keskustelut).

”Kerron esimiehelleni kahden kesken, miltä hänen käytöksensä on minusta tuntunut. Varmaan suhtautumiseeni vaikuttaisi myös se, olisiko kyseessä yksittäinen kerta vai toistuva ilmiö. Jakaisin kokemuksen eli kertoisin kokemuksesta jonkun tiimin ulkopuolisen työkaverin tai ystävän kanssa saadakseni suhteellistettua asiaa.”

Lähes puolet (47%) vastaajista kääntyisi asian selvittelyssä esimiehen puoleen.

”Otan yhteyttä esimiehen esimieheen. Otan yhteyttä luottamusmieheen. Odotan anteeksipyyntöä muun tiimin kuullen ja tilanteen selvittämistä keskustellen, niin että paikalla on joku kolmas henkilö (luottamusmies esimerkiksi).”

Noin neljäsosa (26%) olisi yhteydessä työsuojeluvaltuutettuun ja hieman pienempi joukko hakisi apua luottamusmiehen (14%) tai työterveydenhuollon (13%) tahoilta. Kollegan tai tiimin tukeen asiassa luottaisi 11% vastanneista ja 5% olisi yhteydessä johonkin muuhun tahoon (henkilöstöpäällikkö, työturvallisuuspäällikkö, ammattiliiton lakimies).

Kuvio 14. Yhdennentoista vinjetin vastausten jakautuminen

Yhdennentoista vinjetin osalta sukupuolten välinen ero vastauksissa oli tilastollisesti merkitsevä, kun 62 miesvastaajan keskiarvo oli 1,08 ja 158 naisvastaajan keskiarvo oli 1,67. Tämä tarkoitti sitä, että naisvastaajien vastaukset olivat keskimäärin vinjetin kokonaisarviointin kannalta miesvastaajien vastauksia kattavampia. Iän (alle/yli 52-vuotta) puitteissa vastauksista ei löytynyt tilastollisesti merkitseviä eroja.

4.2.12 Kahdestoista vinjetti

Kahdennessatoista vinjetissä tarkasteltiin vastaajien reagointia palohälytystilanteeseen. Seuraavassa vinjetti kokonaisuudessaan:

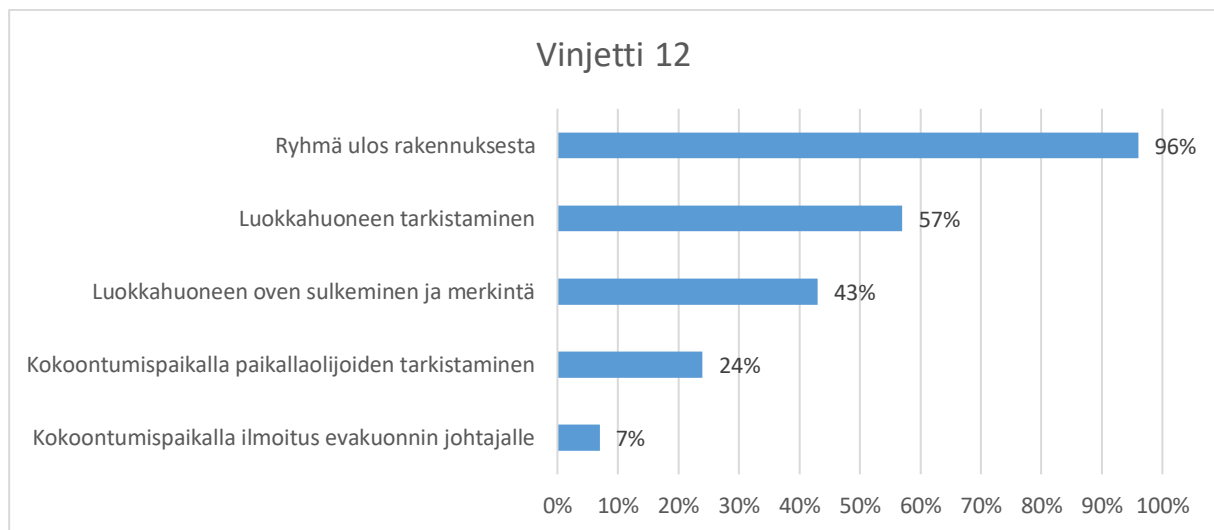
Oppilaitoksessasi tulee palohälytys kesken pitämäsi oppitunnin. Miten toimit tilanteessa?

Vinjetin kvantifiointissa käytettiin seuraavia tekijöitä: poistuminen ulos osoitetulle kokoontumispaikalle, luokkatilan tyhjäksi toteaminen, tyhjän luokkatilan merkintä palokuntaa varten, omien opiskelijoiden lukumäärän tarkastaminen kokoontumispaikalla ja ilmoitukset oman ryhmän tilanteesta evakuoinnin johtajalle. 96% vastaajista ilmoitti, että he veisivät ryhmänsä ulos rakennuksesta kokoontumispaikalle.

”Kehotan opiskelijoita poistumaan välittömästi, jättämään kamat siihen ja menen ovelle. Muistutan kokoontumispaikasta sekä siitä, että heidän tulee olla ryhmässä. Laskan heidät. Laitan tyhjättila lapun paikoilleen. Kipitän ryhmän perässä. Ilmoitan kokoojalle, mikä ryhmä tuli ulos ja montako meitä on ja pääsikö kaikki kokoontumispaikalle saakka. Sitten vaan noudatetaan tulevia ohjeita.”

Vastaajista 57% tarkistaisi, että luokkahuone on varmasti tyhjä ja 43% sulkisi luokkahuoneen oven merkiten sen sovitun menetelmän mukaisesti (oveen kiinnitettävä kyltti tai vastaava) tyhjäksi näin helpottaen palokunnan toimintaa. Noin neljäsosa (24%) vastaajista kertoi, että he tarkistaisivat

kokoontumispaikalla kaikkien opiskelijoidensa perillepääsyn ja 7% mainitsi ulkona ollessaan ilmoittavansa oman opetusryhmänsä tilanteen evakuoinnin johtajalle.

Kuvio 15. Kahdennentoista vinjetin vastausten jakautuminen

Kahdennentoista vinjetin osalta sukupuolten välinen ero vastauksissa oli tilastollisesti merkitsevä, kun 62 miesvastaajan keskiarvo oli 2,24 ja 158 naisvastaajan keskiarvo oli 2,90. Jälleen naisvastaajien vastaukset olivat siis keskimäärin vinjetin kokonaisarviointin kannalta miesvastaajien vastauksia kattavampia. Iän (alle/yli 52-vuotta) puitteissa vastauksista ei löytynyt tilastollisesti merkitseviä eroja.

4.2.13 Kolmastoista vinjetti

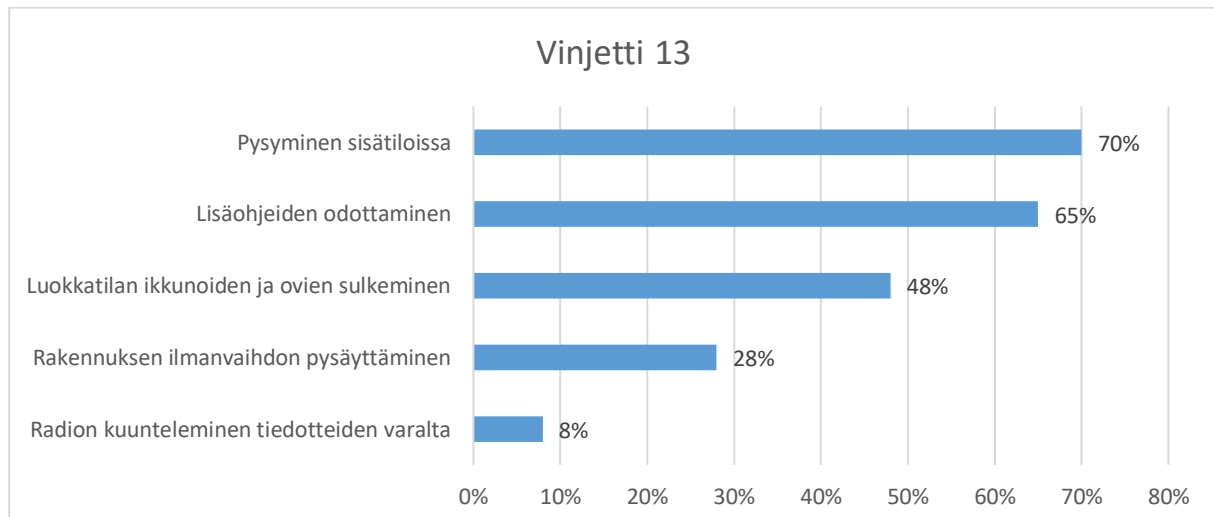
Kolmannessatoista vinjetissä tarkasteltiin vastaajien reagointia vaaramerkkiin kaasuvaaratilanteessa. Seuraavassa vinjetti kokonaisuudessaan:

Kesken pitämäsi oppitunnin viranomaiset tiedottavat kaasuvaaratilanteesta. Lisäksi kuulet yleisen vaaramerkin. Miten toimit tilanteessa?

Vinjetin kvantifiointissa käytettiin seuraavia tekijöitä: sisätiloissa pysyminen, ovien ja ikkunoiden sulkeminen, ilmanvaihdon sulkeminen, radion kuunteleminen viranomaistiedostusten varalta ja lisätietojen odottaminen. Suurin osa vastaajista (70%) ilmoitti, että sisätiloissa pysyminen olisi oikea tapa toimia.

”Suljen ikkunat, myös ilmanvaihto pitää sulkea, mutta se tehdään muualta. Kuuntelen kuulutuksia ja avaan radion. Olemme luokassa, ei poistuta ennen lupaa.”

Pääosa edellä mainitusta joukosta ilmoitti pysyvänsä luokassa, mutta osa kertoi siirtävänsä luokkansa esim. väestönsuojatilaan. Mikäli väestönsuojatila sijaitsee kellarissa, tämä ei kuitenkaan kaasuvaaratilanteessa ole suositeltavaa. 65% vastaajista odottaisi lisäohjeita esim. koulun kuulusjärjestelmän, intran tai muun vastaavan kautta ja 48% vastanneista sulkisi luokkatilansa ovet sekä ikkunat. 28% vastanneista pyrki pysäyttämään rakennuksen ilmanvaihdon ja 8% kuuntelisi radion kautta viranomaisten tiedotuksia.

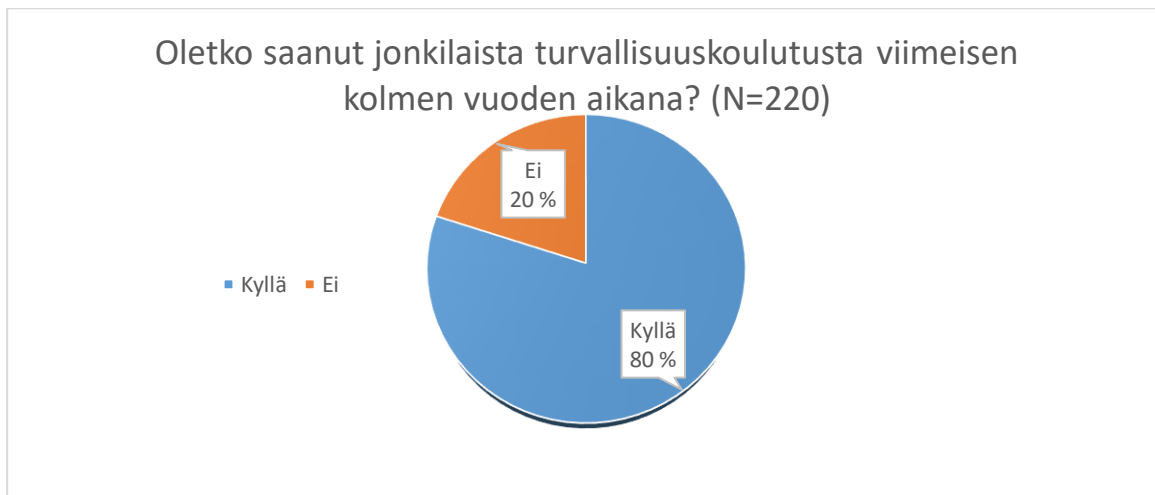

Kuvio 16. Kolmannentoista vinjetin vastausten jakautuminen

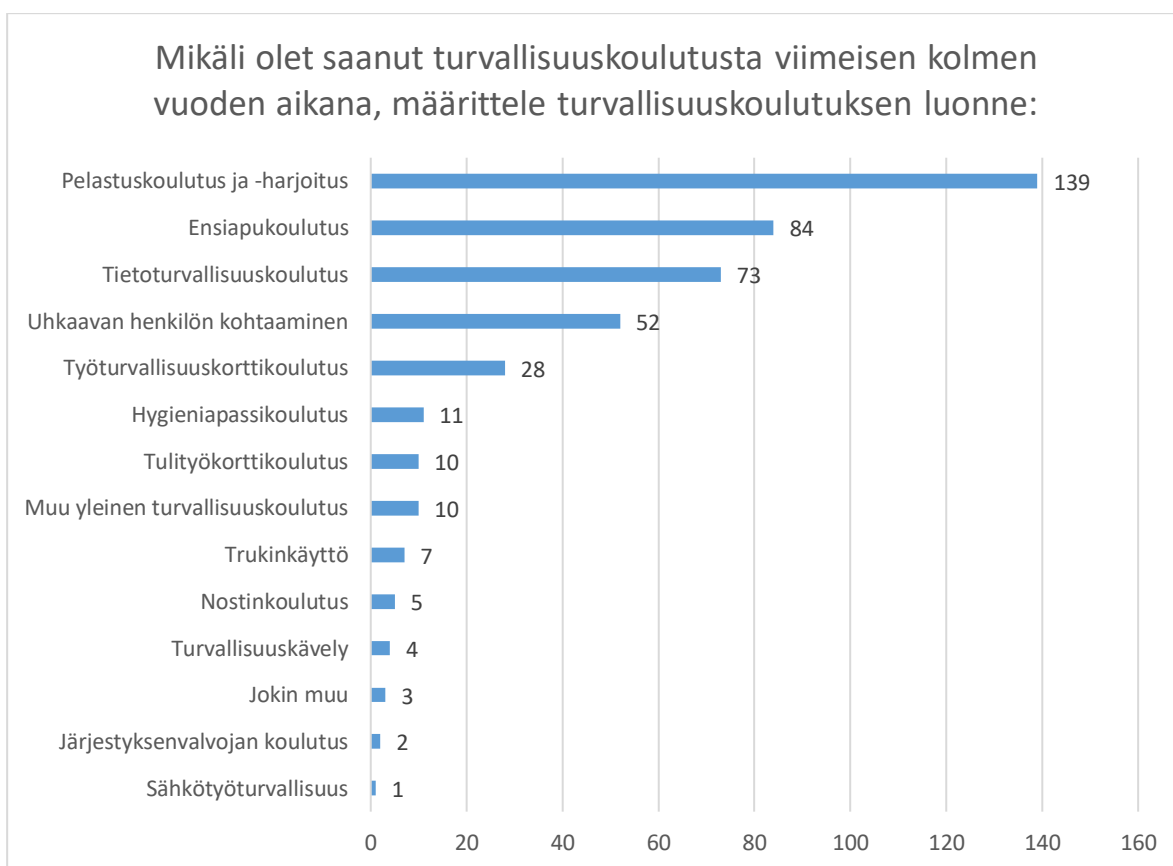
Kolmannentoista vinjetin osalta ei löytynyt tilastollisesti merkitseviä eroja sukupuolen tai iän (alle/yli 52-vuotta) vaikutuksesta vastauksien laatuun.

4.3 Muut kysymykset

Kyselyssä esitettiin vinjettien lisäksi kysymyksiä, joilla pyrittiin täydentämään tutkimuskohteesta saatavaa kokonaiskuvaa. Vastaajilta kysyttiin, ovatko he vastaanottaneet jonkinlaista turvallisuuskoulutusta viimeisen kolmen vuoden aikana (ks. kuvio 17). 80% vastanneista oli vastaanottanut koulutusta ja viidesosa ei siis ollut näin tehnyt. Näiden 176 turvallisuuskoulutusta vastaanottaneen joukossa yleisin koulutustyyppi oli *pelastuskoulutus ja -harjoitus*, johon ilmoitti osallistuneensa 139 vastaajaa. Seuraavaksi yleisimpinä koulutuksina olivat *ensiapukoulutus* (84 vastaajaa) ja *tietoturvallisuuskoulutus* (73 vastaajaa) (ks. kuvio 18).

Kuvio 17. Jakauma turvallisuuskoulutusta viimeisen kolmen vuoden aikana saaneisiin ja saamattomiin

Kuvio 18. Turvallisuuskoulutusta viimeisen kolmen vuoden aikana saaneiden ilmoitukset saamansa koulutuksen tyypistä (vastausten lukumäärän mukaan)

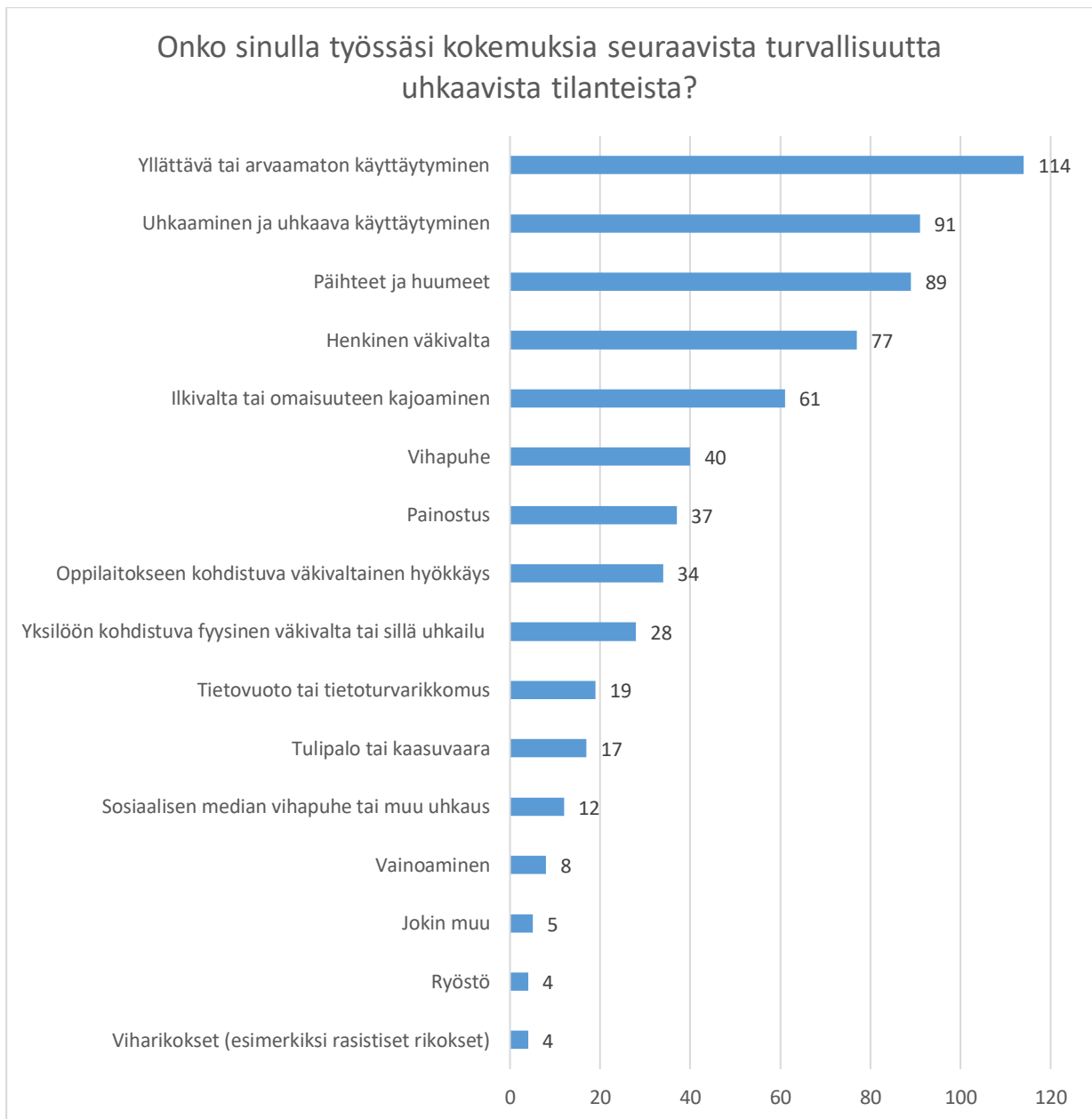
Viimeisen kolmen vuoden aikana saatujen turvallisuuskoulutuksien vastaanottajat taulukoitiin ikäryhmien mukaiseen järjestykseen, jotta ikäryhmiin liittyviä painopiste-eroja olisi mahdollista tarkastella (ks. taulukko 8). Huomionarvoiset poikkeavuudet koskivat *pelastuskoulutus- ja harjoitus* osiota, jossa 61-66 vuotiaiden ikäryhmä oli edustettuna koko otokseen nähden osuuttaan suuremmalla volyymillä (15,1% joukosta käynyt koulutuksen, ryhmän osuus koko otannasta 10,9%) ja *uhkaavan henkilön kohtaamiseen* liittyvää jakaumaa. Jälkimmäisen koulutuksen osalta ikäryhmät 61-

66 (15,4% joukosta koulutautunut, ryhmän osuus koko otannasta 10,9%) ja 51-60 (51,9% joukosta koulutautunut, ryhmän osuus koko otannasta 45,4%) olivat kokoansa isommin edustettuna, samalla kun 41-50 vuotiaiden osuus oli kokoaan pienempi (28,8% joukosta koulutautunut, ryhmän osuus koko otannasta 34,5%).

	Ikäryhmä 21-30 (yht. 3 henkilöä)	Ikäryhmä 31-40 (yht. 17 henkilöä)	Ikäryhmä 41-50 (yht. 76 henkilöä)	Ikäryhmä 51-60 (yht. 100 henkilöä)	Ikäryhmä 61-66 (yht. 24 henkilöä)	YHTEENSÄ
Pelastuskoulutus ja -harjoitus	1	9	45	63	21	139
Ensiapukoulutus	1	5	29	41	8	84
Tietoturvallisuuskoulutus	1	5	28	30	9	73
Uhkaavan henkilön kohtaaminen	1	1	15	27	8	52
Työturvallisuuskorttikoulutus	1	1	10	12	1	25
Hygieniapassikoulutus	1	0	3	5	2	11
Muu yleinen turvallisuuskoulutus	0	0	6	4	0	10
Tulityökorttikoulutus	0	1	4	4	1	10
Trukinkäyttö	1	0	3	2	1	7
Nostinkoulutus	1	0	3	0	1	5
Turvallisuuskävely	0	0	1	2	1	4
Jokin muu	0	0	1	2	0	3
Järjestyksenvalvojan koulutus	0	0	0	2	0	2
Sähkötyöturvallisuus	0	0	1	0	0	1
YHTEENSÄ	8	22	149	194	53	426

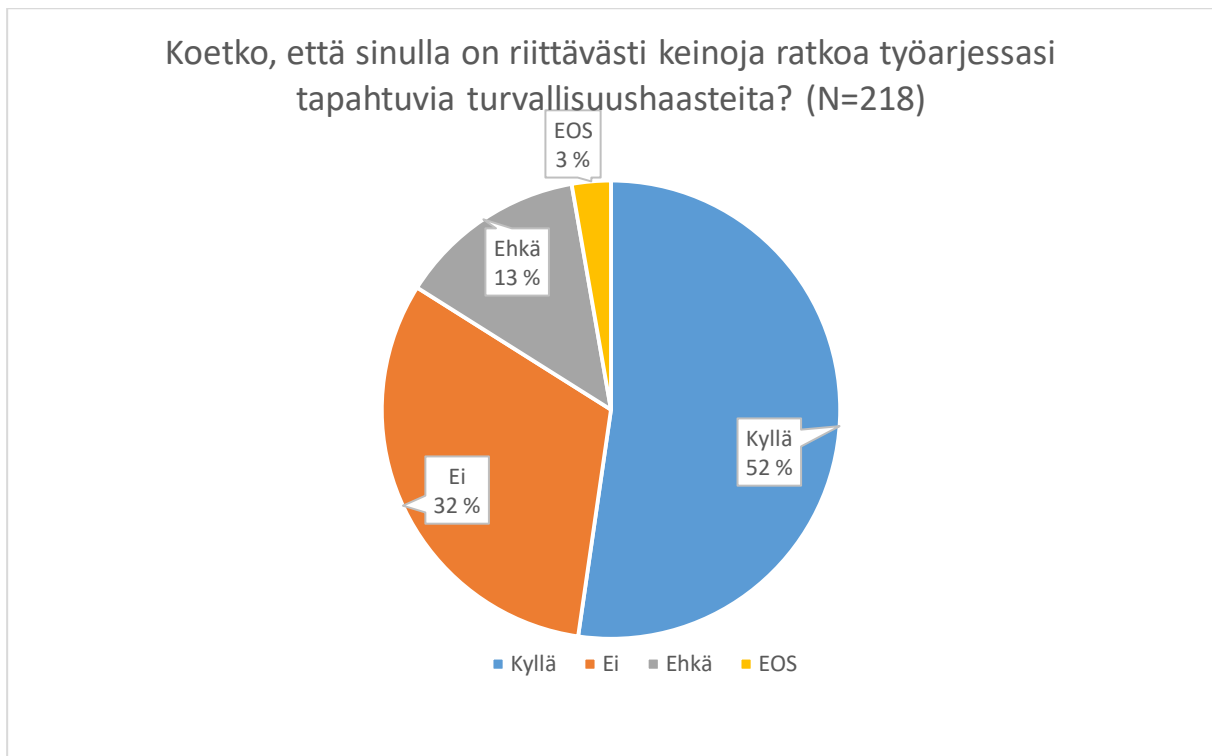
Taulukko 8. Kolmen viimeisen vuoden aikana turvallisuuskoulutuksiin osallistuneiden henkilöiden jakautuminen ikäryhmittäin (vastausten lukumäärän mukaan)

Vastaajilta kysyttiin, millaisia työssä tapahtuneita kokemuksia heillä on liittyen uhkaaviin tilanteisiin. Yleisin vastaus oli *yllättävä tai arvaamaton käyttäytyminen* (114 vastausta), mikä muodosti *uhkaamisen ja uhkaavan käyttäytymisen* (91 vastausta) sekä *päihhteiden ja huumeiden* (89 vastausta) kanssa selvän kärkikolmikon. Myös *henkinen väkivalta* (77), *ilkivalta tai omaisuuteen kajoaminen* (61), *vihapuhe* (40) sekä *painostus* (37) keräsivät paljon vastauksia. Harvinaisimpia uhkaavia tilanteita olivat *ryöstö* (4), *viharikokset* (4) sekä *jokin muu*-kategoria (5), mikä piti sisällään poikkeavaan kulttuuristaan liittyvä arvaamattoman käytöksen, tartuntatautilanteen, liikenneonnettomuuden, seksuaalisen häirinnän ja oppilaitokseen kohdistuvan väkivaltaiseen uhkaan valmistautumisen (viranomaisen estotoimien ollessa kesken).

Kuvio 19. Vastaajien jakautuminen koettujen uhkaavien tilanteiden mukaan (vastausten lukumäärän mukaan)

Kyselyn mukaan 52% vastanneista koki, että heillä on riittävästi keinoja ratkoa työarjessaan tapahtuvia turvallisuushaasteita. Yhteensä 45% sanoi, että näin ei joko ole tai että he eivät olleet siitä varmoja. Seuraavassa kysymyksessä pyydettiin pohtimaan, minkälaisia keinoja työarjen turvallisuushaasteiden ratkomiseen tarvittaisiin, mikäli mitään. Yleisimmät vastaukset olivat tarve saada *keinoja väkivaltatilanteen ratkaisemiseen* (37 vastausta), *lisää harjoittelua* (23) sekä *lisää koulutusta* (22). Kouluttamiseen ja harjoitteluun osallistumisen esteenä ilmeni usein liikkuva työ. Usea vastaaja (17) mainitsi myös puutteelliset resurssit, millä viitattiin mm. aika- ja henkilöresursseihin, joiden nähtiin vaikuttavan suoraan turvallisuushaasteiden laatuun ja mahdollisuuksiin kouluttautua eri turvallisuushaasteita varten.

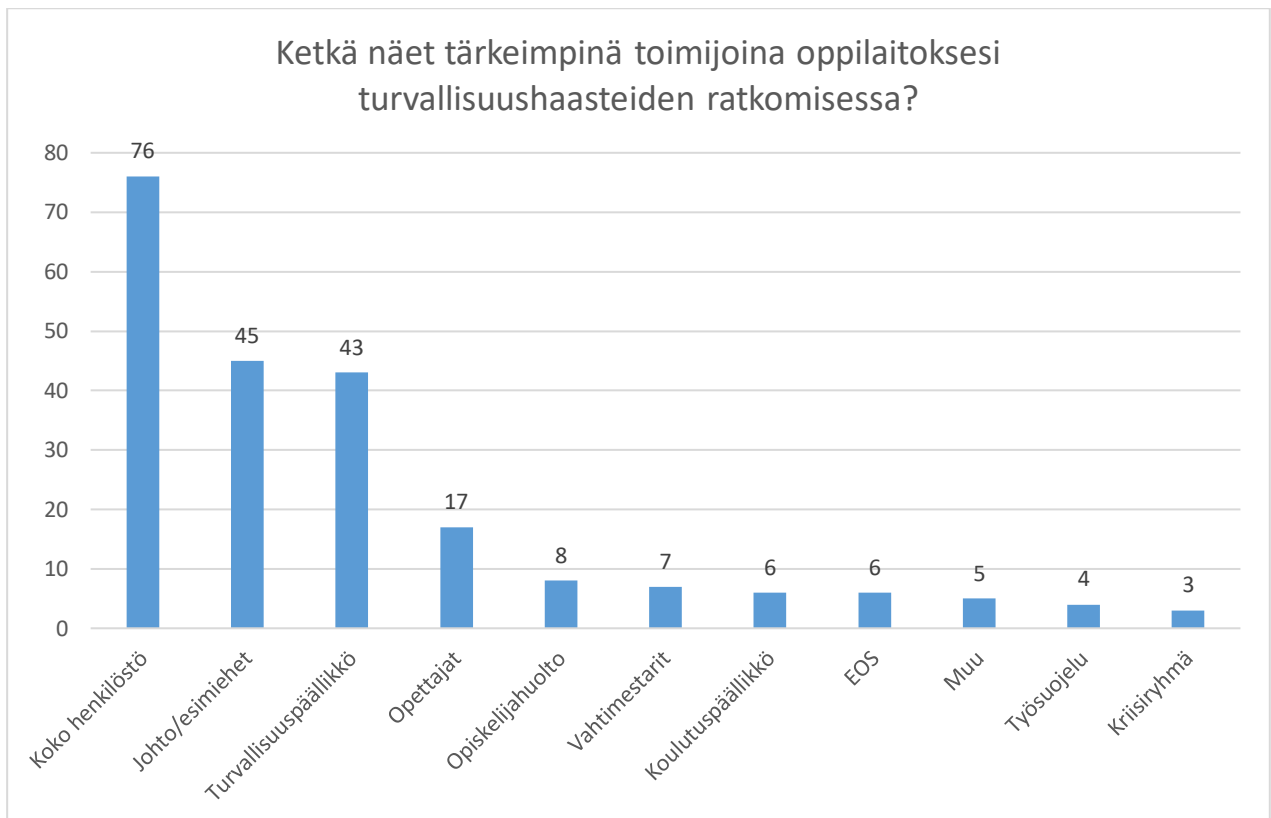

Kuvio 20. Keinojen olemassaolo työarjessa olevien turvallisuushaasteiden ratkaisemiseksi

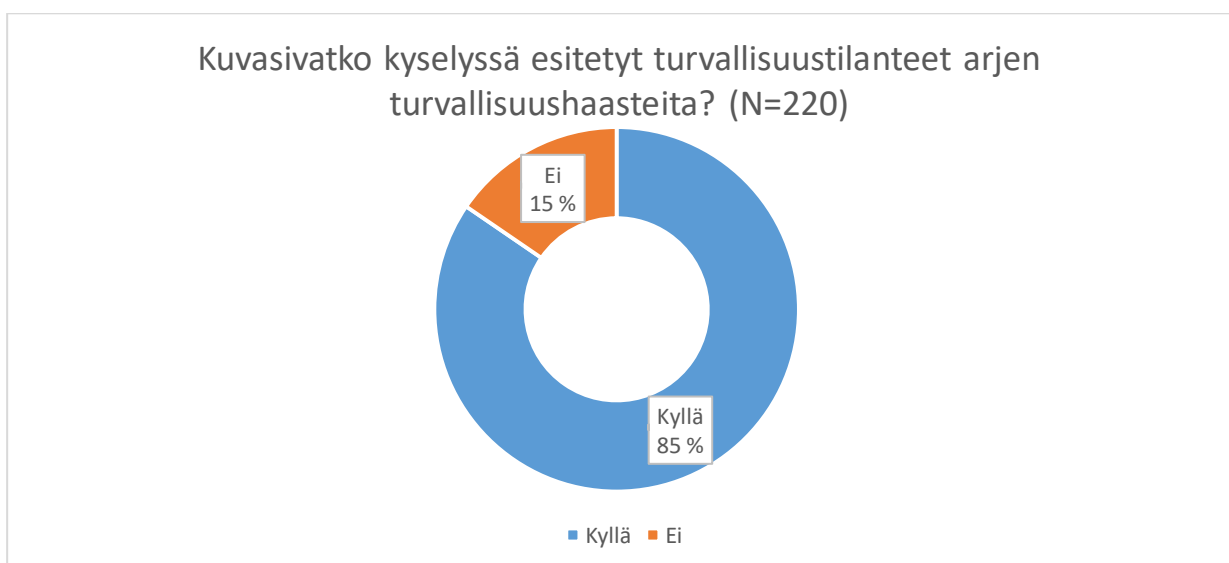
Kuvio 21. Turvallisuushaasteiden ratkaisemisesta puuttuvat keinot (vastausten lukumäärän mukaan)

Kyselyyn osallistuneilta tiedusteltiin myös, keitä he pitivät tärkeimpinä turvallisuushaasteiden ratkojina oppilaitoksessaan. Tässä kysymyksessä eniten vastauksia keräsi koko *henkilöstön kollektiivinen panos* (76 vastausta), minkä jälkeen seurasi *oppilaitoksen johto ja esimiehet* (45 vastausta) sekä *turvallisuuspäälliköt* (43 vastausta).

Kuvio 22. Tärkeimmät toimijat oppilaitoksen turvallisuushaasteiden ratkaisemisessa (vastausten lukumäärän mukaan)

85% vastanneista ilmoitti, että kyselyssä esitetyt vinjetit kuvasivat arjen turvallisuushaasteita realistisesti, joten tässä suhteessa kyselyn voidaan katsoa onnistuneen. Kysyttäessä puuttuiko vinjeteistä jokin arjessa toistuva tilanne, sai eniten vastauksia *mielenterveysongelmat* (9 vastausta) (ks. kuvio 24).

Kuvio 23. Kyselyssä esitettyjen turvallisuushaasteiden relevanttiuden arviointi

Kuvio 24. Tilannekuvauksista potentiaalisesti puuttuneet turvallisuustilanteet (vastausten lukumäärän mukaan)

Vastaajien mukaan yleisin arjessa esiintyvä turvallisuustilanne oli *häiritsevän tai aggressiivisen opiskelijan kohtaaminen* (88 vastausta), minkä jälkeen toiseksi yleisimpänä ilmeni *palohälytys* (28). Tämän jälkeen vastaukset hajaantuivat melko laajalle, sillä *liikenne* (14), *liukkaus tai muu kompastumisvaara* (14), *yleinen levottomuus tai turvattomuus* (11), *työturvallisuus* (10) ja *huumeet ja päihteet* (9) keräsivät ääniä tasaisesti. Kategoriassa *muut* (13) esiintyivät esim. pimeydestä johtuva korottunut tapaturmariski sekä iltaopetus, jossa riski syntyy koska paikalla on vain vähän henkilökuntaa.

Kuvio 25. Yleisimmät arjessa tapahtuvat turvallisuustilanteet (vastausten lukumäärän mukaan)

5 Johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa selvitettiin ammatillisten opettajien tiedollisia ja toiminnallisia valmiuksia hoitaa oppilaitoksen arjessa vastaantulevia turvallisuushaasteita. Opettajia pyydettiin kertomaan, miten he toimisivat annetuissa esimerkkitalanteissa. Lisäksi arvioitiin esimerkkitalanteiden autenttisuutta.

Oppilaitosympäristössä huomio kiinnittyy usein opiskelijoiden turvallisuuteen, jota säädellään myös lainsäädännössä (531/2017). Opiskelijoiden ohella opettajilla ja muulla henkilökunnalla on oikeus turvalliseen työympäristöön (738/2002). Koulutuksen järjestäjällä on siten kokonaisvastuu oppimis- ja työympäristön turvallisuudesta. Tähän vastuuseen sisältyy velvollisuus tunnistaa työhön liittyvät vaarat ja kehittää toimenpiteitä niiden pienentämiseksi sekä huolehtia opettajien valmiuksista toimia turvallisuutta vaarantavissa tilanteissa. Opettajien hyvinvointi edistää myös muiden opetusalan tavoitteiden toteutumista, kuten koulutuksen korkeaa laatua, opiskelijoiden hyvinvointia, uudistumiskykyä ja toiminnan tuloksellisuutta (Tappura ym. 2017a).

Tutkimuksen kohdeorganisaatioissa oli käytössä monia toimenpiteitä arjen turvallisuustilanteiden hoitamiseen. Turvallisuuskoulutusta oli järjestetty viimeisen kolmen vuoden aikana 80% kyselyyn osallistuneista. Painopiste näissä koulutuksissa oli pelastustoimen koulutuksissa, sillä pelastuskoulutus ja -harjoitus sekä ensiapukoulutukset muodostivat yhteensä 52% kaikista viimeisen kolmen vuoden aikana käydyistä koulutuksista. Tutkimuksesta saadun aineiston perusteella voidaan todeta, että opettajien vastaanottamien turvallisuuskoulutuksen ja toteutuneiden turvallisuushaasteiden välillä oli olemassa epäsuhta. Yleisimmät turvallisuushaasteet eivät liittyneet pelastustoimeen, vaan oppilaiden taholta koettaviin uhkaaviin tilanteisiin (esim. häiriköinti tai muu uhkaava käytös).

Oppilaitosturvallisuus ei saa jäädä yksittäisten opettajien aktiivisuuden tai turvallisuusosaamisen varaan vaan turvallisuuden hallintakeinoja on johdettava kiinteänä osana oppilaitoksen johtamisjärjestelmää. Tuloksissa näkyi se, että opettajat yrittävät usein ratkaista asioita itsenäisesti tai yhdessä kollegoiden kanssa, eikä oppilaitostason ratkaisuja tai esimiehen tukea tunnistettu keskeiseksi keinoksi hallita tilanteita. Kuitenkin työnantajan edustajana esimiesten vastuulla on työympäristön valvonta ja tarvittaessa puuttuminen työnteekijöiden fyysistä tai henkistä terveyttä uhkaaviin tekijöihin (738/2002). Kun opettajat pyrkivät ratkaisemaan turvallisuushaasteita itsenäisesti, tapahtuneista turvallisuushaasteista ei aina ilmoiteta työnantajalle, vaikka tilanteen vakavuus sitä vaatisi (738/2002). Mikäli turvallisuushaasteista raportointi on puutteellista, aiheuttaa tämä useita ongelmia työnantajalle. Ensinnäkin työnantaja ei voi reagoida turvallisuushaasteisiin, mikäli se ei saa niistä tietoa. Tämä heikentää organisaation turvallisuutta lyhyellä aikavälillä. Toiseksi työnantaja ei voi suunnitella turvallisuuskoulutusta riskiperustaisesti, mikäli sillä ei ole todenmukaista kokonaiskuvaa organisaatiota kohdanneista turvallisuushaasteista. Tämä vaikuttaa turvallisuuskoulutuksen laatuun ja heikentää organisaation turvallisuutta pitkällä aikavälillä. Kolmanneksi raportoinnin puute viestittää ns. sietämisen kulttuurista, jossa opettajat ovat oppineet sietämään turvallisuushaasteita ja yrittävät pärjätä niin omatoimisesti kuin kykenevät. Vaikka tällaisen toiminnan takana saattaa olla ajatus siitä, että organisaation kuormitusta pyritään vähentämään, tapahtuu käytännössä kuitenkin päinvastainen: opettajien sietäminen aiheuttaa lopulta ongelmia heille itselleen, kun he pyrkivät ratkomaan ongelmia itsenäisesti ja ajoittain väärin keinoin. Yksilön kuormitus johtaa lopulta väistämättä organisaation suorituskyvyn laskemiseen. Tuloksissa tuli esille myös opettajien yksilöllisiä eroja valmiuksissa ja kuormittumisen kokemuksissa. Esimiesten on tärkeää seurata kuormittumista ja etsiä aktiivisesti ratkaisuja niiden henkilöiden osalta, jotka kokevat puutteita turvallisuusvalmiuksissa tai kuormittumista. Lisäksi turvallisuushaasteista raportoinnin kynnystä tulisi siis ehdottomasti madaltaa ja pyrkiä luomaan organisaatioon mahdollisimman tehokas turvallisuusviestinnän kulttuuri sekä vertikaalisesti että horisontaalisesti.

Onko ammatillisten oppilaitosten opettajilla tietoa, miten turvallisuusongelmissa toimitaan? Tietoa on pistemäisesti, mutta osaltaan on myös haasteita löytää toimintamalleja tilanteiden ratkaisemiseksi. Tästä seurauksena on, että yksipuolisten tietojen seurauksena opettaja saattaa tarjota samaa ratkaisua useampaan erilaiseen tilanteeseen. Kuitenkaan sama ratkaisu ei voi aina toimia, etenkin tilanteiden monimutkaisuuden kasvaessa. Kyselyn perusteella ilmeni, että ammatilliset opettajat kaipaavat tietoa siitä, miten toimia erilaisissa skenaarioissa, joita tämänkin kyselyn vinjetit edustavat. Keneen olla yhteydessä missäkin tilanteessa? Skenaarioiden läpikäymisen lisäksi organisaation tulee tarjota opettajalle lähiesimiehen vankkumaton tuki sekä selkeät toteuttamiskelpoiset ohjeet. Näiden lisäksi tietoa täytyy pitää yllä organisaatiossa jatkuvan harjoittelun ja kouluttamisen kautta. On tärkeää huolehtia säännöllisestä ja riittävästä turvallisuuskoulutuksesta, jolloin opettajien valmiudet toimia turvallisuustilanteissa vahvistuvat. Samalla ne tuovat turvallisuustyötä näkyväksi ja luovat turvallisuudentunnetta (Tappura ym. 2017a). Organisaation täytyy priorisoida turvallisuutta siten, että opettajien omat työkiireet, toimipaikkoihin liittyvät haasteet, opettajien vaihtuvuus sekä muut vastaavat asiat eivät luo ylitsepääsemättömiä esteitä turvallisuuskoulutuksen jatkuvalla saavutettavuudelle.

Oppilaitoksen johto ja esimiehet toimivat esimerkkeinä oppilaitosturvallisuuden ja turvallisuuskulttuurin edistämässä. Esimiesten pitää toimia opettajien tukena yhtenäisten toimintatapojen kehittämisessä ja käyttöön ottamisessa, jotta vastuu ei jää yksittäisten opettajien harteille. Lisäksi yhteisillä toimintatavoilla parannetaan töiden sujuvuutta, helpotetaan oman työn suunnittelua ja vähennetään kuormittumista (Tappura ym. 2017a).

Miten ammattioppilaitosten opettajat ratkovat turvallisuushaasteita? Tutkimuksen mukaan opettajat ratkovat turvallisuushaasteita ensi sijassa itsenäisesti tai kollegan kanssa, mikä kuten mainittua voi joissain tilanteissa olla liian kevyt lähestymistapa menestyäkseen. Yksintekemisen kulttuuri estää myös tehokkaan tiedonvälityksen ja ongelmien ratkaisu ruohonjuuritasolla kuluttaa yksittäisten opettajien voimavaroja enemmän kuin kollektiivinen ongelmaratkaisu. Yksittäisen opettajan ylikuormittuminen taas rasittaa organisaatiota.

Turvallisuushaasteiden ratkominen on siinä mielessä organisaatio- ja yksikköriippuvaista, että mikäli toimintamallit ja ilmoitusketjut ovat opettajilla hyvin tiedossa, on heidän helpompi toimia niiden ratkaisemiseksi. Tämä tuli esille etenkin eri toimialojen välisissä vertailuissa, joissa oppilaitosten sisälläkin saattoi syntyä selkeä ero niiden hyväksi, joiden toimintamallien harjoitteluun oli selkeästi panostettu.

Vakavimmissakin tapauksissa opettajat saattoivat pyrkiä ensin keskustelemaan ongelman ratkaisemiseksi. Tämä nousi esille esimerkiksi opiskelijan huoltajan taholta tulevan hyvin aggressiivisen ja loukkaavan kielenkäytön sisältäneessä vinjetissä, jossa suosituimmat ratkaisut liittyivät keskusteluun ja provosoitumattomuuteen. Tällainen toimintamalli voidaan yhdistää jälleen edellä mainittuun selviämisen kulttuuriin, mikä on viimekädessä organisaation laadukkaan turvallisuuskulttuurin kannalta haitallinen ilmiö. Jotkut turvallisuuspoikkeamat (esim. väkivaltatapaukset) kuuluvat selkeästi poliisille, jolloin niissä tapauksissa käsittely ei voi jäädä oppilaitoksen sisäiseksi, saati yksittäisen opettajan asiaksi. Tuloksissa ei kuitenkaan tullut juurikaan esille yhteistyö viranomaisten kanssa. Vaikutelmaksi jää se, että viranomaisyhteistyötä ei aina tunnisteta ratkaisukeinoksi edes vakavammassa uhkailu- tai väkivaltatilanteissa.

Joissain tilanteissa opettajat priorisoivat selvästi opiskelijoita ennen organisaation työntekijöitä. Esimerkkitalanne tällaisesta ajattelusta voidaan nähdä kriisitilanteesta palautumista koskevan vinjetin yhteydessä, jossa vastaajien pääjoukko keskittyi ainoastaan opiskelijoiden turvallisuuden tunteen palauttamiseen ilman ajatusta siitä, miten asia tulisi ottaa huomioon suhteessa kollegoihin ja muuhun henkilöstöön.

Entä onko ammatillisten oppilaitosten opettajilla keinoja ratkoa turvallisuushaasteita? Kysyimme tätä suoralla kysymyksellä, minkä tulos oli, että 52% vastaajista ilmoitti, että heillä on riittävästi keinoja turvallisuustilanteiden ratkaisemiseksi samalla kun 32% sanoi, ettei näin ole. Vinjetteihin saatuja vastauksia tulkitsemalla voidaan päätyä johtopäätökseen, mikä tukee edellä mainittuja prosentteja. Esimerkiksi paloturvallisuuden ja kaasuvaaraan liittyvien vinjettien osalta oli selvästi näkyvästi, että keinovalikoima ei ole riittävällä tasolla, jotta koko prosessi voitaisiin viedä loppuun asti tyydyttävällä tasolla. Aineistosta nousi esiin tarve vahvistaa ja laajentaa olemassa olevia keinoja etenkin käytännön toimenpiteisiin pohjautuvan harjoittelun avulla.

Keinojen osalta on syytä nostaa esiin myös turvallisuushaasteisiin liittyvät jälkitoimet, mitkä ovat erittäin tärkeitä määriteltäessä sitä, miten organisaatio palautuu kustakin stressitilanteesta. Keinovalikoimista puuttui lähestulkoon aina stressaavia tilanteita seuraava tilanteiden purkamisen (debriefing), mikä on keskeinen asia yksittäisen opettajan kuormittumisen purkamisessa. Tilanteen purkamisessa tärkeää on yksilön henkisen hoidon lisäksi myös organisaation oppiminen paremman riskien arvioinnin kautta, mikä on keskeinen turvallisuusjohtamisen työkalu ammatillisissa oppilaitoksissa (Waitinen 2012).

Ketkä ammatillisten oppilaitosten opettajat näkemät tärkeimpinä toimijoina turvallisuushaasteiden ratkomisessa? Kysyimme myös tätä suoralla kysymyksellä ja suosituin vastaus oli koko henkilöstön kollektiivinen panos. Vinjettien tasolla tämä vastaus ei realisoitunut, sillä niissä tapahtuvassa turvallisuushaasteiden ratkomisessa keskiössä olivat useimmiten itse ammatillinen opettaja ja tämän jälkeen mahdollisesti hänen kollegansa. Opiskelijahuolto nousi vastauksissa myös jonkin verran esiin, mutta esimerkiksi yhteydenotto viranomaiseen oli useimmiten erittäin korkean kynnyksen takana. Syy autonomiseen ongelmanratkaisuun voi olla opettajien velvollisuuden tunnossa tai siinä, että omia oikeuksia ja velvollisuuksia ei tunneta kunnolla. Ideaalivastauksen (koko henkilöstö) ja käytännössä saatavan tuloksen (minä ja kollega) välillä oleva juopa viestittää pohjimmiltaan kehittymättömästä turvallisuuskulttuurista, jossa avainviestiä on hoettu siinä määrin, että opettajat muistavat jo sitä toistaa, mutta eivät vielä toteutaa.

Vaikuttaako koulutuksenjärjestäjän julkinen tai yksityinen oikeusmuoto opettajien tapaan hahmottaa turvallisuusympäristöä? Aineiston perusteella näiden oikeusmuotojen välillä ei havaittu välillä ei havaittu merkittäviä eroja.

Tutkimuksen tulosten pohjalta hankkeeseen osallistuneille yksiköille tuotettiin yksityiskohtaiset raportit, joiden avulla oppilaitosten on mahdollista parantaa turvallisuuskulttuuriaan sekä opettajiensa turvallisuusosaamista tulevaisuudessa. Hankkeessa laadittuja esimerkkikuvauksia ja tuotettuja toimintatapoja voidaan käyttää jatkossa oppilaitoksen turvallisuustyön tukena esimerkiksi perehdyttämisessä ja turvallisuuskoulutuksessa.

Lähdeluettelo

- Bain, A., Walker, A. & Chan, A. (2011). Self-organisation and capacity building: sustaining the change. *Journal of Educational Administration*, Vol. 49, No. 6, 701-719
- Barter, C. & Renold, E. (1999). The Use of Vignettes in Qualitative Research. *Social Research Update*, Issue 25, Department of Sociology, University of Surrey
- Beer, A., Ayres, S., Clower, T., Sancino, A. & Sotarauta, M. (2019). Place leadership and regional economic development: a framework for cross-regional analysis. *Regional Studies* 53 (2), 171–182
- Beltman, S., Mansfield, C. & Price, A. (2011). Thriving not just surviving: A review of research on teacher resilience. *Educational Research Review* 6, 185-207
- Ellonen, E. (2012). ”Henkilöturvallisuus opetustyössä” teoksessa Lindfors, E. (toim.), Kohti turvallisempaa oppilaitosta! Suomen Painoagentti, Nurmijärvi, 222-228
- Fagerström, V., Länsikallio, R. & Sipponen, J. (2015) Stop väkivallalle kouluissa ja päiväkodeissa. Työterveyslaitos, Helsinki
- Finch, J. (1987). Research Note: the vignette technique in survey research. *Sociology*, 21, 105–114
- Fitzpatrick, S. & Stephens, M. (2014). Welfare regimes, social values and homelessness. *Housing Studies* 29 (2), 215–234
- Fullan, M. (2005). *Leadership & Sustainability. System thinkers in action.* Corwin Press, Thousand Oaks, CA
- Guldenmund, F. (2010). (Mis)understanding Safety Culture and Its Relationship to Safety Management. *Risk Analysis*, Vol. 30, No. 10, 1466-1480
- Hazel, N. (1995). Elicitation Techniques with Young People. *Social Research Update*, Issue 12, Department of Sociology, University of Surrey
- HE 59/2002 vp (2002). Hallituksen esitys Eduskunnalle työturvallisuuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2002/20020059>. Haettu 1.4.2020
- Ho, D. & Lee, M. (2016). Capacity building for school development: current problems and future challenges. *School Leadership & Management*, 36:5, 493-507
- Hollnagel, E. (2014) Is safety a subject for science? *Safety Science* 67, 21-24
- Hopkins, D. (2001). *School improvement for real.* Routledge Falmer, Lontoo
- Hughes, R. (1998) Considering the vignette technique and its application to a study of drug injecting and HIV risk and safer behavior. *Sociology of Health and Illness* 20 (3), 381–400
- Hurme, K., Jahnukainen, M. & Hotulainen R. (2019). Koulun henkilöstöön kohdistuvan kouluväkivallan osapuolet, olosuhteet ja tilanteiden laatu. *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (3)

Hyvönen, A-E., Juntunen, T., Mikkola, H., Käpylä, J., Gustafsberg, H., Nyman, M., Rättilä, T., Virta, S. & Liljeroos, J. (2019). Kokonaisresilienssi ja turvallisuus: tasot, prosessit ja arviointi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 17/2019, Helsinki

Kauppi, T. (2011). Koulukiusaamista ja kiusaamista koulussa – katsaus vertaisraajat ylittävään kiusaamiseen. Nuorisotutkimus 2/2011

Koli, A. (2014). Työn mieltä etsimässä: Työhyvinvoinnin edistäminen ammatinopettajien työssä. Helsingin yliopiston kasvatustieteiden laitos

Laki ammatillisesta koulutuksesta (2017). 11.8.2017/531.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2017/20170531>. Haettu 1.4.2020

Lanne, M. (2007). Yhteistyö yritysturvallisuuden hallinnassa. VTT Publications 632. Edita Prima, Helsinki

Liljeroos J., Pekkola E., Virta S. (2018). Ammatillisen koulutuksen turvallisuuskysely - raportti. Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto, Vaasa

Lindfors, E. (2012). ”Turvallinen oppimisympäristö, oppilaitoksen turvallisuuskulttuuri ja turvallisuuskasvatus – käsitteellistä pohdintaa ja turvallisuushaasteita” teoksessa Lindfors, E. (toim.), Kohti turvallisempaa oppilaitosta! Suomen Painoagentti, Nurmijärvi, 12-28

Lintunen, M., Tabell, P., Tala, H. & Virtanen, J. (2012). Aggression käsittely opettajan työssä – Perehdytysaineisto uudelle opettajalle. Tampereen Ammattikorkeakoulu

Manka, M-L. (2016). Työhyvinvointi. Talentum Pro, Helsinki

Mansfield, C. F., Beltman, S., Broadley, T., & Weatherby-Fell, N. (2016). Building resilience in teacher education: An evidenced informed framework. Teaching and Teacher Education, 54, 77-87

Meloy, R. & O’Toole M. (2011). The concept of leakage in threat assessment. Behavioral Sciences and the law, 29, 513-527

OAJ (2020). Opetusalan työolobarometri 2019. Opetusalan ammattijärjestö OAJ.
https://www.oaj.fi/contentassets/14b569b3740b404f99026bc901ec75c7/opetusalan_tyoolobarometri_2019_nettiin.pdf. Haettu 15.12.2020

OAJ (2018). Opetusalan työolobarometri 2017. Opetusalan ammattijärjestö OAJ.
https://www.oaj.fi/globalassets/julkaisut/2018/tyoolobarometri_final_0905_sivut.pdf. Haettu 15.12.2020

OAJ (2016). Opetusalan työolobarometri 2015. Opetusalan ammattijärjestö OAJ.
<https://www.oaj.fi/globalassets/julkaisut/2016/tyoolobarometri.pdf>. Haettu 15.12.2020

Onnismaa, J. (2010). Opettajien työhyvinvointi. Opetushallitus

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2013). Turvallisuuden edistäminen oppilaitoksissa. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2013:8

Opetushallituksen määräys (2018). OPH-286-2018. Suunnitelma kurinpitokeinojen käyttämisestä ja niihin liittyvistä menettelytavoista. <https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/maarays-oph->

286-2018-suunnitelma-kurinpitokeinojen-kayttamisesta-ja-niihin-liittyvista-menettelyista.pdf.
Haettu 1.4.2020

Opetushallitus (2020). www.oph.fi/koulutus-ja-tutkinnot-/opiskelijan-hyvinvointi-ja-tuki-ammattillisessa-koulutuksessa. Haettu 1.4.2020

Paasonen, J. (toim), Huuromäki, T. & Paasonen, L. (2012). Oppilaitoksen turvallisuusjohtaminen. Tietosanoma, Helsinki

Pakkokeinolaki (2011). 22.7.2011/806. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110806>. Haettu 1.4.2020

Perustuslaki (1999). 11.6.1999/731. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>. Haettu 1.4.2020

Patterson, M. & Deutch, E. (2015). Safety-I, Safety-II and Resilience Engineering. *Current Problems in Pediatric and Adolescent Health Care*, Vol. 45 (12), 382–389

Reiman, T., Pietikäinen, E. & Oedewald, P. (2008). Turvallisuuskulttuuri – teoria ja arviointi. VTT Publications 700, Espoo

Rikander, Henri (2020a) Näkökulmia oppilaitosturvallisuuteen – osa 1: Turvallinen oppimisympäristö. <https://tamkjournal.tamk.fi/nakokulmia-oppilaitosturvallisuuteen-osa-1>. Haettu 1.12.2020

Rikander, Henri (2020b). Näkökulmia oppilaitosturvallisuuteen – osa 3: Kokonaisturvallisuus ja turvallisuuskulttuuri. <https://tamkjournal.tamk.fi/nakokulmia-oppilaitosturvallisuuteen-osa-3>. Haettu 1.12.2020

Rikoslaki (1889). 19.12.1889/39. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>. Haettu 1.4.2020

Sisäasiainministeriö (2010). Oppilaitosten turvallisuus. Sisäasiainministeriön julkaisuja 40/2009, Helsinki

Stringer, P. (2013). *Capacity Building for School Improvement – revisited*. Sense Publishers, Rotterdam

SVT (Suomen virallinen tilasto) (2019). Ammatillinen koulutus 2018. http://www.stat.fi/til/aop/2018/aop_2018_2019-09-27_fi.pdf. Haettu 1.4.2020

Tappura, S., Nenonen, N., Mattila, S., Nenonen, S. (2019) *Prosessialan ammatillisten opiskelijoiden turvallisuusosaamisen ja yritys-oppilaitosyhteistyön kehittäminen: Loppuraportti*. Tampereen yliopisto

Tappura, S., Kivistö-Rahnasto, J. (2018). "Annual school safety activity calendar to promote safety in VET" teoksessa P.M. Arezes ym. (toim.), *Occupational Safety and Hygiene VI: Proceedings of the 6th International Symposium on Occupation Safety and Hygiene (SHO 2018), March 26-27, 2018, Guimarães, Portugal*. CRC Press/Balkema, Taylor & Francis Group, Lontoo. 620 p., 131-135

Tappura, S., Pulkkinen, J., Kivistö-Rahnasto, J. (2017b). "A model for managing OHS in Finnish vocational training and education provider organisations" teoksessa A. Bernatik, L. Kocurkova & K. Jørgensen (toim.), *Prevention of Accidents at Work: Proceedings of the 9th International Conference*

on the Prevention of Accidents at Work (WOS 2017), October 3-6, 2017, Prague, Czech Republic. CRC Press/Balkema, Taylor & Francis Group, Lontoo, 380 p, 191-196

Tappura, S., Pulkkinen, J., Kivistö-Rahnasto, J. (2017a) Henkilöstön työturvallisuuden ja työkyvyn edistäminen ammatillisissa oppilaitoksissa. Loppuraportti. Tampereen teknillinen yliopisto

Teperi, A-M., Lindfors, E., Kurki A-L., Somerkoski, B., Ratilainen, H., Tiikkaja, M., Uusitalo, H., Lantto, E., & Pajala, R. (2018). Turvallisuuden edistäminen opetuslalla. Työterveyslaitos, Helsinki

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2002). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki

Työturvallisuuslaki (2002). 23.8.2002/738. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020738>. Haettu 1.4.2020

Uusitalo, T., Heikkilä, J., Rantanen, E., Lappalainen, J., Liuhamo, M., Palukka, P. & Hämäläinen, P. (2009). Ennakoiva ja joustava turvallisuuden johtaminen. Resilienssi Suomessa. VTT:n tutkimusraportti

Virta, S. (2013). "Security," teoksessa McLaughlin, E. and Muncie, J. (toim.), The SAGE Dictionary of Criminology. SAGE, Lontoo, 399-404

Virta, S., Kohtamäki, V., Kreuz, J., Kuoppala, K. & Liljeroos, J. (2018). Yliopistojen työntekijöiden ja yliopisto-organisaatioiden turvallisuus. Tampereen yliopisto

Waitinen, M. (2012). "Koulujen turvallisuuden edistäminen – arvoja, asenteita ja lakisäateistä turvallisuustyötä" teoksessa Lindfors, E. (toim.), Kohti turvallisempaa oppilaitosta! Suomen Painoagentti, Nurmijärvi, 42-62

Wason, K., Polonsky, M. & Hyman, M. (2002). Designing vignette studies in marketing. Australasian Marketing Journal, 10 (3), 41–58

Wong, J., Kelloway, K. & Makhan, D. (2016). "Safety Leadership", teoksessa Clarke, S., Probst, T., Guldenmund, F. & Passmore, J. (toim.), The Wiley Blackwell Handbook of the Psychology of Occupational Safety and Workplace Health. John Wiley & Sons, West Sussex, 83-110

YLE (2013). Ei syytettä Alppilan koulun opettajalle. <https://yle.fi/uutiset/3-6665318>. Haettu 1.4.2020

YLE (2016). Rehtori: Videot eivät kerro koko totuutta lahtelaisopettajan käytöksestä. <https://yle.fi/uutiset/3-9228377>. Haettu 1.4.2020

Yonezawa, S., Jones, M., & Singer, N. R. (2011). Teacher resilience in urban schools: the importance of technical knowledge, professional community, and leadership opportunities. Urban Education, 46 (5), 913-931

LIITE 1: PREPSEC – AMMATILLISTEN OPPILAITOSTEN OPETUSHENKILÖSTÖN TURVALLISUUSVALMIUDET -KYSELYLOMAKE

Kysely koostuu kolmesta osiosta ja vastaaminen vie arviolta 30 minuuttia. Tässä kyselyssä turvallisuustilanteella tarkoitetaan tilannetta, jossa turvallisuutesi on uhattuna tai turvallisuus on yleisesti vaarantunut (esimerkiksi aggressiivisen ihmisen kohtaaminen, some-uhka, palohälytys tmv.). Turvallisuushaasteilla tarkoitetaan turvallisuutta uhkaavia asioita ja ilmiöitä.

OSA 1: TAUSTATIEDOT

1. Sukupuoli:

- Mies - Nainen - Muu

2. Ikä:

3. Koulutusaste:

- Alempi perusaste (kansakoulu)
- Ylempi perusaste (peruskoulu, keskikoulu)
- Keskiaste (ylioppilas- ja ammatillinen tutkinto)
- Alin korkea-aste
- Alempi korkeakoulututkinto
- Ylempi korkeakoulututkinto
- Tutkijakoulutusaste
- Koulutusaste tuntematon

4. Oppilaitos, jossa työskentelen:

5. Yksikkösi opetusala:

- Sote-ala
- Logistiikka-ala
- Liiketalouden ala
- Jokin muu

6. Mikäli vastasit edelliseen kysymykseen "jokin muu", kirjoita tähän yksikkösi opetusala:

7. Kokonaiskokemus oppilaitoksissa työskentelystä vuosina:

8. Kokemus nykyisessä työpaikassa työskentelystä vuosina:

9. Onko sinulla työssäsi kokemuksiasi seuraavista turvallisuutta uhkaavista tilanteista?

Voit valita useamman vaihtoehdon.

- Uhkaaminen ja uhkaava käyttäytyminen
- Yksilöön kohdistuva fyysinen väkivalta tai sillä uhkailu
- Henkinen väkivalta
- Vihapuhe
- Sosiaalisen median vihapuhe tai muu uhkaus
- Painostus
- Yllättävä tai arvaamaton käyttäytyminen
- Viharikokset (esimerkiksi rasistiset rikokset)

- Vainoaminen
- Tulipalo tai kaasuvaara
- Ryöstö
- Ilkivalta tai omaisuuteen kajoaminen
- Päihteet ja huumeet
- Tietovuoto tai tietoturvarikkomus
- Oppilaitokseen kohdistuva väkivaltainen hyökkäys
- Jokin muu

10. Mikäli vastasit edelliseen kysymykseen "jokin muu", kirjoita tähän mikä:

11. Oletko saanut jonkinlaista turvallisuuskoulutusta viimeisen kolmen vuoden aikana?

- Kyllä
- Ei

12. Mikäli vastasit edelliseen kysymykseen kyllä, määrittele turvallisuuskoulutuksen luonne:

Voit valita useamman vaihtoehdon.

- Pelastuskoulutus ja -harjoitus
- Ensiapukoulutus
- Uhkaavan henkilön kohtaaminen
- Tietoturvallisuuskoulutus
- Työturvallisuuskorttikoulutus
- Tulityökorttikoulutus
- Hygieniapassikoulutus
- Sähkötyöturvallisuus
- Trukinkäyttö
- Nostinkoulutus
- Jokin muu

13. Mikäli vastasit edelliseen kysymykseen "jokin muu", kuvaa lyhyesti samaasi muuta koulutusta:

OSA 2: TILANNEKUVAUKSET

Tutustu ensin huolellisesti kuhunkin tilannekuvaukseen ja vastaa sitten, miten toimit kuvatussa tilanteessa. Tutkimuksen kannalta on tärkeätä, että vastaat nykyisten tietojesi ja taitojesi pohjalta ilman tiedonhakua tai muuta ulkopuolista apua.

14. Ammatillisessa oppilaitoksessa oppitunnillasi kolme nuorta miestä pitävät meteliä ja häiritsevät tuntiasi niin, että toteat tunnin pitämisen mahdottomaksi. Opiskelijat lausuvat henkilökohtaisia ja loukkaavia kommentteja sinusta ja aggressiivisia kommentteja toisista oppilaista. Päättelet, että he "haastavat riitaa" kenen kanssa tahansa. Mitä asioita otat huomioon, kun alat tilannetta selvittää? Mitä teet?

15. Olet kiinnittänyt huomiota opiskelijaan, joka suhtautuu väkivaltakuvauksiin hyväksyvästi ja ihannoivasti. Opiskelijan mukaan väkivalta on oikeutettu tapa opettaa heikompia ja erityisesti muista kulttuureista tulleita. Mistä mahtaa olla kyse ja miten toimit tilanteessa?

16. Opiskelija on jutellut Kik-sovelluksessa nuoren naisen kanssa ja keskustelun aikana lähettänyt kuvan sukupuolielimestään. Tätä kuvaa ennen poika oli lähettänyt koko vartalokuvan itsestään ja molemmissa kuvissa pojalla on samat vaatteet. Poika on siis yksilöitävässä. Kuvien lähettämisen jälkeen naisena esiintynyt paljastaa

pojalle, että kyse oli kostosta pojan tekemän kiusaamisen vuoksi. Nyt kuvaa jaetaan oppilaitoksessa. Osa opiskelijoista on sitä mieltä, että paha sai palkkansa ja kuvan lähettänyt poika on puolestaan maansa myynyt. Miten asiaa tulisi mielestäsi hoitaa?

17. Oppilaitokselle tullessasi satut ulko-ovelle yhtä aikaa opiskelijan kanssa, josta lehahtaa imelä kannabiksen tuoksu. Tunnistat hajun. Mitä teet?

18. Olet kiinnittänyt huomiota opiskelijaan, joka käyttää muita oppilaita kohtaan hyvin loukkaavaa ja aggressiivista kieltä. Et ole kuitenkaan havainnut, että tällainen puhe olisi aiheuttanut vakavampaa konfliktia oppilaiden välille. Mistä mahtaa olla kyse ja miten toimit tilanteessa?

19. Olet kiinnittänyt huomiota opiskelijaan, jolla on vaikeuksia sosiaalisissa kanssakäymisissä. Keskustelet opiskelijan kanssa ja havaitset, että hänellä on väkivaltaa ihannoivia ajatuksia. Saat myöhemmin tietää toiselta opettajalta, että opiskelija oli piirtänyt vihkoonsa päähän ammutun ihmisen ja tämä oli aiheuttanut huolta opettajassa. Mistä mahtaa olla kyse ja miten toimit tilanteessa?

20. Opiskelija menestyy pitämässäsi kokeessa huonosti ja on selvästi tyytymätön ja pettynyt saamaansa arvosanaan alkaen loukkaavasti kritisoida koetta ja sinua. Hän on silmin nähden hyvin kiihtynyt. Miten selvität tilanteen?

21. Oppilaitoksessasi on ollut edellisellä viikolla tilanne, jossa opiskelija on esitellyt repussa olevaa käsiasetta. Asiasta ilmoitettiin poliisille, joka otti oppilaan kiinni ja henkilövahingoilta vältyttiin. Nyt kuluvalle viikolla olet havainnut, että tapaus herättää edelleen huolta oppilaitoksessasi. Kuinka toimit tilanteessa, jossa perusturvallisuuden tunne on järkkynyt?

22. Olet joutunut suorittamaan kurinpitotoimia opiskelijaasi kohtaan. Kyseisen opiskelijan huoltaja on asiasta tuohtunut ja ottaa sinuun yhteyttä puhelimitse. Puhelussa huoltaja käyttää hyvin aggressiivista ja uhkaavaa kieltä sinua kohtaan. Miten selvität tilanteen?

23. Olet pitämässä oppituntia, kun etäisesti käytävältä kuuluu hälinää ja pauketta, jonka voisi tulkita myös aseiden laukauksiksi. Miten otat selvää tilanteesta ja miten toimit opiskelijoiden suhteen?

24. Esimiehesi on kohdellut sinua epäasiallisesti. Hän on haukkunut ja nimitellyt sinua työkavereittesi kuullen tiimipalaverin aikana. Miten asiaa tulisi mielestäsi hoitaa?

25. Oppilaitoksessasi tulee palohälytys kesken pitämäsi oppitunnin. Miten toimit tilanteessa?

26. Kesken pitämäsi oppitunnin viranomaiset tiedottavat kaasuvaaratilanteesta. Lisäksi kuulet yleisen vaaramerkin. Miten toimit tilanteessa?

OSA 3: VIIMEISTELEVÄT KYSYMYKSET

27. Kuvasivatko edellä esitetyt turvallisuustilanteet arjen turvallisuushaasteita?

Turvallisuustilanteella tarkoitetaan tilannetta, jossa turvallisuutesi on uhattuna tai turvallisuus on yleisesti vaarantunut (esimerkiksi aggressiivisen ihmisen kohtaaminen, some-uhka, palohälytys tmv.). Turvallisuushaasteilla tarkoitetaan turvallisuutta uhkaavia asioita ja ilmiöitä.

- Kyllä - Ei

28. Mikä on yleisin turvallisuustilanne arjessasi?

29. Puuttuiko edellä esitetyistä tilannekuvauksista mielestäsi jokin arjessa toistuva turvallisuustilanne?

30. Koetko, että sinulla on riittävästi keinoja ratkoa työarjessasi tapahtuvia turvallisuushaasteita?

31. Mikäli keinoja puuttuu, millaisia keinoja koet tarvitsevasi?

32. Ketkä näet tärkeimpinä toimijoina oppilaitoksesi turvallisuushaasteiden ratkomisessa?

LIITE 2: ITSEARVIOINTIMATERIAALI OPPILAITOKSILLE

Itsearviointimateriaali auttaa oppilaitoksia selvittämään opetushenkilöstön tiedollisia ja toiminnallisia turvallisuusvalmiuksia sekä pyrkii ratkaisukeskeisesti kehittämään käytännöllisiä toimintamalleja, joiden avulla opettajilla on paremmat valmiudet kohdata ja hoitaa arjessa tapahtuvia turvallisuushaasteita.

Oppilaitoksen itsearvioinnissa suosittelemme, että oppilaitos hyödyntää liitteessä 1 esiteltyä kyselyä soveltuvin osin omassa organisaatiossaan. Tulosten perustalta järjestetään yhteistilaisuus, jossa voi oppilaitoksen oman harkinnan mukaan olla läsnä koko opetushenkilöstö tai esimerkiksi vain oppilaitoksen turvallisuusorganisaatio. Tulokset tulee käydä läpi yhdessä niin, että läsnäolijat ovat tietoisia tulosten sisällöstä.

Tulosten läpikäynnin jälkeen tulee jakautua työskentelyryhmiin (noin 6 hlöä/ryhmä + fasilitaattori).

Työryhmätyöskentelyn ensimmäisessä vaiheessa osallistujien tehtävänä on itsenäisesti pohtia ja kirjoittaa lapuille, miten tutkimuksen tulokset vaikuttavat toimintaan. Osallistujien tulee konkreettisesti vastata seuraaviin kysymyksiin:

- 1) mitä käytäntöjä tulokset korostavat,
- 2) mitä uusia käytäntöjä vaaditaan,
- 3) mitä käytäntöjä tulisi poistaa ja
- 4) mitä käytäntöjä olisi supistettava.

Osallistujien itsenäisen työskentelyn aikana keskustelu on kielletty. Kirjoitettavien lappujen määrää ei rajoiteta.

Työryhmätyöskentelyn toisessa vaiheessa lappujen sisällöt käsitellään fasilitaattorin johdolla omassa ryhmässä. Näin varmistetaan, että jokaisen lapun sisältö ymmärretään samalla tavalla. Tässä vaiheessa voidaan myös tarkentaa lappujen sijaintia käytäntöjen matriisissa.

Kolmannessa vaiheessa lappujen välille muodostetaan merkitysketjuja. Näin pyritään tunnistamaan turvallisuusilmiöiden juurisyitä ja vaadittavien toimenpiteiden keskinäisiä järjestyksiä.

Ryhmätyöskentelyn päätteeksi kaikkien ryhmien tulokset esitellään muille ryhmille fasilitaattorin toimesta. Tässä vaiheessa tulee vielä mahdollistaa avoin keskustelu kaikkien osallistujien kesken. Kyselytulokset ja ryhmätyöskentelyn tuotokset ovat erinomaista materiaalia oppilaitoksen turvallisuuden kehittämistyöhön.